nes:ſed bellá cædeſq; & hoſtiles ꝓditiones tractare didicerat.itaq; crudeliſſimus euaſit dux: & in fallendis
hoíbus callidiſſimus.Ná ad decipiendũ hoſtem ſemp ĩtentus:quos aperto marte ſuperare nõ poterat:do
lis aggrediebaẽ:ut facile ex p̄ſenti pugna & ex p̄lio qđ antea cũ Sempronio ad Trebiá cõmiſit:poſſumus iu
dicare.Sed hæc ĩ alium locum differantur.Romá uero ubi Flaminiũ conſulé uictum cæſumq; cũ magna
parte copiaꝝ nuntiatũ eſt:ingens repente luctus ciuitatem ĩuaſit.Alii publicá alii priuatá qdam utranq; ca
lamitaté deplo:abant.Miſerabile ſpectaculũ erat multitudinis mulieꝝ uiroruq; confluentis ad portas:ut
priuatim quiſq; de ſuis neceſſariis certior redderetẽ.Proditũ quoq; memoriæ é mulieres duas ſtantes ſol
licitis ac pendentibus animis ꝓ ſalute filioꝝ:cum p̄ter ſpé filii occurriſſent:ſubita lætitia expiraſſe. ſub idé
tépus quattuor milia eqtum ad Flaminiũ conſulem mittebátur a Seruilio collega nõdũ ſciente p̄lium ad
Tranſimenũ factum.Hi ĩ itinere audita ſuoꝝ clade cum in umbriá ſe reciperent ab aqtatu hoſtium excæ
pti ad Hannibalé deducuntur.Cæteꝝ cum tot tanq; multiplicibus accæptis ĩ ſummo periculo res roma
na eét:placuit extra ordinariũ ĩperium quæri dictatoréq; creari:qđ unũ remediũ alieniſſimis temporibus
reip.adhiberi ſolitũ erat.Sed cum obſeſſis oíbus uiis Seruilius conſul Romá uenire nõ poſſet:nouo exem
plo populus Romanus dictatoré.Q.Fabiũ cui doſtea Maximo fuit cognomé:&.M.Minutiũ magiſtrum
eqtum dixit.Erat auté Fabius uir magni conſilii:atq; prudétiæ & ſummæ ĩ repu.dignitatis.Itaq; eo tépo
re oés ciues hunc unũ ĩtuebantur:iáq; ſibi perſuaſerant eo duce aut nullo alio defendi ſtatũ ciuitatis poſſe.
Hæc ille nõ ignorans ĩgenti cura rebus neceſſariis comparatis ab urbe proficiſcitur : & exercitu a Seruilio
conſule accæpto duabuſq; legionibus additus ad hoſté pergit.iam Hannibal a Tranſimeno lacu recto iti
nere Spoletum ꝓfectus:tentauerat primo impetu ſi id oppidũ capi poſſet.Cõcurſu oppidanoꝝ ad tuenda
mœnia facto cũ egregie defenderetur:uaſtatis omnibus eoꝝ agris uicis ædificiiſq; ĩcenſis ĩ picétes atq; in
de ꝑ marſos & pelignos in Apuliá cõtenderat.Dictator hoſté ſecutus ꝓpe Arpos haud procul a punicis ca
ſtis conſedit:eo cõſilio ut morando cunctádoq; bellũ traheret.Nimia.n.ſuperioꝝ ducũ ferocia ĩ eũ locum
ré romaná deduxerat:ut a totiens uictore hoſte nõ uinci eo tempore ꝓ uictoria haberetur. itaq; oía repen
te mutauit ĩperator mutatus. Nam cũ Hánibal primo in acié deduceret:deinde quieſcente hoſte omné re
gionem populareẽ:ut uaſtando ĩ oculis agros ſocioꝝ dictatoré exciret ad p̄lium capeſſendũ: nihilo magis
motus Fabius ſuos ĩ caſtris continebat.Hác cunctationé Romani ducis iniquo aío ferens Hánibal:frequé
ter caſtra mutare cõſtituit:ut pluribus adeundis locis aliqua uel fallendi hoſté uel cõmittendi prælii occa
ſio oriretur.Quapropter ſuperato Apenino ex agro arpinati in Sanniũ uenit:pauloq; poſt quibuſdá cápa
nis quos ad Tranſimenũ captos liberaliter dimiſerat:afferentibus ſpé Capuæ potiũdæ caſtra mouit:perito
quodá regionis admonito:ut ĩ agꝝ caſſinaté exercitũ duceret:ſimilitudine nominis Caſſilinũ dux itineris
ꝓ Caſſino accipiés:lõge diuerſa uia ꝑ Calentinũ & Calenũ agrũ ĩ cápum ſtellatem Hánibalem traxit. Vbi
cũ ſepta undiq; montibus & fluminibus regio tenereẽ:cognito errore pœnus hoíem crudeliter excrucia
tum necari iuſſit.Fabius ꝑ id tempus incredibili patiétia uſus:uagari pœnũ permiſit:donec occupato gal
licano & caſſilino mõte opportuna loca p̄ſidiis firmauit.Quo factum eſt:ut punicus exercitus ꝓpe circun
uentus uel opprimi cõmeatus inopia uel turpi fuga ſibi conſulere cogeretur:niſi Hannibal arguta fallacia
fruſtrato hoſte periculum euitaſſet.Nam hac re animaduerſa:cum ſibi opportunum uiſum eſt:imperat
militibus ſuis:ut ex agreſti præda quá abunde in caſtris habebat:ad duo milia boum ad ſe deducant. Ho
rum cornua facibus uinciri iubet.Deinde quoſdam idoneos deligit uiros : qui ſub primam uigiliam faci
bus incenſis ad ſummos montes bæluas concitent.Nihil ex iis quæ ĩperata erant:prætermiſſum fuit.Agi
tati boues ardentibus facibus ſumma montium petunt:Copiæ paulatim ſequuntur.Romani qui multo
ante firmis præſidiis ſaltus occupauerant:re noua perterriti & inſidias eſſe rati ſubito ex opportunis locis
diſceſſere.Fabius quoq; punicá fraudem ſuſpectam habens:cum nõ ſatis conſtaret quidnam rei eſſet:ſuos
in caſtris continuit:Interim pœnus haud procul ab aquis ſueſſanis:quem locum hac tempeſtate ĩcolæ re
gionis turrim balneorum appellant ſaltum tranſgreditur:atq; in agrum albanum cum omnibus copiis i
culumibus ſeſe recipit:breuiq; interiecto ſpatio,caſtra mouet:quaſi recta uia Romam petiturus. Sed po
ſtea conuerſo itinere in Apuliam rediit.Ibi potitus oppido Glereno opulento ſane & abundanti omni co
pia rerum hyberna in iis locis habere conſtituit.Nec multopoſt dictator ſubſecutus haud procul a puni
cis caſtris in agro Larinati conſedit. inde reip.cauſa Romam accerſitus:cum celeriter ſibi proficiſcendum
eſſet:magiſtro equitum denuntiat:ut ſeſe loco teneret:neue abſente ſe cum hoſte manum confereret. Ná
ſicut ab initio propoſuerat animo:ita etiam poſtea in eo perſeuerandum putabat:ut neq; hoſtem ĩ prælio
laceſſeret:neq; laceſſitus in acié deſcenderet.Sed accidit poſt diſceſſum eius:ut.M.Minutius præceptorum
ĩmemor:hoſtium manum adoriretur frumentatum ab Hannibale miſſam palantéq; ꝑ agros cũ multa
cæde in caſtra coniiceret : Extéplo huius rei fama Romá p̄lata auctaq; rumoribus ueluti adeptæ uictoriæ
nomen obtinuit:ac ita multitudinis impleuit aures ut repente ſit magiſtro equitũ :quod ante id tépus cõ
tigit nunq̃ cum Fabio dictatore æquatum ĩperium.Hanc iniuriá ſibi indigno illatá magno aío ferés Fa
bius in caſtra reuertitur:Iá duo dictatores uno tépore erant:res ante eá dié ĩaudita:diuiſiſq; ĩter ſe copiis ſi
cuti cõſulibus mos fuit:pari ĩperio exercitibus præerant .At.M.Minutius ex iis rebus tantá ſibi arrogátiá
ſumpſerat:ut quod uix Hánibal totiens uictor auderet :auſus ſit quadá die ĩcõſulto collega certamé inire
ac in eũ locum copias ſuas perducere . ubi punicis inſidiis circunuentæ ad arbitrium hoſtium cædebátur
nec ullá euadendi uiá habebant:niſi Fabius publicæ ſalutis magis q̃ accæptæ iniuriæ memor in tempore
ſubueniſſet.Ná recentibus copiis certamini ſuperueniés haud dubie terruit pœnum:& facultatem legio
nibus Romanis dedit:ut ſeſe in locum tutum reciperent:Maximá hic uirtutis & prudétiæ famá cũ apud

ſuos tum apud hoſtes eſt Fabius cõſecutus. Nam & Hãnibalem ĩ caſtra redeuntẽ dixiſſe tradũt eo prælio
a ſe.M.Minutiũ:ſe autẽ a fabio eſſe ſuperatũ. Et ipſe Minutius cognita prudẽtia uiri iuxta Heſiodi ſñiam
meliori parẽdum ratus;cũ oĩbus copiis ĩ caſtra Fabii uenit:magiſtratuq; depoſito honorificentiſſimis uer
bis patrẽ Fabiũ ſalutauit:lõgeq; is fuit cunctis militibus lætiſſimus dies.Cæteꝝ utriſq; exercitibus ĩ hyber
na diſcedẽtibus poſt longam cõtentionẽ creati ſunt cõſules noui.L.Paulus Aemilius &.C.Terentins Var/
ro homo ex ĩfima plæbe populari aura ad cõſulatum euectus.His cõceſſum eſt:ut maioribus copiis q̃ cõ/
ſueuerant priores duces:rẽ Romanã gererent.Auctæ legiones & nouæ quoq; ueteribus additæ.Profecti
ad exercitũ conſules diuerſi ingenii diuerſam in adminiſtrãdo ĩperio rationem ſeruabãt.L.Paulus uir pru
dens & fabianæ artis & cõſilii memor: bellũ trahere:hoſtẽ morari:ꝓlio abſtinere.Varro contra:furere:au
dere:certamen expoſcere.At breui ſpatio interpoſito patefactum ẽ cum magna calamitate ac ꝑnicie ciui/
tatis:quãtum inter modeſtiã Aemilii & Varronis arrogantiã intereſſet. Nã Hannibal inopia frumenti ti/
mens ne aliquis motus ĩ caſtris oriretur:ex Glereno profectus cũ calidiora petiiſſet.Apuliæ loca. cũ oĩbus
copiis ad Cannas conſedit:quem in ĩſecuti Romani cõſules bina prope poſuerunt caſtra:ita iter ſe iũcta
ut tãtum aufido dirimerent amne.Is ſolus fluuioꝝ:ut tradunt q̃dam:Apeninũ diuidit:atq; ex ea parte q̃
montes ad mare infeꝝ ſpectant oritur: ĩ adriaticum influit ſinũ. Veꝝ.L.Paulus cũ uideret pœnũ ĩ aliena
morantẽ terra:non poſſe tot tanq; diuerſaꝝ gentiũ copias diutius ſuſtinere: ĩ eadem ſñia perſeuerabat:ut
bellũ duceret.Hãc unã tutã uincendi uiã:hanc hoſti pernicioſam ſuæ reip.ſalutem eſſe cenſebat. Quod ſi
hoc.C.Terentio ꝑſuaſum eſſet:ſatis apparebat a ſedẽtibus Romanis frangi poſſe Hannibalis opes.Sed uir
inquieti animi nõ ſolum nõ mouebatur auctoritate Aemilii prudentiſſime cõſulentis:ſed ipſum etiã ĩcre
pabat:fremebatq; per uulgus:ꝙ ĩ aciem prodeunte hoſte militẽ ocioſum ĩ caſtris contineret. Quãobrem
conueniſſet dies ĩ qua ſumma imperii ſibi obtigerat:uiciſſim enĩ exercitibus præerant:prima luce trãſmiſ
ſo Aufido ſignũ dimicandi proponit ĩconſulto collega ĩuitoq; magis:quia repugnare non poterat:q̃ ſpon
te eũ ſequente.Hannibal lætus occaſione pugnãdi:ꝙ omnẽ dilationẽ ſibi aduerſam eẽ cenſebat:copias am
nẽ traducit paratiſſimas quidem atq; omni armoꝝ genere ornatiſſimas.Multa.n.ſpolia ex hoſtibus parta
materiẽ præbuerant ad ornatũ.Erat aũt Romanoꝝ acies in meridiem uerſa.Hoꝝ oculos occupabat pul/
uis meridiano excitatus uento quẽ incolæ uulturnũ appellant,hoſtes contra ſeptentrionẽ ſpectabant:atq;
ita ĩ acie diſpoſiti erãt:ut utrunq; cornu tenerent Afri,ĩ medio conſiſterent Galli atq; Hiſpani. Primũ a le/
ui armatura:deinde ab eq̃tibus concurſum ẽ:& quia exiguũ ad ꝑuagandũ ſpatiũ inter amnẽ peditatũq; re
lictum erat:atrox magis q̃ longũ fuit certamẽ.Pulſo tamen eq̃tatu Romano pedeſtris acies ꝓlium excepit
tanto ardore animoꝝ:ut nullũ aliud tempus ad dimicandũ habitura uideret.Sed nimia uincendi cupidi/
tas ut primo congreſſu initiũ lætũ:ſic etiam poſtea exitũ triſtẽ Romanis dedit.Nã Galli atq; hiſpani:quos
ĩ medio locatos ſupra oſtẽdimus:nõ ſuſtinẽtes ĩpetum Romanoꝝ:ſeſe ad Aphroꝝ ſubſidia recæpere. Ro
mani uero effuſo curſu in hoſtẽ delati dũ urgendo cædentes in mediũ coeunt:occaſionẽ dederunt pœnis:
ut ex utraq; parte cornua circunducerẽt.Quingẽti quoq; Numidæ eq̃tes q̃ pauloante ſimulata fugã a con
ſulibus fuerãt comiter accæpti:ac ĩ poſtremo agmĩe cõſiſtere iuſſi:ubi tẽpus uiſum eſt gerendæ rei:a tergo
ſeſe oſtendũt:ſubitoq; ĩprudentes atq; inopinãtes hoſtes aggrediunt.Tũ undiq; perturbata romana acies
haud dubiã pœno uictoriã dedit. Ad.xl.milia peditũ:ad duo milia ſupra ſeptingentos eq̃tes auctore Liuio
eo ꝓlio cæſa dicunt.Polibius longe maiorẽ numeꝝ cæſoꝝ affert.Sed his ĩ medio relictis illud affirmare li
bet:hac cannenſi clade nullã maiorẽ unq̃ nec primo nec ſecũdo punico bello a pœno hoſte illatã eẽ Roma
nis.Nã ĩ ea pugna cæſus ẽ Paulus cõſul uir memoria dignus:& uſq; ad ſupremũ diẽ omni officio in patriã
functus.Seruilius quoq; prioris anni conſul & alii conſulares tũ prætores prætoriiq; uiri:tribuni militũ ac
ædilitii quidã aliiq; permulti hõeſtiſſimi ſenatores tum opportunoꝝ ciuiũ exercitus:qui ad ſatietatẽ cru/
deliſſimi hoſtis interẽpti ciciderunt.Terentius conſul qui auctor fuerat prælii cõmittendi:ubi ĩ omni par
te pœnũ ſuperiorẽ uidit:ſalutẽ ſibi cõparauit fuga:Et Tuditanus tribunuſmilitũ cum magna manu ꝑ me
dios hoſtes erumpẽs Cannuſium uenit .Ibi ad.x.milia hominum ex manibus hoſtium tanq̃ ex tẽpeſtate
emerſa conuenerunt:ſummaq; ĩperii oĩum conſenſu ad Appium Pulchꝝ &.P.Cornelium Scipionẽ, qui
poſtea hoc bellum cõfecit,delata ẽ.Hunc tandẽ exitum cãnenſis habuit pugna.Quæ celeriter Romã pla/
ta:& ſi oẽm ciuitatẽ (ut par erat) mæſtitia luctuq; repleuit:ſenatus tamẽ populuſq; Romanus ĩ tã aduer/
ſis rebus dignitate retenta nõ modo deſeruanda urbe:ſed etiam de reparando exercitu cogitauit:iuniores
ad arma conciuit:nec Siciliam Hiſpaniamq; neglexit:ut hæc conſiderans mirari debeat tantum ea tempe
ſtate uel animi uel conſilii in illo ordine populoq; fuiſſe.Nam ut cæteras omittam: clades ad Ticinum ad
Trebiam ad Tranſimenum accæptas:hoc poſtremum uulnus quo pene Romani imperii opes concide/
runt:quæ alia gens ſuſtinere potuiſſet? Tulit tamẽ populus Romanus:atq; ita tulit:ut neq; ĩduſtria cõſilio
neq; conſilium magnitudini animorum defuiſſe uideretur.Hannibal quoq; uictor in reficiendo exercitu
tempus terens ſpartium uictis dedit ad reſpirandum.Nam ſi extemplo finita pugna uictorem exercitum
Romam duxiſſet:procul dubio aut ſuccumbendum omnino aut extremum ſubeundum diſcrimen Ro
manis erat Huius poſtea tarditatis ſæpe pertæſum Hannibalem tradunt:palamq; conqueſtum:ꝙ conſu/
lentibus quieti militum magis eo tempore crediidiſſet : q̃ Maharbali præfecto equitum : qui ſubito Ro/
mam caput belli petendum cenſuit:cunctantiq; pœno illud uulgatum protuliſſe dicitur:Vincere ſcis Hã
nibal:ſed uictoria uti neſcis.Verum non omnia:ut Neſtor ille apud Homerum inquit:data ſunt homini
bus ſimul.Aliis enim ars uincendi:aliis celeritas conficiendi.quibuſdã etiam conſeruandi ſtudiũ defuit.
Pyrrhum Epirotaꝝ regem:qui bellum intulit populo Romano:præſtantiſſimũ belli ducẽ fuiſſe accepi/

muſ:hunc tamen memoriæ proditum eſt egregiū ī acquirendo imperio: ī cōſeruādo uero minime aptū
fuiſſe uiꝝ.Sic ēt alia aliis adfuiſſe:quædā etiā defuiſſe bellicis laudibus digna ꝑ ueteres hiſtorias cognoſce
re licet.Cæteꝝ poſt hoc p̄lium ad Cannas cōmiſſum Atelani Calatini Sannites Brutii p̄terea atq; lucani
aliiq; ꝑmulti Italiæ populi fama īgentis uictoriæ moti ad Hannibalē defecerunt. Capua quoq;,qđ multo
ante cōcupiuerat Hānibal,ueteribus relictis ſociis,noua ſe ei ſocietate cōiunxit:idq; ad opinionem gētium
magnum momētum rebus Cartaginēſium attulit.Erat enim ea tēpeſtate ualidiſſima: urbs multitudi
ne ciuiū incolarūq; & Poſt Romā florētiſſima oīum Italiæ ciuitatum.Hāc Hetruſcoꝝ coloniā(ut multa
quæ de ea referūtur paucis uerbis complectar)Vulturnū primo:Capuā deide a duce eoꝝ Capio:uel qđ p
pius uero eſt:a campeſtri agro appellatam cōſtat.Circū eni adiacent cāpi omni fertilitate terræ pulchritu
dineq; agroꝝ inſignes:quos   appellant græci.Hanc quoq; regionē ex omni parte illuſtres
populi cingunt.Nā maritimā oram incolunt Sueſſani Cumani neapolitani:mediterraneā a ſeptentrione
Calentini & Caleni:ab oriente & meridie Dauni & Nolani.Præterea locus ipſe natura munitiſſimus eſt:
hinc mari:illinc maximis perpetuiſq; montibus cingitur.Ea uero tēpeſtate florētes mira fœlicitate Cam
pani cum uiderent prope ad internicionē Romani imperii pugnatū eſſe ad cannas:facile:ut plærūq; fit:ad
uictoriā inclinarunt.Hannibalemq; uictorem nō ſolū ſibi ſocietate iunxerunt:ſed etiā incredibili honore
accæperūt in urbē:ſperantibus ciuibus confecto bello ſe inter Italos potentia atq; opibus longe primos fo
re:adeo plerūq; mortales ī rebus humanis ſpes ac opinio fallit.Venienti Capuā Hannibali ingens multitu
do obuiā effunditur ſtudio uiſendi celeberrimi nominis ducē:cuius tot uictoriæ & ſecūda cōmiſſa p̄lia in
ore atq; oculis oīum uerſebantur.Ingreſſus urbē deducitur ad domum Pacunii familiaris uiri & potentia
atq; exiſtimatiōe facile principis Campanorum.Cœna cōquiſitiſſimis epulis comparatur.Ex campanis ci
uibus nemo ad conuiuiū adhibetur præter Vibelliū Taureā uiꝝ fortiſſimū & filium pacunii hoſpitis:cui
pater iratū Hannibalē eo q; Decium Magium pro Romana ſocietate pugnātem ſecutus erat: magno ne
gocio placauit.Sed opere p̄cium eſt uidere quāta & q̄ uaria pericula p̄ter opinionē hoīum maximis inter
dū accidant uiris.Nā hic iuuenis licet ſimulatione reconciliatus Hānibali;nocendi tamē occaſionem expe
ctans:dum celebrat̃ oīum ſermone lætitiaq; conuiuiū patrē in interiorē partē ædiū adducit:eūq; hortat̃:
ut ſimul ſecū gratiā populi Romani graui peccato amiſſam ſūmo beneficio redimere uelit. Cōſilium de
inde aperit:quo aīum īduxerat,Hannibalē patriæ ſuæ totius Italiæ hoſtē de medio tollere. Homo qui id
auctoritatis & parens eſſet,filii dicto uehemēter obſtupuit:iuuenēq; complexus magno labore multis ci
lachrymis uix tandē exorauit:ut abiecto gladio domi ſuæ hoſpitē tuto eſſe ſineret.Ita Hannibal q ab ocea
no Hiſpaniæq; ultimis oris per ingentia terraꝝ ſpatia militē trahens nunc hoſtiū telis:nunc galloꝝ īſidiis
petitus euaſerat:paꝝ abfuit:qn unius iuuenis manu inter epulas menſaſq; necaretur.Poſtero die frequens
ſenatus Hannibali datus eſt a Campanis,ī quo ille gratiſſimis uerbis audientiū impleuit aures multa pro
mittens,multa ſuadens:quæ facile credebant Campani:proptereaq; ſibi opinionis errore de Italiæ princi
patu ſperabāt.Quare ita turpiter ſe ſubmiſerūt pœno:ut quaſi libertatis obliti:non ſociū ī urbem ſed do
minū accepiſſe uiderētur.Quinetiā præter alia petenti Hannibali ſibi tradi Decium magiū principem fa
ctionis aduerſæ nō modo ſeruili decreto ē ſenatus aſſenſus:ſed etiam paſſus eſt:ut ſpectāte populo catenis
uinctus ī caſtra ducerẽ uir antiquæ ſocietatis memor,reiq; publicæ magis q̄ barbaris gētibus affectus ci
uis.Dū hæc Capuæ gerūtur:interim Mago Hannibalis frater Carthaginem ꝓfectus fœliciſſimæ uictoriæ
nuntiū ſuis ciuibus detulit:reſq; ab Hannibale geſtas magnificentiſſimis uerbis ī ſenatu expoſuit:& ad fa
ciendā fidem orationi ſuæ effundi iuſſit in ueſtibulo curiæ aureos anulos Romanis equitibus ademptos
quoꝝ cumulū alii modii unius alii trium modioꝝ dimidiiq; menſurā exceſſiſſe tradunt.petitū deide ſup
plementū conceſſumq; a ſenatu ē maiore ſtudio q̄ poſtea miſſum:Nā præſentibus rebus cōmoti Cartha
ginenſes:ut initium lætum ſic proſpeꝝ belli finē ſibi animis ꝓponentes fauēdum Hānibali delectum ha
bendum:ꝑſeuerādumq; ī armis cenſuerunt:uno tantum repugnāte Hānone ꝑpetuo hoſte factionis bar
chinæ:cuius ſalutare cōſilium pacē ſuadens cum alias ſæpe:tum eo tp̄e maxime poſt habitum reiactumq;
a pœnis eſt.Hānibal poſt ſocietatē cum Campanis initā ad urbē Nolā exercitū admouit:oblata ſibi ſpe per
uoluntariā deditionē illius oppidi potiundi.Nec iā eum fefellit opinio:niſi p̄tor Marcellus cōcitatā ī mul
tudinē ſubito aduentu repreſſiſſet:ſuccedentēq; mœnibus hoſtē tribus portis eruptiōe facta cum magna
cæde in caſtra adegiſſet.Hic eſt Marcellus uir bello inſignis & militari gloria clarus:qui primus magnitu
dine quadā animi atq; ingenii Hānibalē docuit poſſe uici.Poſt hæc Hānibal rem nolanā in aliud tempus
differendā ratus.Acerras petit:nullo negocio urbē capit'diripitq;.Maiore deinde conatu Caſilinū aggreſ
ſus locum ad nocendum Capuæ peropportunum:cum oppidanos præneſtinoſq; qui ibi præſidio erant
neq; pollicitationibus neq; denuntiatione periculi permouere poſſet:exiguā partē copiaꝝ ad obſidēdum
oppidum reliqt:ip̄e reliquum exercitum ī hyberna deducit:Capuā āt locum ſtatiuis deligit urbē amœnā
& omni delitiaꝝ genere abundantē.Ibi miles aſſuetus ſub diuo uitā agere : frigus famē ſitim patientiaio
tolerare:cum uariæ ſpecies uoluptatum ſibi quotidie offerẽt:breui ex ſtrenuo ignauus: ex forti timidus:
ex ſolerti iners molliſq; euaſit.Corrumpunt.n.blandæ uoluptates omne robur animi īdolemq; uirtutis:
īgenium labefactant:conſilium eripiunt:quo quid pernicioſius humano generi afferi poteſt? merito igiẽ
Plato eſcam maloꝝ appellat uoluptatē.Et in præſentibus rebus campanæ delitiæ magis q̄ alpium iugaq;
armati Romanoꝝ exercitus pœnis obfuerunt.Nā una hyems ſegniter molliterq; acta tātū ualuit ad exti
guendū uigorē aīorum:ut milites principio ueris ī cāpum progreſſi omnis uirtutis bellicæ obliti uiderẽt
Hannibal exacta hyeme ad Caſilinū reuertitur:ſperans oppidanos poſt tam longā obſidionē etiā inuitos

in ſuam poteſtatem uenturos. At ii & ſi oīum reꝝ inopia laborarent: famē cōſtituerāt animis extrema ēt
experiri: priuſq̄ ſe crudeliſſimi hoſtis fidei arbitrioq̄ ꝑmitterent. Quāobrem farre primū: nucibus deīde
per Vulturnum a Romanis acceptis: rē eouſq̄ extraxere: ut confectus tedio hānibal pactione: qd̄ antea re/
cuſauerat: oppidum reciperet. Ceteꝝ hoc bellum ī quo mira fœlicitate oīa ꝓpe læta ſecundaq̄ euenerant
pœnis, nulla tot uictoriis ītercedente clade memoriæ digna, cœpit ꝑ id tp̄s uarios euētus uariāq̄ reꝝ con/
ditionē ſortiri. Nā ſocietas inita cum Philippo macedonū rege & ſupplemētum a Carthagine miſſum: &
Petilia Cōſentia aliæq̄ in Brutiis expugnatæ urbes ſpes Carthaginēſium cōfirmabāt. Ex altera parte Ro/
mani maximis ꝑliis in hiſpania Sardiniaq̄ hoſtibus fuſis aīos uehemēter erexerāt ad ſpem bene gerendæ
rei. Præſtātiſſimos eo tp̄e quæſiuerāt duces Fabiū maximum, Semprōium Gracchū: & .M. Marcellū uiꝝ
omni bellica laude dignum: q̄ ita impigre rē romā admīſtrabāt: ut ſentiret pœnus ſibi cum accerrimo ſi/
mul prudētiſſimoq̄ hoſte bellum eē gerendum. Primū .n. apud Cumas a Sempronio Graccho magna
ſuoꝝ cæde repulſus coactus eſt obſidionē relinq̄re: pāloq̄ poſt apud Nolam iuſta acie cū Marcello magnā
plagā accepit. Nā ex romanis citra mille: ex pœnis ſex milia parti ꝑlio cæſa parti ī fuga capta dicūt. Hæc āt
pugna q̄ti momēti fuerit: facile ex eo ītelligi licet: ꝙ extēplo hānibal Nolæ oppugnatiōe omiſſa Apuliā pe
tens: militē in hyberna deduxit. His factū eſt: ut ueluti ex graui morbo reſpirātes Romani ſummis uiri/
bus aduerſus hoſtē cōtenderēt: iāq̄ nō ſolū tueri ſua ſed ēt aliena aggredi auderēt. Maxīe uero cōuerſi erāt
ad Capuā oppugnādā refricāte aīos frequēti Cāpanoꝝ iniuria: ꝙ extemplo poſt cānenſem pugnā alieniſ/
ſimo reipu. tempore defecerāt ad uictorem pœnum: multoꝝ beneficioꝝ obliti quæ olim Romani in eā
ciuitatem contulerant. Campani contra ſui delicti conſcii nouoq̄ apparatu romanoꝝ perterriti ad Hāni/
balem in Apuliā mittunt oratum. Vt maxime neceſſario tempore ſociæ urbi ſubueniat. Is nulla interpoſi
ta mora ex Apulia profectus magnis itineribus in Campaniam uenit: caſtriſq̄ ad tifata ſuper Capuā poſi
tis magis diſtulit in aliud tempus: q̄ ꝓhibuit imminētem peſtem cāpanis. Sed cum crebris excurſionibus
per agrum Neapolitanum uagaretᷣ: oblata eſt ſibi denuo ſpes Nolæ per ꝓditionem occupādæ: Erat .n. in
ea urbe ſicut in plæriſq̄ Italiæ ciuitatibus plebs a ſenatu diuiſa. Multitudo auida nouarum reꝝ Hanniba
li: optimates meliores conſilio populo Romano fauebāt. Pœno igitur ad occupādam Nolam proficiſcen
ti: ut alias ſæpe ſic etiam tunc cum inſtructis copiis marcellus occurrit: primoq̄ congreſſu prælium com/
mittere non dubitauit: in quo ſuperior Romanus tanta alacritate hoſtem reiecit: ut ſatis appareret eo die
calamitoſam fuiſſe Carthaginēſibus futurā pugnā: ſi equites diuerſo itinere profecti ut a marcello inſtitu/
tum erat: in tempore adfuiſſent. Hānibal non ſine magno detrimento copiis in caſtra reductis paulopoſt
ex eo loco ꝓficiſcitur: atq̄ in agrum ſalentinum exercitum ducit. Nam quidā iuuenes Tarentini in aduer
ſis ꝑliis Romanoꝝ iam pridem capti liberaliterq̄ dimiſſi cum in referenda gratia memores eē uellēt: ſpē
Tarenti recipiendi Hānibali fecerāt: ſi ꝓpius urbē exercitū admouiſſet. Quoꝝ pollicitationibus compul/
ſus pœnus oībus modis huic rei ſtudendum cenſuit: ut quod multo ante animo cōcupiuerat: aliquo ma/
ritimo oppido potiretur. Erat aūt ex maritimis urbibus nulla alia Tarēto commodior ad auxilia ex græ/
cia accerſenda & multa in exercitum trāſportanda: quæ indies ad neceſſarium uſum expetebātur. Verum
etſi aduerſante Romanoꝝ ꝑſidio res in longum protracta ſit: tamen non prius ab incœpto deſtitit Hāni/
bal q̄ Nico & Philomenus auctores defectionis prodiderunt urbem. Arx ſolum a Romanis retenta: quæ
tribus fere partibus mari abluitᷣ: reliqua quarta eſt: quæ aditum habet a terra: quā murus & foſſa munie/
bat. Ab hac parte Hannibal fruſtra expugnationē expertus cū ſtrenue defenderetur: fauces tarētini portus
īpedire inſtituit: ratus hanc unā ſupereſſe uiā: qua Romani cōmeatu excluſi ad deditionē cōpellantur. Sed
difficile opus apparebat futuꝝ: cū clauſtra portus poſſiderent hoſtes & naues quibus exitus obſidēdi erāt
exiguo ſpacio incluſæ tenerentᷣ. Has ex portu cui arx ſupererat: ſubducere oportebat: & in proximū mare
deferre. Nemo ex Tarentinis reperiebatur qui rationē huius rei explicandæ in medium afferret: Hannibal
tantū cū optarēt reliqui unus uidit naues machinis ex portu ſubduci plauſtriſq̄ impoſitas per mediā urbē
ad mare deferri poſſe. Itaq̄ adhibita ſolertia hominū paucis poſt diebus ſubductæ naues in altūq̄ delatæ
cōtra fauces portus ſtetere. Hannibal recuperata poſt centeſimū prope annū: q̄ in Romanoꝝ poteſtatem
uenerat, Tarentinis urbe: & arce terra mariq̄ obſeſſa: in Sānium rediit. Nā conſules Romani frumentato/
ribus campanis oppreſſis, direptiſq̄ ad Capuā duxerant legiones: ac omnia ſtudia belli in expugnationem
eius urbis intenderant. Quāobrem pœnus cogitationē Campanæ rei ſtudio ingēti ſuſcipiens cum omni/
bus copiis aduerſus hoſtem contendit: breuiq̄ interiecto ſpatio nō detractātibus pugnā Romanis utriq̄
in certamen progrediuntur: præliūq̄ inſigne apparebat futurum: niſi eodē tēpore Sempronianus exerci/
tus: qui Sempronio Graccho in lucanis amiſſo a Cn. Cornelio in Campaniā ducebatur: certantes diremiſ
ſet. His .n. copiis procul uiſis priuſq̄ diſcerneretur quis eſſet: territi Romani pariter pœniq̄ copias in caſtra
reducunt. Poſt hæc conſules ut Capua auerterent pœnum: cum diuerſas regiones alter Lucaniā alter Cu/
mas petiiſſent: Hannibal in Lucanos profectus occaſaonē cepit cum .M. Centenio confligendi: qui teme/
ritate atq̄ audacia inſignis exercitum ſibi a ſenatu parum prudenter creditum callidiſſimo hoſti obiecit.
Commiſſo prælio Centenius audaciſſime pugnans occiditur: ex reliquis pauci euadunt. Acceſſit tunc ad
hoc incommodū: ut hannibal paulopoſt in Apuliam proficiſcens alium exercitum Romanoꝝ: cui præ/
erat Fuluius prætor: inſidiis circūuentū profligaret deleretq̄. Nam ex .xx. milibus hominū cū ad libidinē
crudeliſſimi ducis trucidarentur: uix duo milia ſuperfuere. Conſules inter hæc ex diſceſſu hannibalis occa
ſionem nacti cum omnibus copiis ad Capuam redeuntes undiq̄ cinxerunt urbē. Quod ubi hannibal co/
gnouit: cū expedito exercitu in Cāpaniā profectus: primo aduentu caſtra Romanoꝝ īuadit: monitis ante

Campanis:ut eodē tpe eruptionē faciāt.imꝑatores Romani ad primum tumultum hoſtium partitis inter ſe copiis obuiā ꝓgrediunt.Campanis nullo negocio in urbē cōpulſis durior aduerſus pœnum dimicatio fuit:q cum alias ſæpe tum eo die acerrimū imꝑatorem ſe pſtitit in ꝑlio cōferendo.Tentauit ēt ſiqua fallacia capere hoſtē poſſet.Nā cum ſui caſtra Romanoꝝ irrumpere conarent:miſit quendā latinæ peritum linguæ:q iuſſu cōſulum alta uoce denūciaret romanis:ut caſtris iā ꝓpe amiſſis in ꝓximos mōtes confugerent.Vox inopinata facile audientes mouiſſet:niſi romani punicis dolis aſſueti cognouiſſent fraudē.Itaq celeriter ſe iuicem cōfirmātes hoſtē pedē referre ſeq in caſtra recipere coegerūt:Hānibal tētatis oībus modis:cum uideret nullā ſibi facultatē relinq:q̄ duces romanos a Capua remoueret:ꝓ ſocioꝝ ꝑiculo anxius cōfugit ad iā multo ante agitatū & ueluti ad extremū reſeruatū cōſilium.Cunctis.n.neceſſariis cōparatis caſtra mouet:& q̄to maxīe ſilentio pōt trāſmiſſo Vulturno amne ꝑ agꝛ Sidicinū Alii fanum Caſſinatem īfeſtis ſignis romā petit:ratus aut hac uia nulla alia ſolui tam ptinacem obſidionē poſſe.Quod ubi Romā certis auctoribus nūciatū eſt:tātus repente terror iuaſit:ut raro ſit unq̄ ītra mœnia uehemētius trepidatū:Cernebāt.n.acerrimū hoſtē quē totiens ī magnis reipu.malis experti erāt īfeſta iā patriæ ſigna inferre:& quē abſentem ſuſtinere nō poterāt:pſentem ſenatui populoq romano ſeruitutē minari.Igit in tā trepida re placuit:ut Fuluius Flaccus alter ex ducibus Romāis a Capua acceſſitus & cōſules noui Sulpicius Galba & Cornelius Centimalus extra urbē haberēt caſtra &.C.Calphurnius ꝑtor ualido pſidio capitoliū tueret & ii ciues q ſummos magiſtratus geſſiſſent:repētinos tumultus auctoritate impioq ſædarēt.Hānibal cōtinuato itinere nō prius cōſtitit q̄ ad Anienē tria milia paſſuū ab urbe poſuit caſtra:pauloq poſt cū duobus milibus eqtum ex eo loco ꝓfectus ita urbi appropiquauit:ut a porta collina uſq ad templū Herculis obequitās ſitū mœnia q tā amplæ ciuitatis nō ſolū ſpectaret:ſed ēt ocioſe cōteplaret.Quē cōſpicatus Fuluius Flaccus ferre īdignitatē nō potuit.Itaq celeriter romanos eqtes aduerſus hoſtē īmiſit:q ut īperatum erat magno impetu ꝑlium ineuntes:facile ex eo loco ſummouerūt pœnū.Sequēti die hānibal exercitum ex caſtris educit:aciem īſtruit:nullā dimicādi morā facturus ſi allicere hoſtē ad certamē poſſit.Idē romani faciendū & ꝑlium cōmittēdum putāt.Quare ꝓgrediunt ī cāpum armatæ utriq copiæ tāta alacritate animoꝝ:ut nullum ꝑiculum recuſaturæ uiderent ꝓ eius diei uictoria cōſequēda.Etenim Carthaginēſes de imperio orbis terræ:quod in eo ueluti ſupremo certamine collocatum putabāt:romani de patria de libertate de bonis omnibus utrum ſua uel in hoſtium poteſtate futura eſſent:paulopoſt dimicaturi erant:Sed accidit res memoratu digna.Nam dum parati in armis ſignum dimicādi expectāt:repente ſupuenit iber frequentibus ꝓcellis effuſus:cuius tanta uis & aſperitas fuit:ut cogeret quiſq militem in caſtra reducere.Proximo quoq die in quem pugna dilata uidebat:rurſus in aciem utriſq exeuntibus ſimilis tēpeſtas exoritur:quæ nō minus q̄ ſuperior romanos pariter ac pœnos afflixit compulitq:ut inſtantis dimicationis obliti de ſalute tantum & fuga cogitarent.Hæc animaduertens hānibal cōuerſus ad ſuos exclamaſſe dicitur:modo ſibi mentem potiundæ urbis romæ:mō facultatem non dari.Id quoq turbauit pœnum:q ſe tātis eqtum peditumq copiis ex ꝓpinquo Romā urgente ſupplemētum in Hiſpaniā miſſum:& agrum in quo ipſe conſtiterat longe maiore ꝑcio q̄ par erat emptum fuiſſe cognouit.Quare indignatione accenſus argentarius:officinas ciuium romanoꝝ per ꝑconem uenire iuſſit.Verum poſt hæc ſiue animo reputans q̄tæ molis eſſet expugnare romanā urbem:ſiue inopiam frumenti metuēs(decem.n.dierum ſecum cibaria tulerat)caſtra mouere conſtituit.Itaque ex eo loco decedens ad lucum Feroniæ ſe recipit:ac templum quod ibi opulentiſſimum fuiſſe tradunt:diripit:pauloq poſt in Brutios Lucanoſq cōtēdit.Quod ubi Cāpani cognouere deſꝑantes de ſumma reꝝ dederunt urbē Romanis.Sic igit Capua recepta & in romanoꝝ poteſtatē redacta:magnum momētum apud oīs Italiæ populos magnumq nouaꝝ reꝝ deſiderium fecit.Mouit etiam aīos gentium ipſe Hannibal hoſtis:qui multa oppida q̄ tueri nō poterat:malo cōſilio diripi uaſtariq iuſſit.Nam ut antea ſæpe uictor plæriſq captiuis ſine ꝑcio dimiſſis multorum uoluntates liberali officio deuinxerat:ſic etiā per id tps inhumana quædā illius crudelitas cauſa fuit:ut multæ urbes punici imperii perteſæ in Romanoꝝ fidē redirēt.Quarum in nūmero Salapiā fuiſſe tradunt:quæ auctore Blacio principe factiōis romanæ prodita cōſuli marcello eſt:& lectiſſimoꝝ eqtum ala quæ urbi præſidio erat prope ad iter nicionē deleta.hæc eſt urbs in qua ſcriptores nōnulli pœnum amore cuiuſdā puellæ captum fuiſſe tradunt.& īmodicā cupiditatē uiri calumniis proſequunt.Alii ſunt qui huius ducis modeſtiā efferentes nec primum cum bellum in italia geſſit:nec poſtea cum in Aphricā rediit:aut cubātē cœnaſſe:aut pluſq̄ ſextario uini indulxiſſe dicunt.Quidā etiā reperiunt qui Hannibali crudelitatē perfidiam aliaq eiuſdē generis uicia tribuentes:nullā de pudicitia aut impudicitia hominis mentionē faciunt.Vxorem tantum ei fuiſſe ſcribunt hiſpani generis ex Caſtulone nō ignobili oppido:cui ob egregiā eorum hominum fidem carthaginenſes indulgebant præcipue & cōfidebant maxime.Verum ut ſupra oſtēdimus Hannibal amiſſa Salapia paulopoſt occaſionē habuit lōge maiorem q̄ accæperat reddendi Romanis cladem.Nam per id tps Fuluius proconſul apud herdoneā ſedebat:ſperās ſe urbe ſine ullo certamine potiturum.Sed quia nullus in propinquo eſſet hoſtium metus(cōceſſerat.n.in agrū brutium Hānibal)negligēter obibat munera uigiliarum:atq in omni adminiſtratiōe belli indignam Romano duci ſegniciem præſtabat.Hanc negligentiam cum ꝑ occultos exploratores cognouiſſet pœnus:non putauit occaſionem negocii benegerendi ſibi omittendam eſſe.Itaq in Apuliam cum expeditis copiis profectus tanta celeritate ad herdoneam uenit ut parum abſuerit:quin Fuluium nil tale opinantem in ipſis caſtris opprimeret.Romani tamen ingenti animorum fiducia primum impetū excipientes.pugnam diutius q̄ par erat extraxere:Demum ſicut biennio præterito circa ea loca duce alio Fuluio:ſic etiam auſpicio huius Fuluii proceſſu

lis uictæ ſuperatæq; romanæ legiões ꝓfligant̃:& dux ipſe cũ magna parte copiaꝝ occidit̃.Erat per id tp̃s
in Sannio Marcellus cõſul:quo cum eẽt nũciata clades imprudẽtia ducis accepta:q̃q ſerum auxiliũ ꝑditis
rebus allaturus uidebat̃:tamẽ cupiẽs qđ ꝓximum auxilio erat detrimentũ ſarcire:i agꝝ Lucanum(eo.n.
poſt uictoriam ſe receperat hãnibal)exercitum ducit:caſtriſq; i cõſpectu hoſtiũ poſitis: paulopoſt i aciem
deſcendit:nec pœni dimicationem ſibi fugiendã putãt.Prælium exteplo cõmittit̃ tãta obſtinatiõe animoꝝ:
ut eqs ꝓpe uiribus uſq; ad occaſum ſolis certatum ſit.Nox dubiæ pugnæ finem fecit.Poſtero die romani
iteꝝ in aciem exeuntes timoris cõfeſſionẽ expſſerunt hoſti.Hãnibal.n.ſuos itra uallũ tenuit:& ſeq̃nti no/
cte ſilenti ꝓfectus agmine in Apuliã uenit.Marcellus quoq; p ueſtigia ſecutus pœnũ: occaſionẽ q̃rebat:ut
aliq̃ memorabili pugna de ſumma belli decerneret.Iam.n.ſibi pſuaſerat maxime ex romãis ducibus ſe cõ
ſilio ſolertia diſciplina ac oĩ munere militiæ cõferendum Hãnibali eſſe.Sed tp̃s iam iſtantis hyemis impe
dimento fuit:ne iuſta acie cum hoſte cõtenderet.Nã leuibus qbuſdã cõmiſſis pliis cũ non fatigãdi milites
fruſtra uiderent̃ in hyberna cõceſſit.Principio ueris partim Iris:Fabii:q alter ex nouis cõſulibus eius anni
erat:partim natura ſua exercitus celerius opiniõe oĩum ex hybernis egredit̃:& aduerſus ſedentẽ eo tp̃e ad
Cãnuſum pœnũ exercitũ ducit.Factum eſt ãt ꝓpinquitate caſtroꝝ & certandi ſtudio:ut paucis diebus ter
collatis ſignis acie dimicarent.Primo die cum pari ꝓpe ſpe uſq; ad noctem pduceret̃ pugna: & ad neutrã
partem uictoria iclinaret:utriq; ueluti ex ꝓpoſito ſe i caſtra recipiunt.Secundo die ſupior pœnus duobus
ꝓpe milibus & ſeptingentis ex hoſtibus cæſis reliquas copias in fugã uertit.Tertio die Romani deluendæ
ignominiæ cupidi:quã ex ꝓximo detrimento accæperãt:primi pugnã expoſcunt:& a Marcello in aciẽ de/
ducunt̃:cuius ferociã admiratus Hãnibal:dixiſſe tradit̃:Rem cum eo hoſte ſibi eſſe gerendam:qui nec ui
ctor nec uictus qeſcere poſſet.Prælium deinde atrocius q̃ ullum ex ſupioribus fuit nitentibus romanis re
cens incõmodum reſarcire:pœnis uero indignantibus q̃ nuper uicti uictores ultro ad pugnã ꝓuocarent:
Tandem romani a marcello icrepiti monitiq; darent operã:ut nõ ante cladis q̃ uictoriæ nuncius romam
uenirer:gradum acrius itulere:nec prius dimicatiõi finem fecere:q̃ triplicata ꝓpe illata clade hoſtẽ in fugã
conicerent.Sub idem tembus ſimili ꝓpe ratione qua amiſſum fuerat:Fabius maximus Tarentũ recepit.
Quod ubi pœno nunciatum eſt:dixiſſe eũ tradũt:Et Romani ſuum Hãnibalẽ habent.Sequẽti anno mar
cellus & Criſpinus creati cõſules oĩbus uiribus icũbentes ad bellum duos conſulares exercitus aduerſus
hoſtem ducunt.Quos Hãnibal æquo campo ſuſtinere poſſe diffidens:cum alias ſæpe tum eo tp̃e oẽ inge
nium adhibendum putauit:ut hoſtem quẽ aperto Marte ſuperare nõ poterat:dolis caperet.Hæc cogitãti
lõge maior q̃ auſus eſſet optare:occaſio gerendæ rei obiicit̃.Silueſtris erat tumulus medius pene inter pu/
nica & romana caſtra:ſub quo turmæ quædã Numidaꝝ latebãt iuſſu Hann ba is opportunis locis cõſti/
tutæ:ut aliquos ex hoſtibus uagos palantes exciperent:ex altera parte cõſules cõmuni oĩum uoce & ſentẽ
tia moti uiſendum hunc tumulum:deinde ſi opus foret:occupãdũ cenſent:ne eo neglecto potiant̃ hoſtes:
& ſuis deinde ceruicibus imineãt.Sed priuſq̃ exercitum moueãt:ut ſpeculent̃ naturã loci:ambo ex caſtris
exeunt:& eo cum paucis equitibus ꝓficiſcentes incautius q̃ tantos uiros decebat in pparatas inſidias inci/
dunt.Momento tp̃is circũuenti cum neq; perrũpere a fronte poſſent:& a tergo cæderent̃: neceſſitate ma/
gis q̃ cõſilio plium ineunt:in quo Marcellus egregie pugnãs occidit̃:& Criſpinus uulneratus uix tantum
ſpacii adeptus eſt:ut ſe ex manibus hoſtium eriperet.Hannibal poſtq̃.M.Marcellum:qui maxime ex Ro/
manis ducibus repreſſerat curſum uictoriaꝝ ſuaꝝ interfectũ audiuit:ſubito i collẽ ubi pugnatũ fuera:trã/
ſtulit.caſtra.Ibi inuentũ Marcelli corpus honorificentiſſime ſepeliri iuſſit:ex quo percipi licet quantũ uale
at apud omnis generis homines animi magnitudo excellentiaq; uirtutis:cũ interitũ præſtantiſſimi ducis
ne crudeliſſimus quidẽ hoſtis honore ſepulturæ paſſus ſit carere.Romani interim altero cõſule amiſſo al/
tero ſaucio:extemplo ſe in proximos montes recæperant:& in loco tuto poſuerant caſtra.Ipſe autẽ Criſpi
nus uicinas ciuitates monitũ miſerat:quia collega iteriiſſet:& annulo eius potitus eſſet hoſtis:a litteris no
mine Marcelli cõpoſitis ut cauerẽt.Salapiã iã Criſpini nuncius uenerat:cũ litteræ ab Hannibale afferũtur
ſignificantes marcelli nomine:ſe eo proxima nocte uentuꝝ.Salapitani cognita fallacia uirinũtioq; remiſ/
ſo:intentiſſima cura hoſtium aduentũ expectãt.Quarta uigilia Hãnibal ad urbẽ uenit.In primo agmĩe lo
cati ex induſtria erant perfugæ Romanoꝝ:ut latine loquẽtes fidẽ facerẽt:marcellũ adeſſe.Hoꝝ cũ ad ſex/
centos oppidani introduxiſſent:clauſa porta reliquas copias telis repellunt:introductos ad iternicionem
cædunt.Ita hannibal irriti icepti pertæſus caſtra mouet:& in Brutios proficiſcitur:ut Locrẽſibus terra ma
riq; a Romanis obſeſſis auxilium ferat.Poſt hæc ingenti cura patrũ plæbiſq; noui cõſules facti duo peritiſ
ſimi belli duces.M.Liuius & Claudius Nero:qui partitis inter ſe copiis in ꝓuincias proficiſcunt̃. Claudi/
us in Salentinos:Liuius in Galliam contendit aduerſus Haſdrubalẽ Barchinũ:qui ſuperatis alpibus ingẽ/
tibus peditum equitumq; copiis iungere ſe fratri properabat.Accidit aũt per id tẽpus:ut Hãnibal magnis
afficeretur incõmodis a Claudio cõſule:qui primũ in Lucanis adhibitis etiã punica arte inſidiis hoſtẽ fu/
dit.Deinde in Apulia prope Venuſiam pœno cõgreſſus tumultuariã pugnam tanto impetu conſeruit: ut
magnum numerum hoſtiũ interficeret.Quo detrimento affectus Hannibal extemplo ad reparãdũ exer/
citum metapontum ſe contulit.Ibi paucos moratus dies copias ab Hannone accipit & ſuis adiũgit:ac rur
ſus Venuſiam repetit.Claudius non longe a Venuſia habebat caſtra:& interceptis hoſtium litteris cũ Haſ
drubalẽ appropinquare cognouiſſet:dies nocteſq;.agitabat animo:quibus modis efficere poſſet:ne tanto
rum ducum copiæ ſimul iungerentur.Itaq; omni ratione ſubducta conſilium cœpit periculoſum,ut appa
rebat,futurum:ſed forſitã eo tempore neceſſarium.Nam ſublegati cuſtodia caſtris relictis ipſe cum parte
exercitus magnis itineribus in picœnum profectus ſexto die Senam peruenit. Ibi conſules ambo iunctis

copiis ꝓpter methaurum flumen Haſdru balem adorti ſecũdiſſimo ꝑlio cõflixerunt.ad.lvi.hoſtium mi/
lia eo die cæſa dicunt̃:parēqꝫ ꝓpe aiũt acceptæ ad Cãnas redditã hoſti cladem.At Claudius Nero poſt hãc
memorabilem uictoriã nõ minus celeriterqꝫ ꝗ ꝓfectus erat,Venuſiã repetens caput Haſdrubalis ꝓpe ſtatio
nes hoſtiũ poni captiuoſqꝫ dimitti iuſſit:q tãte calamitatis nũtium ad pœnum deferrẽt.Nã eum ignorare
cõpertum eſt:q parata primũ occultis cõſiliis ꝗ deinde acta ꝓximis diebus fuerant.In quo mirari libet cal/
lidiſſimi ducis ſolertiã ſic deceptã fuiſſe a Claudio ĩ tam modico caſtroꝝ ĩteruallo:ut prius cæſum cũ om
nibus copiis fratrẽ:ꝗ ꝓfectum reuerſumqꝫ ĩ caſtra cõſulem romanum ſciret.Veꝝ Hãnibal hoc tã ĩgẽti nõ
ſolum publico:ſed ẽt priuato ꝑculſus uulnere uiciſſitudinẽ carthaginenſiũ reꝝ ſe agnoſcere inq̃t:pauloqꝫ
poſt ex iis locis ꝓfectus in agꝝ brutium ſe recæpit.Non.n.latebat pitiſſimũ ducem q̃tum acceſſiõis roma
næ rei ea plaga ad methauꝝ accepta:q̃tumqꝫ momẽti ad ſummã uniuerſi belli factura eſſet.Ipſe tamẽ om
nibus uiribus ꝗ ſibi ĩ Italia poſt tot cõſerta ꝑlia tot expugnatas urbes reliquebãt̃:ſimul collectis ĩuicto aĩo
per id tp̃s bellum ſuſtinuit.Et qđ miꝝ cuiqꝫ uideri debet:exercitũ ex Hiſpanis Aphris Gallis atqꝫ ex aliis
gentibus mixtũ ſic cõcordem ſiue auctoritate ſiue prudẽtia tenuit:ut ne minima q̃dem ſeditiõe diſſenſiõe
militaris ſit ĩ caſtris audita.Nec iã Romani Sicilia Sardinia Hiſpaniiſqꝫ receptis hunc hoſtem aut in Italia
delere aut ex italia deducere prius potuerunt.ꝗ in Aphricã mitterent P.Corneliũ Scipipnẽ:q ex ꝓpinquo
inferens pœnis arma:in tãtum diſcrimen rem carthaginenſem ĩpulit:ut extemplo neceſſitate coacti Han/
nibalem ex italia reuocarent.Erat ꝑ id tp̃s ſicut ante dictum eſt:in agro brutio pœnus:ac excurſiõibus ma
gis ꝗ iuſtis ꝑliis gerebat bellum:niſi ꝙ aliquãdo cum Sempronio cõſule tumultuariã pugnã cõſeruit:nec
multo ĩteriecto ſpacio cũ eodem iuſta acie dimicauit.Primo certamĩe pœnus:ſecũdo romanus ſupior fu
it.Nec iã ultra in Italia quicq̃ memoria dignum apud græcos latinoſqꝫ auctores ab Hãnibale geſtum cõ/
perio.Iuſſu.n.Carthaginenſiũ ĩ Aphricã accerſitus:poſt ſextum & decimũ huius punici belli annũ Italiã re
liquit:multum prius de ſenatu Carthaginẽſi multum ẽt de ſeipſo q̃ſtus.De ſenatu q̃dem ꝙ ſe tam diutur
no tp̄e in hoſtili cõmorantem terra paꝝ ſupplemento pecunia & cæteris rebus quæ ad uſum belli expete
bant̃:adiuuiſſet.De ſe uero ꝙ totiens Romanis legionibus fuſis cæſiſqꝫ: morã ſemꝑ poſt uictoriã trahens
ſpacium dediſſet hoſti ad reſpirãdum.Memoriæ quoqꝫ ꝓditum eſt:eum priuſq̃ claſſem cõſcẽderet: ꝓpe
Iunonis laciniæ templum arcum cõdidiſſe punicis græciſqꝫ lr̃is ĩ ſculptum:ĩ quo res a ſe magnifice geſtæ
ſummatim cõtinebant̃.Decedens ãt ex italia Hãnibal ſatis ꝓſpera nauigatiõe uſus:paucis diebus Leptim
tenuit:ac omnibus copiis ĩ terrã expoſitis Aſdrumentum primo atqꝫ inde Zamã ꝓfectus:cum cognouiſ
ſet quo ſtatu res Carthaginenſium eſſent:cõmodiſſimum eſſe ſtatuit de finiẽdo bello cõſilium inire.Itaqꝫ
placuit ei:ut ad Scipiõem mitteret:q ab eo poſtularent:ut aliquem locum medium utriuſqꝫ colloquio di
ligeret:uelle ſeſe de ſummis rebus cum eo agere.Nec ſatis cõſtat utrum iuſſu ſenatus an priuato cõſilio id
factum a pœno ſit.Colloquii renuendi Scipioni cã nõ eſt uiſa.Quãobrem cõſtituto die cõuenere ĩ patenti
cãpo cum ſiugulis ĩterpretibus duo celeberrimi duces & potentiſſimaꝝ gentium imꝑatores diuerſis ſen/
tentiis de pace & bello ſermonem habituri.Nã Hãnibal maxime ad pacem ĩclinauerat animum:ꝙ cerne
bat rem Carthaginenſiũ deteriorẽ ĩdies fieri:Siciliã Sardiniã Hiſpanias iam eſſe amiſſas:bellum ex italia ĩ
Aphricã trãſlatum:Siphacem potentiſſimum regem a romanis captũ:oẽm ſpem ſalutis ĩ iis copiis eſſe re
poſitam:q̃s ipſe uelut diuturni belli reliquias ex italia traieciſſet:quibus ſiquid durius contingeret:uix tan
tum Carthaginenſibus uel externi uel ciuilis roboris ſupereſſe.Vt ad tuenda Carthaginis mœnia ſufficere
poſſet.Igitur longa oratione uſus uehementiſſime cõtendit Scipionẽ in eã ſententiam trahere:ut pacem ꝗ
bellum malelt.Sed Scipio cũ in magna ſpe eſſet conficiendi belli:a pacis conſiliis abhorrere uidebatur.Ita/
qꝫ poſt lõgum ſermonẽ ultro citroqꝫ habitum re ĩfecta ex colloquio diſceſſerunt:Nec multo ĩteriecto ſpa/
tio prælium illud memorabile apud Zamã conſeruernnt:quod ſecũdiſſimũ Romanis accidit.Primo cõ/
curſu elephanti Carthaginenſiũ in ſuos cõuerſi equitatũ Hãnibalis perturbarũt:& Lelius ac Maſiniſſa ex
utroqꝫ cornu pauorem augentes nullum equitibus ſpacium dederunt:ut ſe ex fuga reciperẽt. Pugnatum
eſt tamẽ a pedeſtri acie diu atqꝫ acriter:cũ pœni ſupioribus uictoriis fræti ĩ ſuis dextris totius Aphricæ ſa/
lutẽ collocatã putarent:Romani aũt animo pares ſpe ẽt ſuperiores eſſent:ſed Romanis nõ mediocre mo/
mentum ad uictoriã fuit:ꝙ Lelius ac Maſiniſſa profligatis equitibus opportune in præliũ redeũtes maxi/
mum terrorẽ iniecerunt hoſti.Eorum.n.aduentu celeriter factum eſt:ut pœni remittẽtes ardorẽ pugnæ
nullum ſaluti ſuæ præterq̃ in fugã remedium q̃rerẽt:ſupra.xx.milia hoſtium eo die a romanis cæſa toti/
dẽ prope capta dicunt̃.Ipſe Hãnibal dux ad ultimum euẽtum pugnæ moratus:e media cæde cum paucis
effugit.Accerſitus deinde Carthaginẽ:ut labenti reipu.ſubueniret:oſtendit ſenatui nullã ſpem in armis
ulterius eſſe ponendam:ſuaſitqꝫ ut poſtpoſitis cæteris rebus mitteret ad imperatorem Romanũ:qui qua/
cunqꝫ ratione poſſent:de pace agerent.Miſſi.x.legati cum pacis conditiones Carthaginem rettuliſſent:fe/
runt Giſgonẽ quendam paci aduerſantem ſententiã dixiſſe de renouãdo aduerſus romanos bello:quæ cũ
a multis audiretur:indignatus Hannibal eo tempore ab imperitis uiris talia iactari : dicentem adhuc ho/
minem ex ſuperiore loco deturbauit.Et cum hoc audax negocium ac libera ciuitate ĩdignum uiſum mul
titudini eſſet:ſuggeſtum aſcendens:Neminem inquit indignari oportere:ſi is qui a prima pueritia a Car/
thagine profectus in bello & armis ætatem ægiſſet:urbanas conſuetudines ignoraret.poſt hæc de cõditio
nibus pacis ita prudenter dixerunt:ut extemplo Carthaginenſes tanti uiri auctoritate commoti accipien/
das eas leges quas uictor & neceſſitas daret:cenſerent.Fuerunt autem conditiones admodum duræ:qua/
les uictores uictis in extremis rebus imponere conſueuere:ſed præter cætera Carthaginenſes annum ſti/
pendium populo Romano uſqꝫ ad certum tempus ſoluere tenebantur.Cum ueniſſet dies in quo prima

penſio cōferenda Romanis erat:& īgemiſcerent oēs ad uocem tributi:ferunt Hānibalem cōmotū inutili
lamentatiōe pœnoꝝ riſum effudiſſe:& īcrepitum ab Haſdrubale He duo:ꝙ in cōi totius ciuitatis mæſti-
cia tam effuſe lætaret:reſpōdiſſe:nō lætātis hominis illum eſſe riſum:ſed eoꝝ inanes lachrymas deriden-
tis:quæ eo tp̄e ī leuiore malo:qđ cuiuſqꝫ priuati ciuis pecuniā tāgeret:potius manerēt:q̄ antea cum roma-
ni claſſes arma & ampliſſimaꝝ uictoriaꝝ ſpolia Cartheginenſibus detrahebāt:uictiſqꝫ imponebāt leges.
Non me præterit auctores eſſe:q dicāt Hānibalem ueritum ne petenti Scipiōi dederet:ſtatim re male ge-
ſta in Aſiam ꝓfugiſſe.Sed utꝝ ſubito hoc factum fuerit:an aliquāto poſt prælium illud ad Zamā cōmiſ-
ſum:paꝝ referre arbitramur:cum ſatis cōſtet eum deſpatis rebus ī Aſiā ꝓfectum exilioqꝫ mulctatum ad
Antiochum ꝑueniſſe.Fama quoqꝫ haud dubia eſt tā hoſpitaliter tāqꝫ honorifice accæptū eē a rege:ut ſtatī
publicis pariter ac priuatis cōſiliis adhiberet.Erat.n.Hānibalis nomē magna apud oēs gloria:cōis inſuper
accedebat ira cōmuneqꝫ ī romanos odium:uehemēs ſtimulus ad excitādum bellum.Quare opportune
acceſſiſſe uidebat:nō ſolum ad īflāmandum aīum regis ſed ēt ad aperiendā uiā gerēdi aduerſus Romāos
belli:quā unicā tātum eſſe dicebat:ſi arma ī Italiam tranferrent:& italici generis cōpararent milites:qbus
ſolis uictrix aliaꝝ gentium ꝓuincia ſupari poſſet.Centum nauium claſſem:decē & ſex milia peditū:mille
eqtes petebat a rege.His copiis ſe italiam īcratuꝝ pollicebat ac turbatuꝝ italicas gentes:q̈s ſciret ob recētē
memoriā punici geſti belli uehemēter horrere Hānibalis nomē.Spem inſuꝑ afferebat de punico renouā-
do bello:ſi ꝑ regem ſibi liceret Carthaginem mittere:q factionem barchinā cōcitarent:atqꝫ eoꝝ aīos ꝑmo-
uerent:qbus impium populi Romani erat īuiſum.Aſſentiente rege Ariſtonem quendam tyrum delegit
hoīem callidum & idoneum ad hoc negocium cōficiendum.Huic magnis p̄miis pollicitatiōibuſqꝫ ꝑſua-
ſit:ut Carthaginem peteret:amicos cōueniret:& mandata quædam uerbis ſuis ad eos deferret.Ita Hanni-
bal patria exul ꝑ totum orbem terraꝝ aduerſus Romāos cōcitabat bellum.Nec iam inanes eæ cogitatio-
nes uidebāt futuræ:ſi Antiochus ut ab initio cœpit:ſic etiam poſtea ei magis q̄ adulatoribus & purpuratis
ſuis fidem p̄ſtitiſſet.Sed inuidia quam plærunqꝫ regiæ domus alunt:multos Hannibali aduerſarios pepe-
rit:qui cum uererent:ne callidus impator iis cōſiliis aucupando gratiam regis in maximum auctoritatis
& potentiæ gradum aſcenderet:eum ſuſpectum reddere nitebant.Accidit etiam per id tp̄s ut.P.Villius le-
gatus Epheſum ueniens frequētem cum pœno ſermonem haberet:ex quo facile data eſt obtrectatoribus
criminādi facultas:& tāta ſuſpicio de fide Hānibalis antiocho orta:ut oīo a cōſilio regio excluderet.Sunt
qui dicunt eodem tempore.P.Aphricanum unum ex legatis ad antiochum miſſum cum pœno eſſe locu-
tum:& inter alia multa ab Hannibale petiiſſe:ut ex animi ſententia diceret:quem maximum imperatoꝝ
fuiſſe cenſeret:Hannibalem autem reſpondiſſe:primo loco ſibi Alexādum Macedonum regem:ſecundo
Pyrrum epirotā:tertio ſeipſum collocādum uideri.Ad hoc leniter arridētem Aphricanum dixiſſe:Quid
cenſeres hānibal ſi me uiciſſes?Me procul dubio īquit cunctis aliis imperatoribus anteferrem.hoc reſpō-
ſum placuiſſe Scipioni ferunt:ꝙ ſe nec poſthabitum nec adhibitum ī comparationem:ſed ueluti incom-
parabilem occulta q̈dam aſſentatione a punico ingenio relictum uideret.Poſt hæc hannibal occaſionem
nactus antiochum alloquendi iam inde a prima pueritia repetens ſic ſeipſum purgauit:ſic de hodio ſuo ī
romanos diſſeruit:ut in priſtinā gratiā regis quā ꝓpe amiſerat:amicitiāqꝫ rediret:Itaqꝫ rex cōſtituerat ani-
mo hunc ducē cū regia claſſe in italiā mittere:ut p̄ſtantiſſimi uiri & perpetui hoſtis populi Romani ſicuti
iam ſibi perſuaſerat:aīum ingeniumqꝫ experiret:Sed unus Thoas priceps ætholoꝝ huic ſententiæ aduer-
ſatus ſeu inuidia ſeu ꝙ re uera ita agendū cenſeret:mutauit animū regis:& hāc deliberationē quæ magnū
momentū ad bellum habitura uidebatur:omnino euextit.Hortatus eſt.n.Antiochum ut ī Græciā traiici-
ens ipſemet rē ſuā ageret:nec pateret huius belli gloriam ad alium ꝑuenire.Rex igit ꝑſuaſus paulopoſt
in Græciā ꝓficiſcit ad excitandum aduerſus Romanos bellum:ubi nō lōgo īteriecto ſpatio cum de cōci-
lianda Theſſaloꝝ gente cōmuni cōſilio agitaret.Hannibal nominatim ſententiā rogatus non tā de Theſ-
ſalis q̄ de ſumma reꝝ ita elato animo diſſeruit:ut approbationē oīum qui ibi aderant:aſſenſumqꝫ moue-
ret.Non.n.de Theſſalis magnopere laborandum ſed curandum oībus modis cenſuit:ut Philippus Mace-
donum rex aut in belli ſocietatē ueniret:aut neutri parti adhærens dimicationē ocioſus ſpectaret.Adiecit
p̄terea conſilium de inferendo ex propinquo Romanis bello:ſuā quoqꝫ operā ad id conficiendum ampliſ-
ſimis uerbis pollicitus eſt:& detulit.Auditus eſt pœnus ſumma attentiōe:ſentētiaqꝫ illius laudata magis
q̄ poſtea re aut effectu comprobata.Ex quo pleriqꝫ mirantur hunc ducē qui tot annos cū populo Roma-
no omnium pene gētium uictore certauerat:eo tp̄e poſthabitum eſſe a rege:quo erat eius opa & cōſilium
maxime expetendum.Quis.n.in toto orbe terrarum callidior īperator reperiri poterat?qs ad gerendum
cum Romanis bellum accōmodatior?hunc tamē poſthabuit rex initio gerēdarum rerum:nec multum
tempus præteriit:cum cæterorum cōſilia deridens faſſus eſt unum Hannibalē præuidiſſe ea quæ ī rē eſ-
ſent.Nā cum bellum in Græcia proſpere eueniſſet Romanis:ceſſit ex europa Antiochus:& Epheſum ſe
recepit.Ibiqꝫ ſolutus curis pacē animo deſtinabat:minime credens timenda eſſe ī aſia romana arma.Nec
deerat talia cōcupiſcenti adulatorum aſſentatio:perpetuum malum regum:qui dum ea quæ uolunt:libē-
ter audiunt:ſe adulari ſinunt:& falli æquo animo patiuntur.Sed Hanbibal cui nota erat potentia Roma-
noꝝ & dominādi cupiditas:regē monuit:ut de omnibus aliis præter q̄ de pace cogitaret:Romanos crede-
ret nunq̄ quieturos:niſi cum experti eſſent:an ſicut in Aphrica Europaqꝫ:ita etiā in tertia parte orbis ter-
rarum extendere fines imperii poſſint.Motus auctoritate uiri Antiochus extemplo Polixenidā hominē
ſagacē & maritimis certaminibus aſſuetum aduentanti Romanorum claſſi ire obuiam iuſſit:& pœnum
in Syriam miſit:ut magnam uim nauium compararet:Huic deīde claſſi Hānibalē ipſum & Appolloniū

quēdam ex purpuratis ſuis ꝑfecit:q cum audiſſent Polixenidā cum Romanis congreſſum haud ꝓſpere ré
geſſiſſe:ꝓlium ipſi cum Rhodiis:q ſocii erāt Populi Ro.cōmittendum putarét.Hānibal ī ea pugna Euda
mum ꝑfectum Rhodioꝝ a ſiniſtro cornu īuadens iā ꝑtoriā nauim circūuenerat:& ſine dubio ſupior erat
cum ex alio cornu hoſtes fugato Apollonio aduolarūt:& uictoriā ꝓpe iā certā ex eius manibus extorſerūt.
Poſt hāc naualē pugnā paꝝ fœliciter tentatā nihil fere memoria dignum ab Hānibale geſtum accepimus.
Nā debellato Antiocho romani ꝑter alias cōditiōes q̄s īpoſuerunt regi:hānibalē ꝑpetuum ſuæ reipu. ho
ſtem ſibi tradi poſtulabāt.Hæc hānibal multo ante ꝓſpiciens ſubito poſt illā memorabilē pugnā ad Ma
gneſiā cōmiſſam:q̄ regiæ opes cōciderūt:ab antiocho diſceſſit:& lōgis erroribus euagatus:tādem ad Pru
ſiam Bythiniæ regē cōfugit:nō qꝫ ī amicitia eius ſpem multā reponeret:ſed qa ꝑ orbem terraꝝ lōge terra
mariqꝫ dominātibus Romanis armis locū magis neceſſarium quē poſſet q̄ tutum quē uellet:ſibi peten
dum cenſebat.Sunt q uicto antiocho in Cretā ꝓfectum ad Cortynos hānibalē dicunt:ibiqꝫ extēplo uulga
tum eē eum magnā uim auri argentiqꝫ ſecum ferre.Ex quo ueritum ne Cretēſes ſibi manus iniicerent:ta
le remediū īueniſſe ad ꝑiculum euitādum.Amphoras plumbo aureato refertas in templo Dianæ colloca
ri iuſſit:ſimulās ſe eaꝝ ueluti theſauri ſui maximā curā ſollicitudinēqꝫ habere.Ex altera ꝑte ſtatuas æneas
q̄s pecunia īpleuerat:domi abiecit.Dum illi templū cuſtodiunt:ne amphoræ ſe inſciis auferant: interim
Hānibal uelis ī altū datis in Bithyniā ꝓfugit.Eſt aūt in Bithynia uicus iuxta littus maris:quē īcole regio
nis Libyſſam appellāt:de quo uulgatū carmē circūferri ſolitū aiunt:Corpus hannibalis libyſſa tumulabit
terra: Eo ī loco diuerſabat pœnus nō inerti q̄dem ocio uitā agēs:ſed in nautis eq̄s ac militibus exercendis
ſtudiū adhibens.Dicunt aūt ſcriptores q̄dam hoc tp̄e Pruſiam gerentē bellū cū Eumene Pergami rege:q
ſocius & amicus erat Populi Ro.claſſi Hānibalē ꝑfeciſſe.Hunc uero nouo cōmento Eumenē aggreſſum
ex nauali ꝓlio uictoriā reportaſſe.Nā priuſq̄ pugnā inirent:Hānibalē tradunt magnā ſerpentū copiā ī uaſa
fictilia cōieciſſe:deinde inito ꝓlio:dum oīum aīos oculoſqꝫ occuparet certamen:uaſa ī hoſtium naues īmi
ſiſſe:atqꝫ eo pacto implicatos hoſtes & re noua ꝑterritos in fugam uertiſſe.Eius aūt ſic geſtæ rei non uetu
ſtiores annales ſed Aemilius & Trogus meminerunt.Itaqꝫ fides penes auctores ſit.Cæteꝝ hoꝝ regum cō
tentiōibus Romā ꝑlatis:ſenatus.T.Flaminium cuius ob res in græcia geſtas celebre nomen eſt: legatū in
Aſiam miſit:ut(quātum cōiectura aſſequi poſſum)cum utroqꝫ rege de pace ageret.Is cum ad Pruſiam ue
niſſet:iniquo aīo ferens hoīem inimiſſimum nomini Romāo ex tot domitis gentibus populiſqꝫ cæſis ſu
pereſſe:magna cōtentione a rege īpetrauit:ut ſibi Hannibal dederet.Iam inde ab initio pœnus leuitatem
pruſiæ ſuſpectam habens:in diuerſorio plures cuniculos fecerat:ſeptemqꝫ exitus ꝑparauerat capeſſendam
fugam:ſiqua repentina neceſſitas cōpuliſſet.Auxerat etiam nō mediocriter hanc ſuſpiciōem ſuā Flāminii
aduētus:quem ſibi tum publice ob cōe odium urbis:tum priuatim ob memoriam Flamminii patris ad
traſumenū lacum īterempti oīum Romanoꝝ īfeſtiſſimū eſſe credebat.Ita anxius curis remedia(ut ſupra
diximus)ad euadedum īuenerat paꝝ ſibi aduerſus tantas opes ꝓfutura.Cum milites regii frequentes ad
eum capiendum miſſi undiqꝫ cinxerunt domū:ad primū eoꝝ aduentū tentauit hānibal ꝑ q̄ occultiſſimū
exitum fugam capeſſere.Vbi eum locum cuſtodiis teneri ſenſit omni ſpe euadendi abiecta: ſtatuit morte
uoluntaria Romanoꝝ manus effugere.Alii ſeruum ab eo iuſſum cōpreſſa gula ſpiritum interclusiſſe tra
dunt.Quidā ſanguinem tauri:ſicut Clitarchus Stratocleſqꝫ de Themiſtocle finxit. bibiſſe eum dicūt:atqꝫ
eo potu mortuum concidiſſe.Liuius autem locupletiſſimus hiſtoriæ auctor Hannibalem ſcribit uenenū
ad ſimiles caſus præparatum popoſciſſe:& pene mortiferam illam potionem tenentem manu dixiſſe:Sol
uamus ingenti cura populum Ro.ubi mortis iam conſumpti ſenis tantum tanqꝫ præſens deſiderium te
net.Romani patres Pyrrhum Epirotarum regē infeſtis ſignis appropinquantē mœnibus romanæ urbis
a ueneno monuerūt:ut caueret.Hi auctores fuere:ut rigiæ dignitatis uictæqꝫ dextræ oblitus hoſpes ho
ſpitem ſcelere prodiret.His dictis regem Pruſiam multis execrationibus deteſtatum ueneno ſibi conſci
uiſſe mortē.lxx.ætatis anno:ut quidam memoriæ prodiderunt.Defuncti corpus apud Libyſſam colloca
tum dicunt in lapideo ſepulchro:in quo ſcriptum fuit:Hannibal hic ſitus eſt.Sed eius mortis nuncium ac
cipientes Romani:uariæ id prout cuiuſqꝫ ingeniū erat interpretabātur.Plæriqꝫ Flaminium crudelitatis ar
guebāt:qꝫ ueluti præclari cuiuſdā facinoris gloria adepturus auctor extitiſſet opprimēdi exacta ætate uiꝝ:
a quo nullum ulterius periculum reipublicæ iam prope uictrici omnium gētium timeri poterat. Quidā
uero factum excuſantes.Flaminio etiam tribuebant laudi:qꝫ perpetuum hoſtem populi Roma.de medio
ſuſtuliſſet:cui etſi uires corporis ac robuſta ætas:non tamen ingenium conſilium rei militaris peritia deeſ
ſet:quibus pruſiam ad arma concitare:Aſiamqꝫ nouis bellis commouere ac perturbare potuiſſet.Erāt.n.
ꝑ id tempus ita amplæ Bithyniæ regni opes:ut nō facile contēnendæ uiderētur.Nam poſteris tēporibus
Mithridates Bithyniæ rex diu naualibus terreſtribuſqꝫ copiis populū Roma.fatigauit:aduerſuſqꝫ.L. Lu
cullū ac.Cn.Pompeium præſtantiſſimos imperatores cum magnis exercitibus in acie ſtetit. Idem a rege
pruſiæ duce præſertim Hannibale timeri poterat.Quare nōnulli ea præcipue cauſa.Qu.Flaminium opi
nantur ad Pruſiam miſſum eſſe legatum:ut Hannibalis necē ſecretis conſiliis agitaret. Veꝝ credere libet
hoc quæſitū eſſe a.Qu.non tam ut præſenti morte Hānibalē de medio tolleret:q̄ ut homo qui tot inflixe
rat ſuæ reip.clades:Romā uiuus ꝑduceret:idqꝫ populo Ro.utile:ſibiuero honorificū eē cēſeret.Tali gene
re mortis īteriit Hānibal pœnus uir:ut alia omittā:bellicis ſine dubio laudibus uehemēter excellens:cu
ius ſiue aīus ſiue īgeniū ſiue egregia rei militaris diſciplīa q̄ti momēti fuerit ī rebus:facile ex eo ītelligi licet
qꝫ carthaginēſes bello tāta cōtētiōe ſuſcepto:nō prius ſe uictos cōfeſſi ſunt:q̄ cū fuit hānibal apđ Zamā ma
gno illo ꝓlio ſupatus:ut bellicæ coꝝ uires ſtetiſſe ſimul cū hānibale duce atqꝫ una cū eo cōcidiſſe uiderēt.

SCIPIONIS APHRICANI VIRI ILLVSTRIS VITA EX PLVTARCHO GRECO PER DONATVM ACCIAIOLVM IN LATINVM VERSA.

CORNELIO SCIPIONI QVI PRIMVS NOMINE Victæ a ſe gẽtis Aphricanus eſt dictus: patrem fuiſſe cõſtat. P. Scipionẽ uiꝝ patriciũ ex nobiliſſima Cornelioꝝ gente: cũ quo primum Romano ĩpatore Hãnibal pœnus ſigna in Italia cõtulit. Is eum multas eẽt in Hiſpania uictorias cõſecutus reſq; geſſiſſet memoratu dignas: domũ quodã ꝑlio aduerſus hoſtes inito dum ſeſe offert: ubi plurimus labor plurimum ꝑiculi erat: ſubito ꝑculſus ictu occidiť. Simili pene caſu. Cn. Scipio eius frater paucis poſt diebus fortiter pugnans ĩteriit. Amboq; ii ĩpatores ꝑter reꝝ geſtaꝝ nomẽ: magnum quoq; fidei temperãtiæ uirtutis deſideriũ nõ mõ militibus ſuis q ſupfuere: ſed ẽt hiſpanis gẽtibs reliquerunt. At uero. Cn. Scipionis. P. Cornelius Naſica filius fuit uir cõſularis triũphaliſq;: q adoleſcens cum eſſet ꝓ accipienda matre Idea ĩ tota ciuitate eſt uir optimus iudicatus. Publii aũt filii fuere Scipinis duo egregia ſine dubio ꝓles: quoꝝ alteꝝ ob Aſiã deuictam Aſiaticũ: alteꝝ uero domitorẽ Africæ ob memorabilẽ uictoriã de Hãnibale & de pœnis: ut ſupra dixius: Africanũ appellãt: de quo hæc ſcribenda ſuſcepimus: nõ tam ut eius nomen a græcis latiniſq; ſcriptoribus celebratũ his lr̃is fieret illuſtrius: q̃ ut reꝝ geſtaꝝ ſeries & domeſtica diſciplina eſſet noſtra opa ĩ oculis hominũ collocata: quã ueluti imaginem ꝑclare uirtutis ĩpatores & duces cum ĩtuerenť: imitatiõe digniſſimã iudicarent. P. Cornelius ſcipio iã inde a pueritia cum eximiæ ĩdolis & ſummæ uirtutis ſpecimẽ præ ſe ferret: ſub auſpicio patris cœpit diſciplinis militaribus erudiri. Ductus eſt. n. ĩ caſtra initio ſecundi punici belli. vii. &. x. agens annũ ac breuis tp̃is ſpacio factũ eſt: ut magnã laudẽ a ſummo uiro & ab exercitu cõſequereť: equitãdo uigilãdo oĩa militari labore tolerãdo. Ea inſup documenta animi atq; ingenii dedit: ut gratiã ſimul adipiſcereť: & admirationem gentiũ cõmoueret. Nã eq̃ſtri ꝑlio qđ ad ticinũ amnẽ. P. Cornelius cõſul cũ hãnibale cõmiſit: ĩterfuiſſe Scipionẽ conſtat: ꝓditũq; memoriæ a qbuſdã auctoribus eſt. Corneliũ patrẽ Sauciũ ac ꝓpe ab hoſtibus circũuẽtum a Scipiõe filio iã tum pubeſcẽte fuiſſe ſeruatũ. Eo deĩde tp̃e quo apđ cãnas cum magna calamitate ac ꝓpe ꝑnicie romani ĩperii certatũ eſt: cum ad. x. milia hoĩum Cãnuſium ꝑfugiſſent & oẽs uno ore Apio pulchro q ꝓxime ædilis fuerat. P. Cornelio admodũ iuueni imperiũ detuliſſent: declarauit Scipio q̃ta ſibi uirtus q̃taq; animi magnitudo ineſſet. Nã qbuſdam iuuenibus derelinquẽda Italia agitãtibus ĩ cõſultantium cætum ꝓrupit: ac ſtricto gladio iurare oẽs coegit ſe rempu. nõ deſerturos. Hæc aliaq; eiuſdẽ generis magnitudine q̃dam animi atq; ĩgenii ab eo iuuene edita populũ romanum cõpulerunt: ut ei ſupra ætatẽ ſupra ẽt cõſuetudinem magiſtratus curãq; maximaꝝ reꝝ deferret. Quippe ante legitimũ tp̃s ædilitatẽ petẽs etſi tribuni plæbis aduerſarenť: qa nõdum ſatis annoꝝ eſſet: peruicit tamen ut ꝑ tribusducereť atq; extemplo frequẽtibus ſuffragiis q̃ritum ædilis curulis eſt declaratus. Cum uero pater patruuſq; duo egregii ĩpatores breui ĩteruallo ĩ Hiſpania cecidiſſent: curãdumq; a Populo Ro. eẽt: ut aliqs dux ſingulari uirtute ĩ eoꝝ locum ſuccederet: nemo reperiebať: q ad hoc graue & ꝑiculoſum bellum poſt tantoꝝ ĩpatoꝝ interitum ꝓficiſci auderet. Itaq; habitis comitiis ut ꝓcõſul crearetur: cum cæteri reipublicæ principes in tanta facultate ſilerent: unus Scipio. iiii. & uiginti annos natus in medium ꝓſiliens ĩgenti fiducia profeſſus eſt ſe hoc munus libenti animo ſuſcepturum. Hac fortiſſimi iuuenis audita uoce nulla mora interpoſita eſt: quin ĩcredibili ſtudio ſuffragioꝝ ĩperium ĩ Hiſpaniã Scipioni decernerẽt. Sed paulopoſt ſecum reputãtes quirites aduerſus quos pœnoꝝ duces & in quibus regionibus bellum gerendum eſſet: uix cenſebãt fieri poſſe: ut ĩbecillitas ætatis tantã grauitatem reꝝ ſuſtineret. Quare momẽto tẽporis quaſi iã decretæ rei centurias pœniteret magna aĩoꝝ commutatio facta ẽ. Quod ubi animaduertit ſcipio: ſtatĩ aduocata cõcione ſic de ætate ſua ac de bello quod gerendum erat diſſeruit: ut ad ſe unum intuẽdum oẽs audiẽtes cõuerteret: & ad priſtinã ſpẽ bene gerendæ rei populum Ro. animi aliiſq; uirtutibus ueheměter excellẽs: ſed præſtãs etiã pulchritudĩe oris & totius corporis forma cõſpicuus læta atq; hilari fronte: quæ plurimum ualẽt ad gratiã hoĩum cõciliãdã. Habebat & ĩ geſtu & ĩ motu ſummã dignitatẽ. Ad hæc animi bona muneraq; naturæ cum militaris accederet gloria dubiũ erat gratior ne gẽtibus domeſticis uirtutibus an mirabilior bellicis artibus foret. Imbuerat etiã animos multitudinis ſuperſtitione quadã: q ſingulis diebus ex quo uirilẽ togã ſumpſerat. in capitolium aſcendere ac ſine arbitris ædẽ ingredi cõſueuit: ut crederẽt homines ſicut iã multo ante Numã Pompilium ab Aegeria nympha ſic etiã archana quædã in tẽplo doceri: quæ ceteris nõ eſſent communia. Præterea ut olim de Alexandro Macedonum rege: ſic ea tẽpeſtate de Scipione quidã finxiſſe: uidentur anguẽ in cubiculo matris frequẽter uiſam. Cæteꝝ iis omiſſis. P. Scipio ex Italia decedẽs cũ decẽ milibus peditum. xxx. nauium claſſe oẽs autem quinqueremes erãt in Hiſpaniã proficiſcitur: ac paucis diebus ad emptoria delatus copias exponit: terreſtriq; itinere Tarraconẽ cõcedit. Ibi cõcilio indicto legati ex ſociis urbibus frequentes cõuenere: qui comiter benigneq; accepti grata reſponſa domum rettulerunt. Poſt hac Scipio ingenti cura ad futurum bellum intentus cõmodiſſimũ eſſe ſtatuit reliqas ueteris exercitus quæ uirtute. L. Martii ſeruatæ erant: ſuis copiis adiũgere. Nã poſt duoꝝ Scipionũ ĩteritũ: cũ Hiſpaniæ ꝓpe amiſſæ. Romanæ legiões fuſæ fugatæq; eſſent unus. L. Martius romanus eques collectis duoꝝ exercitũ reliqis præter oĩum ſpẽ exultãtes uictoria hoſtes cõtriuit: bellumq; in Hiſpania aduerſus tres pœnoꝝ duces incredibili uirtute ĩduſtriaq; ſuſtinuit. Ad has igitur copias quæ in hybernis cõſtitutæ erant: cum ueniſſet Scipio excitati ſunt omnium animi ad ſpẽ bene gerendæ rei: & ueterum imperatorum memoria renouata ut nemo miles eſſet qui iuuenem ĩtuendo explere deſiderium poſſet. Ipſe uero collaudatis militibus: q de repu. non deſperaſſent: ante oẽs. L. Martiũ in ꝑcipuo honore habuit: ut oſtenderet uiꝝ q ſuis uirtutibus cõfideret: alterius gloriæ nõ ĩuidere. Exacta

hyeme cum nouum ueterẽꝗ exercitum ex hybernis deduxiſſet oĩum primum Carthagĩem nouã oppu
gnare cõſtituit:Nula.n.ex Hiſpanis ciuitatibus opulentior habebaᷣ:nulla cõmodior erat ad bellum terra
mariꝗ gerendũ.Quinetiã Carthaginẽſiũ duces oẽm apparatũ belli & qcqd ꝑcio dignum habebãt: in hãc
urbem cõgeſſerãt.Eã quoꝗ ac eius arcem ualidis ꝑſidiis munierãt.Ipſi uero ne tribus una regio ꝑmereᷣ:
diuerſa petierãt loca:nihil minus eo tpe q̃ Carthaginis oppugnationem timentes.Scipio iam oĩbus neceſ/
ſariis cõparatis ad eã obſidendã cum omni exercitu ꝓfectus terra mariꝗ urbem aggrediᷣ.Negocium ar/
duum & diuturnum apparebat futurum:ꝙ urbs munita erat & defenſores ita animati: ut non mõ tueri
Carthaginis mœnia:ſed ẽt erumpere ĩ hoſtem & caſtra Romanoꝝ aggredi auderent.Veꝝ multa ĩterdũ
quæ uiribus ſuperari nõ poſſunt:ingenio cõficiunᷣ.Cõpertum habebat Scipio ſtagnum:quod haud ꝓcul
abeſt a Carthagnis mœnibus æſtu maritimo decreſcere & uado ea parte trãſiri poſſe:unde ad muꝝ facili
us eſſet acceſſus.Tali occaſione q̃ nulla maior ad capiendã Carthaginem dari poterat:utẽdum ratus: cum
tp̃s cõmodũ uiſum ẽ expediri acies & diſtributis copiis urbẽ uehemẽtius q̃ unq̃ antea oppugnari iubet.Ip
ſe iterim fortiſſimoꝝ uiroꝝ manum deligit:qbus imperat ut ſupato ſtagno in muꝝ ab ea parte:quæ mi
nime ſuſpecta erat euadãt.At hi qbus negocium datum ẽ:ꝓſpere traiecto ſtagno:cum ex alia parte urbis
acerrime pugnareᷣ:locũ quẽ petebãt neglectũ ĩueniunt:celeriterꝗ ſcãdẽtes muꝝ hoſtes a tergo adoriunᷣ
Oppidani & externi ꝑſidii milites:qbus tãtum repẽtini ꝑiculi ꝑter opinionẽ acciderat extẽplo mœnia de/
ſerunt:ancipitiꝗ pauẽtes malo ſe ĩ fugã cõiiciunt.Inſtãt tergis Romani:ſubitoꝗ urbẽ capiunt diripiuntꝗ
ubi ĩgens ꝑda & oĩum reꝝ q̃ ad bellũ uſui erãt ſumma ẽ facultas ĩuenta.Scipio ob bene nauatã operã col/
laudatis donatiſꝗ militibꝫ cum ei q primus muꝝ aſcẽderat:muralis corona dãda eẽt:& cõtẽtio iter duos
milites orta oẽm ꝓpe exercitũ ĩ certamẽ traxiſſet:extẽplo cõciõe aduocata cõpertũ ſe hẽre dixit ãbos pari/
ter muꝝ aſcẽdiſſe:atꝗ ambos coronis muralibus donãdos eẽ.Quo factũ ẽ:ut oĩs cõtẽtio q̃ iã ad ſummũ
ꝑuenerat:tollereᷣ.Poſt hæc obſides quoꝝ ĩ ea urbe ĩgens copia erat:ciuitatibus Hiſpaniæ reſtitui iuſſit:ex
quo maxĩe homãitatis & clemẽtiæ nomẽ ſibi cõparauit:multoſꝗ populos hac ĩdulgẽtia mouit:ut ad ro
manũ redirẽt a punico ĩperio.Sed oĩum primũ eius famã & beniuolẽtiã auxit id qđ a cũctis ſcriptoribꝫ ut
ſumme uirtutis exẽplũ celebraᷣ.Adducta ẽ.n.ĩ cõſpectum ĩpatoris una ẽ captiuis uirgo lõge ante alias ſpe
cie ac pulchritudĩe ĩſignis.Hãc & Scipio cuſtodiri diligentiſſime:& ſeruari ĩtegerrime iuſſit:pauloꝗ poſt
cũ deſpõſatã cõperiſſet Luceio prĩcipi Celtiberoꝝ:ſpõſo ad ſe accito(is adoleſcẽs erat)ĩtegrã ĩuiolatãꝗreſti
tuit.Res eſt ꝓfecto celebrãda lr̃is:& ipſe Scipio dignus ut tãtæ mãſuetudinis & cõtinẽtiæ ab oĩbus ſcripto
ribus ferat fructum:Huius beneficii memor Luceius:cũ liberalitatem modeſtiã & ſingularem ĩ oĩ generᷣ
uirtutis ꝑſtãtiã romani ducis ꝑ ſuos populos diuulgaſſet:paulo poſt cum magna eqtũ manu ĩ romanoꝝ
caſtra rediit.Carthaginẽſiũ duces Mago Haſdrubal Barchinus & alter Haſdrubal Giſgonis filius Cartha
gine noua amiſſa:& ſi nõ ignorabãt qtum ad opinionẽ gentiũ & ſummã uniuerſi belli eſſet detrimenti ac
ceptum tñ rem ꝑrĩo tegere:deĩde uulgatã extenuare uerbis quoad poterãt nitebãᷣ.Scipio uero multis po/
pulis prĩcipibuſꝗ hiſpanis:iter quos duo reguli Mãdonius & ĩdibilis fuere ſibi adiunctis:cõſtituit aĩo ĩ ea
loca iter facere:qbus in locis Haſdrubalem Barchinum eſſe audiebat:ut prius cũ eo q̃ Mago & alter Haſ/
drubal ſe ei cõiungerent decertaret.Haſdrubal Barchinus ꝓpe flumen beſuliã hẽbat caſtra:auidus & ipſe
certaminis & ſuis copiis ſatis fidens:ueꝝ ubi appropinq̃re ſcipionẽ cognouit:ex planitie ĩ tumulũ quendã
ſatis natura munitum ſeſe recepit:quem ĩſecutæ romanæ legiões nullã morã ĩterponẽdã putarunt:qn ce/
dẽti ĩſtarẽt hoſti:& primo aduẽtu caſtra adorirenᷣ:nõ ſecus q̃ ſi una expugnareᷣ urbs:circa caſtra pugna/
tũ eſt.Carthaginenſes natura loci & neceſſitate:quæ etiam ignauos excitare ſolet:fidentes ĩpetũ hoſtiũ ſu/
ſtinere nitebantur.Romani ecõtra ſpe & audacia pleni acriter dimicabãt:atꝗ eo magis ꝙ in cõſpectu Sci/
pionis atꝗ oĩs exercitus res gerebaᷣ:ut nullũ paulo fortius factũ latere poſſet.Itaꝗ nõ prius remiſſa oppu/
gnatio eſt q̃ omni conatu annixi romani uallũ ſuparunt:pluribuſꝗ locis caſtra irrũpẽtes ĩ fugã cõpulerũt
pœnũ.Haſdrubal uero dux priuſq̃ caſtra in ꝑtãtẽ romanoꝝ ueniſſent:cum paucis militibus fugit. Hoc ꝓ/
lio facto Scipio cõſuetudĩe ſua oĩs captiuos hiſpani generis ad ſe uocari & ſine præcio dimitti iuſſit. Ado/
leſcẽtẽ ex his regii generis Maſiniſſæ nepotẽ comiter benigneꝗ acceptum ad Maſiniſſam remiſit:magni/
ficẽtiſſima quoꝗ adiecit dona:ut oſtẽderet ĩperatorẽ exercitus nõ minus liberalitate & domeſticis uirtuti
bus:q̃ bellicis artibus ornatũ eſſe oportere.Eſt.n.belli finis uictoria:cuius fructus maxĩe in liberalitate clæ
mẽtiaꝗ cõſiſtit.Hinc ducũ gloria:hĩc ĩperatoriæ laudes emanãt:ut in præſentibus accidit rebus.Nã Hiſpa
noꝝ multitudo quæ ibi frequẽs aderat:hãc ĩdulgẽtiã rõani ducis admirata cõtineri nõ poterat qn eũ ho/
noris & uirtutis gr̃a appellaret regẽ.Sed Scipio hãc uocẽ rõanis auribus ĩſuetã ſubito oppreſſit:nec eũ titu
lũ ſibi tribui paſſus:eſt quẽ optimoꝝ ciuiũ cõſuetudini & romanæ libertati aduerſum eſſe ſciebat.Horta/
tus eſt tantũ hiſpanas gẽtes:ut ſi ĩ referenda gratia memores eſſe uellent:fidẽ ĩ populũ romanũ beniuolen
tiãꝗ ſeruarent.Dũ hæc a Scipiõe gerebãᷣ:interĩ alii duo Carthaginenſiũ duces accepto nuncio male geſtæ
ad Beſulã rei iungere copias ꝓperarunt:pauloꝗ poſt haſdrubali Barchino ſe cõiunxerunt : ut cõi conſi/
lio de ſumma belli decernerent.Itaꝗ iter ſe collocuti poſt lõgã diſceptationem ĩ ea ſn̄ia cõuenere : ut Haſ/
drubal barchĩus ĩ Italiã ubi Hãnibal frater & caput belli erat trãſiret:Mago uero & alter Haſdrubal ĩ Hiſ/
pania remanerẽt:ſupplemẽtũ a Carthagine peterẽt:nec prius cũ ĩperatore rõano ſigna cõferrent:q̃ undiꝗ
cõuocatis auxiliis ĩgentes copias cõtraxiſſent:Poſt hæc petente Italiã Haſdrubale:miſſus eſt ex Africa ĩ eius
locũ ĩperator Hãno:quem primo aduentu celtiberiã concitantem.M.Scyllanus iuſſu Scipionis aggrediᷣ.
prælioꝗ cõmiſſo ſupat capitꝗ.Erat una urbs:quã ĩcolæ regiõis originem appellant : opulentiſſima ſane
& accommodatiſſima ad renouandum bellum.Ad hanc oppugnãdam cum parte copiaꝝ miſſus.L.Sci/

pio locũ munitiorẽ inuenit:q̃ ut primo impetu capi poſſet.Itaq; corona circundedit urbẽ:paucisq; diebus
expugnatã direptãq; ĩ poteſtatẽ redegit.Inſtabat iã ꝓpinqua hyems:& tẽpus admonere uidebat̃ ut hyber/
na utriq; peterent. Quare his rebus ꝓſpere geſtis:Scipio Tarraconem Mago & Haſdrubal Giſgonis filius
ſe ad oceanũ receperũt.ſequenti æſtate magna cõtentione renouato ĩ ulteriore Hiſpania bello Romãi Car
thaginenſq; prope Beſulã congrediuntur:iuſtaq; acie ꝑlium cõmittunt in quo poſt longũ certamen ſupe/
rior Scipio ĩ fugã uertit hoſtes:magnoq; numero eoꝝ ĩterfecto:neq; ſui colligẽdi:neq; cõſiſtendi facultatẽ
dedit:neq; prius uictoriæ modum impoſuit:q̃ Haſdrubal & Mago ex cõtinenti pulſi gades ſe recipere coa
cti ſunt omnibus prope copiis amiſſis.Erat in exercitu Carthaginenſium Maſiniſſa iuuenis magni animi
magniq; conſilii:qui opportunitate capta clam cũ Scyllano congrediendi primos aperuit ei amicitiæ adi/
tus:ſiue ſcipionis liberalitate allectus:ſiue tempus ueniſſe ratus:in quo uictoribus romanis adhærendum
cenſeret.Hic eſt Maſiniſſa:qui poſtea beneficio romanorũ potẽtiſſimus euaſit Numidiæ rex:ac multis in
rebus populo romano uſui & adiumento fuit.Cæterum eo anno:qui erat.xiiii.ſecundi punici belli fœlici
auſpicio procunſulis Scipionis hiſpania prima excontinentis regionibus uicta:poſtrema tamen in prouin
ciæ forma redacta ab Auguſto Cæſare longo interuallo fuit.ſcipio non contentus maximis rebus:q̃s bre/
ui tempore in hiſpania geſſerat:cum iam ſibi Aphricã animo deſtinaret:cõmodiſſimum eſſe ſtatit ſypha/
cem Maſſeſſuloꝝ regem omni arte in romanorũ amicitiã trahere.Itaq; explorata uoluntate regis:cũ non
alienam a ſocietate populi romani cõperiſſet:extemplo oĩbus rebus poſt poſitis duabus q̃nqueremibus in
Aphricã cõtendit.Veniebat a Gadibus eodem tẽpore haſdrubal Giſgonis filius:ac ueluti ex compoſito hi
duo clariſſimi imperatores regẽ adierunt:certatim q̃ſq; pro ſua rep.amicitiã petituri.ſyphax hoſpitio am/
bos comiter benigneq; accepit:operãq; dedit ut pariter eadẽ menſa eodẽ cubiculo uterent̃:ne alter alteri ꝑ
latus in honore uideri poſſet.Tradunt Haſdrubalẽ ꝑſentis ſcipionis aĩum ingeniũq; admiratum ſecũ agi/
taſſe q̃tum periculi ex eo uiro ſuæ ciuitati atq; omni Aphricæ immineret.Iuuenẽ enim acrem & ſummis
uirtutibus ꝑditum:tũ mult s præliis uictorẽ eſſe cernebat:nec in tam florenti ætate adduci poſſe credebat
ut pacẽ q̃ bellũ mallet.ſuſpicabat̃ ẽt ne ſiphax eius auctoritate & præſentia motus ad Romanos animum
inclinaret.Nec iã eum fefellit opinio.Nam ſyphax & ſi primo aduentu parem ſe utriſq; præbens ſermonẽ
induxiſſet de finiendo inter Romanos Carthaginenſeſq; bello:tamen poſtea negante ſcipione inconſulto
ſenatu quicq̃ agi de pace poſſe poſthabendum Haſdrubalẽ cenſuit:ac deſiderio ſcipionis obſecutus cũ po/
pulo Romano:fœdus iniit:ſcipio in Hiſpaniam reuerſus illiturgiũ & Caſtulonẽ & quaſdã alias ciuitates:
quæ populi Romani detrectabãt imperiũ:partĩ ipſe ui expugnauit:partim auſpicio.L.Martii ĩ ditionem
redegit.Et ne tot tantiſq; rebus proſpere geſtis aliquod deeſſet leticiæ genus:Carthaginem nouam profe
ctus ludos gladiatoꝝ magnifico apparatu fecit:quibus nõ ſolũ ſpectando:ſed ẽt pugnando multi clari uiri
interfuerunt.ſed ex Hiſpanis duo præter alios inſignes nobilitate principes Corbis & orſua de regno in/
ter ſe diſidentes eo die cõtrouerſiam finiere:altero eorum alterius manu interempto.Grauis ſpectãtibus
eoꝝ dimicatio:grauior ẽt quia patrueles erant mors interempti fuit.Poſt hæc ſcipionẽ longe maiora q̃ ea
quæ geſſerat meditãtẽ aduerſa ualitudo corripuit:cuius fama p Hiſpaniã uulgata:& ut plærũq; fit ſermo/
nibus aucta ad ſpẽ nouaꝝ reꝝ nõ ſolũ Hiſpanas gentes:ſed ẽt romanoꝝ exercitũ:quẽ ille ad ſucronẽ reliq̃/
rat cõcitauit.ſoluta primũ militũ diſciplina ĩpatoris abſentia fuerat:mox rumores de ægritudĩe eius & de
periculo uitæ ĩ exercitũ delati tãtã ſeditionẽ motũq; fecerũt.ut q̇dam cõtẽpto tribunoꝝ ĩperio iiſq; demũ
fugatis duos gregarios milites ſibi crearẽt ĩperatores:qui nõ ſolũ nomẽ ĩperii a uanis auctoribus delatum
ſed ẽt faſces & ſecures præ ſe ferre auſi ſunt:adeo furor plærũq; & mala ambitio mortaliũ mẽtes exagitat
Nec q̇euere Hiſpanæ gẽtes:Mandonius ꝑſertim atq; indibilis:q affectantes hiſpaniæ regnũ poſt expugna/
tionẽCarthaginis nouæ ad uictorẽ ſcipionẽ defecerãt.Deĩde Romanoꝝ potẽtiã lõge lateq; diffuſam: ini/
quo aĩo tolerãtes aliq̃ nouãdaꝝ reꝝ occaſionem q̃rebãt.Acceptis aũt rumoribus nõ ſolũ de morbo ſed ꝓ/
pe etiã de morte.P.ſcipionis fideq; abhibita extemplo exercitum cõpararunt:& ſueſitanis q ſocii & amici
erãt populi romãi ĩtulerũt bellũ.Veꝝ cõualeſcẽte ſcipione:ut ex fama eius mortis falſo credita multiplex
tumultus fuerat exortus:ſic cõperta ueritate rei territi ſunt omnium animi:nec q̃ſq̃ auſus eſt ĩ nouãdis re/
bus ulterius ꝓgredi.Scipio magis externis bellis q̃ domeſticis ſeditiõibus aſſuetus:& ſi militibus q deliq̃/
rant grauiter ſuſcenſendũ putabat: tamen ne dũ iræ ĩdulget exceſiſſe ĩ puniendo modũ exiſtimari poſſet:
de hac re ad cõſiliũ refert.Maior ps ĩ eos a q̇bus initiũ tumultus ortũ erat:aĩaduertendũ & reliq̃s ignoſcen
dũ cẽſuit ſic.n.fieri poſſe oñdit:ut pœna ad paucos;extemplũ ad multos pueniret.Hanc ſñiam ſecutus ſci
pio extemplo exercitum ſeditionis auctorem ad accipiendum ſtipendium Carthaginem nouam acciri iu
bet.Edicto paruerunt milites alii ſuam culpam:ut plerunq; ſibi ĩdulgent hoĩes leuiorem rati: alii ſcipiõis
fræti ĩgenio q̇d mitte ĩ puniendo eſſe cõpererant.Dicere.n.ſolitus fuit male ſe unũ ciuem cõſeruare:q̃ mil
le hoſtes pdere.Vulgatũ quoq; erat aliũ ſcipiõis exercitũ paratũ eſſe ĩ armis & aduentũ eoꝝ oppiri:ut oẽs
copiæ ſimul iunctæ aduerſus regulos ĩ ſueſitanos ducãt̃. Quãobrem ex Sucrone diſcedentes magna ſpe
ueniæ cõſequendæ Carthaginẽ ueniunt.ſed poſtridie eius diei:quo urbẽ ingreſſi ſunt:in foꝝ uocati ac in/
ermes cõſiſtere iuſſi armatis legiõibus circundãt̃.Tũ Impator romanus tribunal aſcendẽs uniuerſæ mul
titudini ſeſe oñdit ea ualitudĩe eo uigore:q̃lis ĩ pubeſcẽte ætate unq̃ fuerat:cõcionẽ deĩde habuit lõge acer/
rimã & grauiſſimis querimõiis plenã:ut nemo miles ex ĩermi exercitu eẽt:q aut a terra oculos erigere aut
dicẽtis uultũ ſuſtĩere p pudorẽ poſſet:cõſcientia.n.ꝑpetratæ rei ac ſupplicioꝝ metus terrebat aĩos:& opti/
mi ducis ꝑſentia noxiis pariter atq; ĩnoxiis ruborẽ ĩcutiebat.Itaq; triſti ſilẽtio torpebãt oĩa.Poſteaq̃ finẽ di
cendi fecit:prĩcipes ſeditiõis ĩ cõſpectum multitudĩs ꝓducũt̃.Ibi uirgis cæſi more maioꝝ ſecuriq; pcuſſi

horribile ſpectaculũ uiſentibus p̄buere.His rebus ita cõpoſitis Scipio reliquiſq; militibus nouo ſacramen
to adactis expeditioñe ĩ Mandoniũ atq; indibilẽ ꝓnuntiari iubet.Nã hi ſecũ reputantes a militibus roma/
nis q caſtrenſis ſeditiõis auctores fuerant:pœnã eẽ repetitam:oẽm ſpẽ abiecerãt ueniæ ĩpetrãdæ:atq; ex eo
xx.milia peditũ:duo milia equitũ cõparauerant:ut his copiis aduerſus romanos ꝓgrederẽt.Quod ubi co
gnouit Scipio:priuſq augerent̃ reguloꝝ uires:& plures populi cõſpirarent:maturat a Carthagine ꝓficiſci:
& quãta maxime celeritate põt ad hoſtẽ pergit.Reguli loco ſatis munito habebãt caſtra.ſicq; ſuis copiis fi
debant:ut nec alios ꝓuocare:nec prouocati pugnã detrectare parati eẽnt.Factũ eſt autẽ ꝓpinquitate caſtro
rũ:ut paucis poſt diebus a romanis laceſſiti in p̄lium deſcenderent:ĩ quo qdem aliq̃diu ſumma cõtentiõe
dimicatũ ẽ.Tandem hiſpani a tergo circũuenti:ac in orbẽ pugnare coacti ſuperant̃.Vix tertia pars ex eorũ
numero aufugit.Mãdonius atq; indibilis nullũ remedium ꝑditis rebus eẽ cernẽtes:legatos ad ſcipionem
miſerunt:q ſuppliciter pacem peterent:& ueniam deprecarent̃.at ſcipio & ſi quantũ ĩ ſe atq; in populũ ro/
manũ facinus admiſiſſent:intelligebat:tamen nõ minus decoꝝ putans hoſtẽ clæmẽtia & manſuetudĩe ſu
perari:q̃ armis regulis ignouit:pecunia tantũ:ut militi ad ſtipẽdium ſoluerent:ĩperata.Per id tẽpus Maſi/
niſſa a Gadibus ꝓfectus ĩ continentẽ uenit:ut amicitiæ fidẽ:quã per.M.Syllanũ abſenti ſcipioni obtulerat
p̄ſenti confirmaret.ſimul ut ipſum ſcipionẽ alloqueret̃:quẽ ob res egregie geſtas p̄ſtantiſſimũ eſſe uiꝝ cõ
ſtituerat aĩo.Veꝝ nec iã opinioni Numidæ uirtus.P.Scipionis:nec expectationi(ut plærunq; accidere con
ſueuit)p̄ſentia defuit.Nã p̄ter ingentia animi bona:qbus Scipio cæteros alios anteibat:p̄ ſe etiã ferebat exi/
miã formã:& omni amplo dignã ĩperio.Erat p̄terea uir benignus ĩ audiendo:facundus ĩ reſpondendo:&
in cõciliandis hominibus egregius artifex.Habitu corporis uirili:cæſarie promiſſa utebat̃.Hunc igit̃ Ma/
ſiniſſa ſalutatũ ueniens:ut primũ cõſpexit:ſic uiꝝ admiratus eẽ dicitur:ut nec ab eo dimouere oculos nec
intuendo explere deſideriũ poſſet:ampliſſimis uerbis ei gratias ægit ꝓ nepote ad ſe remiſſo:& fidẽ ſe præ/
ſtatuꝝ initæ amicitiæ dixit:quã poſtea erga populũ Romanũ uſq; ad exitum uitæ cõſtantiſſime coluit.Iã
uero oẽs Hiſpaniæ populi aut ĩperium aut ſocietatẽ Romanoꝝ acceperãt:cũ Gaditani idẽ ſibi licere arbi/
trantes:ſponte Romãnis ſe dedidere:gens uetuſta origĩe:& ſi famæ credere libet:ut Carthago in Aphrica
in Boetia Thebæ:ita Gadis ad oceanũ Colonia Tyrioꝝ fuit.Scipio receptis Hiſpaniis:pulſis Carthaginẽſi
bus:cũ nihil relinqueret̃ quod ſibi conſtituendũ putaret.L.Lentulo & Mãlio Accidio ꝓuincia tradita Ro/
mã rediit.Venienti ſenatus extra urbẽ datus eſt ĩ æde Bellonæ:ubi cũ res a ſe ꝑ multos annos fortiter fœli
citerq; geſtas expoſuiſſet:oſtẽdiſſetq; quattuor hoſtiũ duces:q̃ttuor exercitus multis p̄liis a ſe uictos:Car/
thaginẽſes ex Hiſpãiis eiectos: nullas gẽtes ĩ his terris relictas:q̃ nõ ueniſſent in populi romani ptãtem:res
ampliſſimo triũpho dignas eẽ cẽſebat ſenatus.Sed qa nemini adhuc cõtigerat:ut cũ ꝓconſul & ſine magi/
ſtratu eẽt ꝓ rebus geſtis triũphanti ĩuehi licerẽt urbẽ:nec patribus uiſum ẽ:nec ipſe Scipio magnope cõtẽ/
dit:ut nouo exẽplo morẽ maioꝝ ſui cã cõmutarẽt.Ingreſſus urbẽ pauloposſt ĩgenti ſtudio populi romani
cõſul declarat̃.Tradũt raro unq̃ frequẽtiorẽ multitudinẽ nõ tã ad celebrãda comitia q̃ ad cõſpiciẽdum.P.
Corneliũ Scipionẽ Romã ueniſſe.Itaq; nõ ſolũ qrites:ſed externi ẽt hoĩes hũc unũ ĩtuebant̃ publice:priua
timq; dicebãt mittẽdũ ĩ Aphricã eẽ ad ĩferendũ ex ꝓpinquo Carthaginẽſibus bellũ.Idẽ cũ ſentiret Scipio:
de hac re ad populũ ſe relatuꝝ ſignificabat:ſi tã ſalutari conſilio aduerſaret̃ ſenatus.Quida enĩ ex patribus
atq; ĩter eos præcipuæ auctoritatis Fabius maximus huic ſententiæ acriter reclamabat. Scipio ĩ contrariũ
nitebat̃ rationibus multis oſtendẽs hac una uia ſupari Pœnos & hãnibalẽ deduci ex italia poſſe:cetera ua/
na eẽ conſilia.Poſt longã altercationẽ Scipiõi ſicilia decreta: ꝑmiſſumq; a ſenatu ẽ:ut ſi arbitraret̃ utile ex/
q; rep.eſſe cũ oĩ exercitu ĩ Aphricã traiiceret Hoc ſenatuſconſulto ĩ populũ edito ſic erecti ſunt oĩum aĩ ad
ſpe magnaꝝ reꝝ:ut iã de Aphrica cogitarẽt:& bellũ poſſe cõfici nõ diffiderent.ſed Scipioni ĩ rebus neceſſa
riis comparãdis maxima difficultas ꝓponebatur:cũ ob erarii ĩopiã:tũ ob iuuentutis penuriã:cuius florem
præteritæ clades a pæno illate abſũpſerãt:ipſe tñ ne tãtæ expectatiõi deeſſet:ĩgẽti ſtudio ĩ apparatũ belli in/
tẽdit.Et adfuerunt ei multi Hetruriæ atq; Vmbriæ populi:quoꝝ alii materiã ad fabricãdas naues:alii ar/
ma qdã frumẽtũ:ac oĩs generis cõmeatũ ad iuuãdũ exercitũ detulerũt.Quadrageſſimo : qnto die qđ uix
cuiq̃ credibile uideret̃:fabricata ĩſtructaq; claſſe ex italia decedẽs ſcipio ĩ ſiciliã cõtẽdit.At cũ exercitũ ĩ ordi
nes redigeret:eos p̄cipue ſeligẽdos putauit:q ſub.M.Marcello multos ãnos meruerãt:ſũmãq; ſiẽtiã rei mi/
litaris habere exiſtimabãt̃:ſiculos ãt pti auctoritate:partĩ gr̃a ĩpulit ad ſubminiſtrãdũ auxiliũ futuro bello
qđ ĩ Aphricã trãſſerre cũ primũ ꝑ anni tp̃s poſſet oĩ ſtudio parabat.Tradũt p̄ter alia ſcipionẽ ex uariis ciui
tatibus.ccc.iuuenes legiſſe totius ꝓuiciæ nobiliſſimos:ac eis præcepiſſe:ut certa die cum armis eqſq; adeſ/
ſent.Hi ut ĩpatũ erat:cũ p̄ſto fuiſſent ad cõſtitutã diẽ optionẽ detulit cõſul:q̃ uel ipſi ſecũ ĩ aphrica milita/
rẽt:uel totidẽ aliis ſubſtitutis equos armaq; largireẽt̃:utꝝ uellẽt accipent.ſingulis remiſſionẽ militiæ petẽ
tibus dati ſunt uicarii.ccc.Rõani iuuenes quos ſcipio ĩermes ex italia adduxerat:eo cõſilio uel ſiculoꝝ ĩpẽ
ſa ſicut euẽit armis eqſq; ĩſtruerẽt̃.hoꝝ opa multis poſtea certaminibus fideli atq; utili in africa uſus ẽ:iã tp̃s
hybernoꝝ erat cũ ſcipio ñ ſolũ ĩ apparatibus belli ſed ẽt ĩcõponẽdis ſiciliæ rebus curã adhibẽdã ratus ſyra
cuſas petit.Vbi cũ ex multoꝝ q̃rimõiis cognouiſſet ſatis magnã copiã italicoꝝ militũ ĩ eadẽ urbe uerſari q
res bello partas deinde ſyracuſanis ꝑ ſenatũ reſtitutas retinerẽt:ſtatĩ eos partĩ edictis partĩ iudiciis cõpulit
ad ea ĩplẽda:quæ ſenatus cẽſuiſſet:q̃ ex re magnã gratiã & iuſti cõſulis famã apud ſiculas gẽtes ẽ adeptus ĩ/
terĩ ꝑ.C.Leliũ multa cũ p̄da ex africa redeuntẽ certior fit Maſiniſſam regẽ cupidiſſime aduẽtũ ſuũ oppiri
monere atq; rogar̃:ut ſi reip.cõmodo facere poſſit:q̃primũ ĩ Africã traiiciat.idẽ cupe multo Africæ popu
los:q odio habẽtes Carthaginẽſiũ ĩperiũ aliq̃ nouãdaꝝ reꝝ occaſionẽ expectẽt.nec iã ulla ſcipiõis ſecordia
eã ꝓfectionẽ diſtulerat:cũ raro qſq̃ alter ĩpator aut efficacior aut ſoleritior ĩ rebus agẽdis fuerit ueꝝ ſicu/

læ res & occaſio recipiendi locros impedimento fuere:quo minus negociū pro ſuo arbitratu cōficeret. Ac
ceſſit ēt cā quædā:pleminii legati:qui locris á Scipiōe relictus cū omne genus īprobitatis libidinis auaritiæ
in oppidanos exercuiſſet:facile multitudinē ꝓpulit:ut oīa mallet:q̃ īpuriſſimi hoīs imperiū ferre Miſſi igi
tur a Locrenſibus Romā legati cum ī ſenatum ueniſſent:& grauiſſimas iniurias a Pleminio acceptas q̄ſti
eſſent:ſic patres mouerunt:ut nō ſolū in pleminiū:ſed etiā in publiū Scipionē atroces ſententiæ dicerētur.
Hinc obtrectatores Scipionis Amplā materiā calumniæ nacti aſſerere non dubitabāt eum cognouiſſe Lo
crenſiū iniurias:Pleminii ſcelera ſuoꝝ militum diſſenſiones:atq; oīa lentius tuliſſe q̃ optimū conſulē dece
ret.Addebāt præterea exercitū in Sicilia habere uecordē.& oī diſciplina ſolutū militari:ipm ducē oſcitan/
tem totū ſe ad uoluptates & ociū contuliſſe.Et præter cæteros Fabius Maximus ī Scipionē īuectus ſic mo
dum exceſſit:ut extēplo reuocandū ex Sicilia abrogandūq; ei imperiū cenſeret. Hæc nimis aſpera uiſa oī
bus ſnía eſt.Quáobrem.Q.Metelli conſilium ſecuti patres decreuerunt:ut decē legati in Siciliā trāſmittē
tes:cuncta quæ de.P.Scipione ad ſenatū delata erāt:diligenti ſtudio ꝑquirerēt ſi nocentē īueniſſent ſtatim
iuſſu ſenatus in italiā reuocarent:ſin uero falſa eſſent crimina:& uanæ inuidoꝝ calumniæ:dimitterent ad
exercitū:hortarenturq; ut fidēti aīo bellū ſuſciperet.Profecti ī Siciliā legati ī diſcutiēdis ſingulis rebus nul/
lā Scipionis culpā īuenire potuerūt:niſi ꝙ iniurias a Pleminio Locrēſibus illatas nimis leni aīo pertuliſſet.
Erat.n.remunerando largus:ī puniēdo mitis & clæmens.Exercitū uero claſſem & oēm apparatū belli cū
intuerent̄:ſic admirati eſſe dicuntur copiā & ordinem ſingulaꝝ:reꝝ:ut poſtea in urbem redeūtes ampliſ/
ſimis laudibus.P.Scipionē efferrent:& reiectis inuidoꝝ calumniis ad certiſſimā uictoriæ ſpem ſenatū po/
pulumq; Romanū reuocarent.Cæteꝝ domeſticis īpedimentis ſublatis aliæ foris ſuperuenerunt curæ:q̃
non mediocriter aīum Scipionis mentēq; turbarunt.Nā oratores a Syphace miſſi denuntiarūt ei nouum
ſibi fœdus cū Carthaginenſibus ictū:affinitatē cū Haſdrubale contractā:filiā eius ſibi matrimonio iunctā:
ꝓpterea monere ut ſi ſuæ reipublicæ conſulere uelit:Aphrica abſtineat:eoſdem.n.quos Pœni haberent ſe
amicos inimicoſq; habituꝝ.Hos legatos ſcipio:ne mandata regis offerrent̄:extēplo ad ſyphacē remiſit cū
litteris:quibus poſtulabat ut inite ſocietatis iunctæq; dextræ memor caueret:ne quid noīe romano & re/
gia fide īdignū moliret̄.Poſt hæc concione aduocata legatos ſyphacis ueniſſe in ſiciliā dixit: ut ſicut antea
Maſiniſſa:ſic etiā hi nimiā dilationē aduētus ſui quererent̄.Itaq; maturādū ī Aphricā eē:atq; iō cunctis mi
litibus edicere:ut arma expediāt:& ad ꝑfectionē neceſſaria cōparent.Hoc edictū Romani ducis ubi ꝑ ſici
liā uulgatū ē:ſtatim multitudo īgens Lilybeū cōfluxit:nō hoīum ſolū q in Aphricā traiecturi erāt: ſed eo/
rū ēt q ſpectatū uenerāt romanā claſſem:q̃ raro unq̃ īſtructior:aut oī armoꝝ genere ornatior uiſa fuerat.
Ipſe uero ſcipio ſatis iā oībus cōſtitutis e Lilybeo ſoluit tāta cupiditate trāſmittendi:ut nulli ei neq; remi/
neq; uenti ſatiſfacerent.Deuectus ē tamē paucis diebus ad ꝓmontoriū pulchri:atq; ibi oēs copias ī terram
expoſuit.ſed celeriter eius aduētus Carthaginē nūtiatus ſic ciuitatē turbauit:ut cōclamatū eē ad arma ſta/
tioneſq; ī portis muriſq; diſpoſitas q̄dā auctores ſint.Hāc a.M.Regulo uſq; ad eū diē.L.ꝓpe annoꝝ īterceſ
ſerat ſpatiū:ex quo nullus īperator Romāus cū ualido exercitu terrā Aphricā ītrauerat.Merito igit̄ pauo/
ris ac tumultus oīa erāt plena. Augebat ēt terrorē ſcipiōis nomē cui Carthaginēſes:quē ducē aut oppone/
rent:aut paꝝ arbitrarent̄ nō repiebant.Haſdrubal Giſgonis filius egregius ea tēpeſtate īperator habebat̄:
quē uictū a Scipiōe fugatūq; ex hiſpania meminerāt.In eo tamē atq; ī ſyphace potētiſſimo rege magnā ſpē
ſeruādæ patriæ reponētes Pœni hūc rogare:illū monere nō deſiſtūt:ut q̄ta maxīe celeritate poſſunt Aphri
cæ rebus ſubueniāt:ſed dū hi copias iungunt:īteri.Hāno Amilcharis filius ꝓximā regionē tueri iuſſus ob
uiā Romanis ꝓgredit̄.ſcipio populatis agris ditatoq; exercitu īgēti ꝑda ꝓpe Vticā cū oībus copiis cōſede/
rat:ut celebrē urbē & opportunā ad bellū terra mariq; gerendū ſiqua uia fieri poſſet:ī poteſtatē redigeret.
Et ſub idē tēpus Maſiniſſa ī caſtra Romanoꝝ uenerat ardēs īcredibili cupiditate belli gerēdi aduerſus ſy/
phacē regē:a quo nō multo antea paterno regno fuerat expulſus.Hunc ſcipio q̄a iuuenē acrē & manu prō
ptū ī Hiſpania cognouerat:priuſq̃ maiores copiæ a Carthaginēſibus cogerent̄:ſpeculatū mittit hoſtiū ca/
ſtra:atq; ei præcipit:ut oī īgenio adhibito Hānonē ad pugnā eliciat.Maſiniſſa ut īperatū erat hoſtē irritan/
do ſenſimq; trahēdo ꝑducit ad ea loca:quibus ī locis ſcipio cū armatis legionibus cōſtiterat expectās occa/
ſionē gerēdæ rei.Defeſſa iā erat hoſtiū acies:cū Romani recentibus copiis obuiā facti ꝓlium īeunt. Primo
cōgreſſu ſupatur Hāno:& ipſe cū parte copiaꝝ occidit̄.Reliqui terga dātes:q̃ pōt quiſq; fugā ꝑ diuerſa pe
tunt.Poſt hāc uictoriā ſcipionē ad oppugnandā Vticā redeuntē abſiſtere īcepto coegit ſubitus Haſdruba/
lis & ſyphacis aduētus q ingentes peditū equitūq; copias ſecū ducētes haud ꝓcul a Romanis poſuerunt ca
ſtra.Quod ubi aīaduertit ſcipio.ſtatī ſoluta obſidiōe caſtra ī quodā promōtorio cōmuniuit.Vnde ꝓcede/
re obuiā hoſti.& uexare Vticēſes:& claſſem ſubductā tueri poſſet.Cæteꝝ cū tēpus poſtulare uideret̄ ut hy
berna utrinq; peterent:placuit ei ad ſyphacē mittere:qui tentarent aīum regis:& q̄tum ī eis eēt a Carthagi
nenſiū amicitia abducerent.Hūc.n.ſciebat ſophoniſbæ nuptiis agitatum:& q̄ſi muliebribus īſtructum fu
riis eo inſaniæ deueniſſe:ut nō modo Romanos nō iuuandos:ſed ēt cōtra ius fœderis oppugnādos cenſe/
ret.Quod ſiqua uxoris ſatietas hominē cepiſſet:iā ad ſanitatē eū reuerti poſſe arbitrabatur.Syphax audi/
tis his quæ noīe ſcipiōis ad eū deferebāt̄:tēpus iā eē rīdit:ut nō de reliquēda pœnoꝝ ſocietate:ſed de abiici
endis belli cōſiliis agat̄:ſe optimū pacis auctorē fore pollicet̄.huic ſermōi ſcipio aures adhibēdas putat ſo/
lerti aīo rē nouā meditatu.Nā ex oī exercitu ſtrenuos milites deligit:quos ſeruiles ueſtes īdutos comitari
oratores iubet:& quid fieri uelit oēdit.hi ut præceptū erat:dū legati & ſyphax de cōditiōibus pacis īter ſe
agūt:& lōgior cōſulto ꝑducit̄ ſermo:ſpeculatū ꝓficiſcunt̄ hoſtiū caſtra:omnes aditus exituſq; explorant
Hoc ſæpius facto ad ſcipionem reuertuntur.Certum erat induciarum conſtitutum tempus : quo elapſo

Scipio ſimulat ſe oĩ ſpe pacis abiecta arma claſſem machinaſq; parare:ut antea orſus fuerat Vticã oppugna
tũ redeat.Hoc q̃ late ꝑ regioné uulgari:hoc ab hoſtibus credi uolebat.Ipſe uero tribunis militũ cõuocatis
cõſiliũ ſuũ aperit.Docet bina eẽ hoſtiũ caſtra paruo ĩter ſe diuiſa ſpatio:quoꝝ altera ex lignis hybernacula
altera ex harũdinibus cõtexta habeãt:utraq; deliri ĩcendio poſſe.Quãobrẽ Maſiniſſam & .C.Leliũ ad ſe uo
cat atq; eis ꝑcipit:ut intẽpeſta nocte Syphacẽ aggrediantᷣ:ignẽ caſtris iniiciãt:ſe ex altera parte Carthaginẽ
ſes inuaſuꝝ pollicetᷣ.Hi mãdata ĩpigre exequẽtes cõſtituta hora Numidaꝝ caſtra adoriuntᷣ:& ignẽ harũ
dinibus applicant:q̃ ſubito ĩcendiũ effuderũt:& pene ĩ oẽm locũ caſtroꝝ diſtulerũt.Numidæ fortuitũ pri
mo incẽdiũ arbitrati ad opẽ ferendã celeriter cõcurrerunt:mox ubi ĩ legiões hoſtiũ ĩcidentes trucidari cœ
pti ſũt:ancipiti pauẽtes metu ſeſe fugæ mãdarunt.Simili pene ratiõe ab altera parte exercitus:cui Scipio ꝑ
erat:incenſa ſunt Carthaginẽſiũ caſtra:& ꝓfligati hoſtes tãta fugientiũ ſtrage:ut ad.xl.milia hoĩum ex pœ
nis numidiſq; ea nocte abſumpta q̃dã auctores ſint . Hæc clades Carthaginẽ delata ſic terruit ciuiũ aĩos ut
alii ex italia Hãnibalẽ reuocandũ:alii pacẽ petendã a Scipiõe cẽſerent: Sed factio Barchina potẽs pollenſq;
cũ abhorreret a cõſiliis pacis:ꝑuicit ut noui delectus haberentᷣ ad reſtituendũ bellũ.Igitᷣ ſyphax & Haſdru
bal magna multitudĩe peditatus eq̃tatuſq; coacta celerius opinione oĩum exercitũ repararunt: atq; rurſus
in cõſpectu Romanoꝝ poſuerunt caſtra:Qua re cognita Scipio nõ cõctandũ exiſtimauit dũ milites ſui ala
cres eẽnt & fiduciæ pleni:q̃n pugna decertaret. Accidit aũt ab initio ex ꝓpinquitate caſtroꝝ:ut leuia q̃dam
comitterentᷣ prælia:ad extremũ uero oĩbus copiis cõcurſum eſt:tantuſq; ardor Romanoꝝ militũ fuit ut
primo ĩpetu numidas pœnoſq; ĩ fugã conuerterent.magnãq; partẽ fugientiũ ĩterficerẽt.Haſdrubal & Sy
phax citato curſu ex media cæde ꝓfugerũt:ad quos cõſectãdos ſcipio Maſiniſſam & .C.Leliũ cum expedi
to eq̃tatu miſit ſiphax ĩ Numidiã atq; ĩde ĩ antiquũ regnũ ꝓfectus ex oĩ genere hoĩum exercitũ coegit: ob
uiãq; Maſiniſſæ & Lelio factus ꝓlium comittere nõ dubitauit:malo tamẽ cõſilio cum eẽt hoſtibus lõge ĩfe
rior:nõ tã dimicãtium numero:q̃ ꝙ nec miles cũ milite:nec duces cũ ducibus erãt cõferẽdi.Itaq; a bellaciſ
ſimis uiris facile ſuperatᷣ:& ꝙ maſiniſſa uix auſus eſſet optare in ꝓlio capitᷣ:& cũ multis nobilibus uiris ad
ſcipioné perducitur.Cæperat primum læticia oĩum aĩos cũ ſyphacé ĩ caſtra adduci nuntiatũ ẽ: deinde ubi
uinctus ĩ conſpectum multitudinis eſt perductus:tanti uiri ꝑſentia & priſtinæ maieſtatis recordatio miſe
ricordiã ĩtuentibus mouit.Meminerãt.n.q̃ celebre eius regis nomẽ:q̃ florẽtes opes & ampliſſimi regni ul
res pauloante extiterant:poſtea uero ex tanto faſtigio ꝓlapſum cernẽtes miſerebantᷣ.Ipſe autẽ imperator
romanus benigne eum affatus q̃ſiuit q̃ nã tãta cã aĩum eius mutaſſet impuliſſetq; ad ĩferẽdum Romanis
bellum.Tũ rex ueteris hoſpitalitatis iunctæq; dextræ memor fidẽti aĩo ſcipioni reſpõdit ſe cõiugis Sopho
niſbæ amore captum tãtum facinus q̃tũ oẽs ſcirent ĩ populũ Romanum admiſiſſe:atq; extẽplo eas dediſ
ſe pœnas:quas cæteri ꝓ documento habere poſſent:ut in fide atq; officio permanerẽt.Sed ĩ extremis ma
lis hoc ſibi ſolatii contigiſſe:ꝙ inimiciſſimum hominẽ Maſiniſſam eadẽ inſania:qua ipſe laboraſſet:corre
ptum uideret.Nã poſt uictum captumq; ſyphacẽ Maſiniſſa Cyrtã caput regni petens cum urbẽ ĩ ꝑtãtem
redegiſſet:ſophoniſbã multis precibus ſibi blandentem ardere cæperat:mulieriq; fidem dederat ſe eam a
romanorum manibus uendicaturum & ut id cõmodius præſtare poſſet nouis nuptiis ſibi deuictam uxo
rem duxerat.Hæc celeriter ad ſcipionẽ delata magnopere hominẽ perturbarunt.Cõſtabat enim auſpiciis
Romanoꝝ uictum ſyphacem eſſe:& quæcunq; ſuæ ditionis fuerãt ad eorum iudicium pertinere.Quod
ſi Maſiniſſa inconſulto ſcipione Patrocinium ſophoniſbæ ſuſcipiendum putarat ſimul & imperium du
cis & maieſtatem populi Romani uiſus fuerat contempſiſſe.Accedebat huic culpæ turpiſſima libidinis cã
quæ tanto grauior uideri debuit:quanto erat Romani ĩperatoris continentia maior:quam Maſiniſſa an
te oculos habebat ad imitandum.Nam ſcipio præter cætera uirtutis documenta ĩ omnibus locis quibus
hoſtẽ ſuperauerat:a captiuis mulieribus uictrices ſemper abſtinuerat manus. Indignatus igitur aduerſus
Maſiniſſam & ſi primum in caſtra redeuntem præſente multitudine benigne accepit:poſtea tamen ſeiun
ctum a cæteris ita obiurgauit:ut ſentiret Numida moderatiſſimo ſimul & ſeueriſſimo imperatori ſibi eẽ
parendum.Itaq; lachrymans & conſilii inops in tentorium abiit:pauloq; poſt cum fidem ſophoniſbæ da
tam præſtare non poſſe cerneret:atq; ex eo grauiter angeretur uenenum ei cum mandatis miſit:quo mu
lier repente hauſto uoluntariam ſibi cõſciuit mortẽ.Cæteꝝ carthaginẽſes tot tãq; mul tiplicibus acceptis
cladibus cũ res in eũ locum deductas uiderent ut iã non de propagando ĩperio:ſed de ſeruanda patria eẽt
cogitandũ.Hannibalẽ ex Italia reuocarunt:qui celeriter ĩ Aphricã reuerſus:ſiue ꝙ præſentis iuuenis fœlici
tatẽ horreret:ſiue ꝙ labenti & pene ĩclinatæ reip.diffideret:oĩum primum cum.P.Scipione de pace agen
dum cenſuit.Quapropter potenti locus ad colloquium datus:in quo ſimul congreſſi lõgum ſermonem
de tollendis controuerſiis habuere.Ad extremum ſcipio eas conditiones detulit pœno: quibus facile appa
ruit nõ tedere belli populum Romanũ & ipſum iuuenẽ ſpe uictoriæ magis q̃ cõcordiæ deſiderio trahi.Ita
q; oĩ ſpe pacis adẽpta colloquiũ dirimũt:atq; ĩ poſteꝝ diẽ cartamẽ parãt duaꝝ nobiliſſimaꝝ bello gentiũ
duo clariſſimi duces ĩperiũ orbis terræ breui ſpatio ſuis rebuſp.aut daturi:aut erepturi.Locus ꝓpe Zamã
fuiſſe traditur:ubi ſuperas uires quaſi in mediũ effundentes pugnã memorabilẽ conſeruere:ĩ qua uictores
Romani primũ hoſtiũ elephãtos:deĩde eq̃tes ĩ fugã uerterunt:demũ acrius ĩferentes pedẽ totã aciẽ ꝓfliga
runt.Cæſa aut capta ex Carthaginenſiũ copiis ſupra.xl.milia hoĩum a Romanis fuerunt.Hãnibal ex tan
ta cæde ĩcolumis euaſit nullo ſtrenui ducis eo die munere prætermiſſo. Nã ſi unq̃ antea tũ ea pugna acie
pitiſſime ĩſtruxerat:loco ſubſidiiſq; firmauerat atq; ĩ ipſo certamĩe dũ manus cõſerebãtᷣ:ſic militibus ſuis
officiũ ꝑſtiterat ut ſũmi imꝑatoris laudẽ ẽt ab hoſtibus tulerit.Poſt hãc uictoriã ſcipio nactus Verminã ſy
phacis filiũ opẽ Carthaginẽſibus afferentẽ fugauit:& uſq; ad mœnia portũq; Carthaginis exercitũ admo

uit:ratus id qđ accidit pœnos ſupplices ad pacẽ petendã uenturos. Nã ut ad bella ſuſcipiẽda alacer & prom
ptus fuerat Carthaginenſiũ animus: ſic eo tpe mollis ac minime reſiſtens mens eoꝝ fuit: Hannibale p̄ſer/
tim ſuperato ĩ quo ante oẽm ſpem ſeruandæ patriæ collocatã habebant. Itaꝗ cõſternati aĩo legatos ad Sci
pionẽ mittunt: q clemẽtiã uictoris ĩplorent: & multis p̄cibus pacẽ expoſcãt. Iã Romæ de ꝓuincia Aphrica
cõtentiões erãt: & alter ex nouis cõſulibus ĩ exercitũ ꝓperabat pari ĩpio ad gerẽdũ bellũ. Quãobrẽ ueritus
ſcipio ne tãti belli cõfecti gloria ad alia ꝑueniret: æquo aĩo a legatis Carthaginẽſiũ ſe exorari paſſus ẽ. Cõdi/
tiões igiẽ pacis Carthaginẽſibus datæ ex uictoris arbitrio: & p̄ter alia oĩs claſſis q̃ maxime cõfidebãt: adem
pta. Ea cũ cremareẽ tã miſerabile ſpectaculũ ĩtuẽtibus p̄buit ut nõ ſecus ĩ urbe: q̃ ſi Carthago a ſtirpe ĩteriiſ
ſet: cõploratũ ſit. Ad qngentas. n. naues oĩs generis crematas qdã auctores ſunt. Veꝝ hæc nos admonere de
bent fragilitatis humanæ: cuius nimia ut ille inqt in ꝓſeris rebus obliuio ẽ. Qui. n. antea ampliſſimis uicto
riis cõſecutis oĩ ꝓpe Italia ĩ ditionẽ redacta: urbe Roma audaciſſime obſeſſa ĩperiũ orbis terræ aĩs deſtina/
bãt: nõ multo ĩteriecto ſpatio ĩ eũ locũ deducti ſunt: ut oĩ impio amiſſo nihil p̄ter Carthaginis mœnia poſ
ſiderẽt: eaꝗ ſeruare poſſe diffiderẽt: niſi ſalua eẽ ſineret hoſtiũ exorata clemẽtia. Poſt hæc Scipio ex ſnĩa ſe/
natus Maſiniſſam regẽ nõ ſolũ ĩ patriũ regnũ reſtituit: ſed adiecta opulẽtiſſima parte Syphacis regni p̄po/
tentẽ ĩter Aphricæ reges fecit: ſingulis deĩde ꝓ meritis p̄mia tribuit Demũ cõpoſitis Aphricæ rebus exerci
tũ ĩ Italiã reportauit: ſub cuius aduentũ multi mortales Romã cõfluxere: ut p̄ſtãtiſſimũ belli ducẽ poſt tã/
tas res geſtas ĩtuerenẽ. Itaꝗ celeberrimo triũpho urbẽ ẽ ĩuectus quẽ ſecutus ẽ Terẽtius culeo Senator pilea
to capite: qa beneficio eius ex ſeruitute fuerat exẽpus. Syphacẽ uero regẽ Polibius ĩ triũpho ductũ: qdã pri/
uſq̃ ſcipio triũpharet: mortuũ ſcribunt. Multi antea Punico & poſtea Macedonico atꝗ Aſiatico bello triũ
phantes plura uaſa aurea argẽteaꝗ & maiorẽ copiã captiuoꝝ p̄ ſe tulerũt: Sed unus Hãnibal uictus & tãti
belli cõfecti gloria triũphũ. P. Scipionis ſic celebrẽ reddidit: ut facile cæteroꝝ auꝝ pompãꝗ ſuparet. Aphri
ca. n. ſubacta nulla gens poſtea fuit: q̃ uinci a populo Romano erubeſceret. Quãobrẽ ex hac ꝓuicia gradus
ĩmpii ĩ Macedoniã ĩ Aſiã atꝗ ĩ reliq̃s partes orbis terræ ẽ factus. Cæteꝝ Scipiõi quẽ poſt Aphricã deuictã
iã aphricanũ appellare licet: Romã reuerſo neꝗ ciuiles dignitates neꝗ urbani honores defuerũt. Nã cũ cen
ſoꝝ comitia haberenẽ & multi cõpetitores ex ſupna nobilitate cõcurrerẽt: ipſe & Elius Petus p̄lati oĩbus
ſunt: creatiꝗ cẽſores magiſtratũ poſtea ſũma ĩtegritate cõcordiaꝗ geſſerũt. Sequẽtes deĩde cẽſores alii atꝗ
alii principẽ ſenatus Aphricanũ legerũt: qđ genus honoris iis tantũ uiris deferri cõſueuit: q auctoritatẽ &
gloriã maximis ĩ rẽp. meritis p̄ſtãtiſſimiſꝗ rebus geſtis eẽnt cõſecuti. Nec multo ĩteriecto ſpatio creatus ẽ
iteꝝ cõſul collegaꝗ ei datus ſempronius longus Sẽpronii illius filius quẽ Hãnibal magna affectũ clade ad
flumẽ Trebiã ſupauit. Hi primi fuiſſe dicunẽ: q ĩ ſpectandis ludis patres a populo ſecreuerũt: quã ſelectio/
nẽ plæbs romana moleſtiſſime tulit aduerſus cõſules ĩdignata: q honorẽ ſenatorii ordinis extuliſſe ſuum
cõtẽpſiſſe uiſi erãt. Et ĩpm ẽt Aphricanũ aliqñ pœnituiſſe tradũt: ſe ueteris moris tollẽdi: noui ĩtroducẽdi
auctorẽ fuiſſe. Erãt ꝑ id tp̄s q̃dã cõtẽtiões de finibus ĩperii ĩter Maſiniſſam & Carthaginẽſes exortæ: ad q̃s
cõponẽdas Scipio duoꝗ alii legati a ſenatu miſſi cũ cãm diſcordiæ cognouiſſent: rẽ totã ĩteg: ã ſuſpẽſamꝗ
reliq̃runt: atꝗ eo cõſilio id factũ dicũt: ut pœni domeſticis cõtentiõibus occupati tenerenẽ: neue aliis nego
ciis uacare uel ad ſpẽ nouaꝝ reꝝ erigere aĩos poſſent. Vigebat. n. cũ rege Antiocho bellũ & Hãnibal pœnus
cũ eo erat: q nunq̃ ceſſabat ĩ populũ Romanũ ueteres hoſtes cõcitare: nouos acqrere: & oĩbus modis Car/
thaginẽſibus ſuadeẽ ut ſeruitutis iugũ ſub titulo fœderis ſibi a Romãis ĩpoſitũ abiicerẽt: & regũ amicitiã
experirenẽ. Veꝝ paulopoſt Romani rebus ꝓſpere geſtis antiocho e Græcia pulſo cũ iã aſiã aĩs deſtinarent
aphricanum ĩtuebanẽ ueluti hoĩem natum ad bella magni põderis finiẽda. L. aũt Scipio &. C. Lelius cõſu
les erãt & uterꝗ ſibi aſiam ꝓuinciã decerni cupiebat. Res arbitrio ſenatus ꝑmiſſa erexit ſtudia patrũ: ſena/
toreſꝗ dubios reddidit de tãtis uiris iudiciũ facturos. Sed cũ apud patres maior Lelii gr̃a: maior etiã exiſti
matio eẽt & ſenatus ad eũ ĩclinaret negociũꝗ deferret ſurrexi. P. Aphricanus frater maior. L. Scipionis &
illã ignominiã familiæ deprecatus ẽ: dixitꝗ & ĩ fratre ſuo ſummã uirtutẽ eẽ ſummũꝗ cõſilium: neꝗ ſe ei
legatum defutuꝝ. Extemplo hæc uox ĩgenti patrum læticia excepta omnẽ dubitationem ex eoꝝ animis
dempſit. Decretum eſt igitur frequenti ſenatu ut. L. Scipio in græciam aduerſus ætholos: deinde in Aſiã
ſi ei uiſum eſſet: tranſire ad inferendum Antiocho bellum &. P. Aphricanum ſecum duceret: quem anni/
bali uicto & pro Antiocho in acie ſtanti uictorem opponeret. At uero. P. Scipionis pietatem q̃s nõ iure mi
reẽ: quã nõ ſolum a prima adoleſcentia Cornelio patri: ſed ẽt. L. fratri id ætatis iiſꝗ rebus egregiam præſti
tit: & q̃q̃ erat Aphricanus: q Hãnibalẽ uicerat: de pœnis triũpharat: oẽs belli gloria & uirtute anteibat: im/
perio tamẽ minoris natu ſe ſpõte ſummiſſit: ut is ĩ honore obtinẽdæ ꝓuiciæ gratioſo collegæ præferreẽ.
ex eo aũt bello. L. ſcipio cõſul Aphricani cõſilio egregio quidẽ & fideli uſus maximã gloriã ĩ patriã reporta
uit. Nã primũ ĩ Græciã traiiciẽs indutias ſex menſium ætholis dedit: ſuadẽte Aphricano poſthabitis om/
nibus aſiam caput belli peteret. Pruſiam deĩde Bithiniæ regẽ animo fluctuantẽ Aphricãi opera ab Antio
chi ſocietate auertit. Magnum. n. erat aphricani nomen: & oẽs qui conſulẽ adibant: rẽ aliquam ĩpetraturi
eo patrono utebanẽ. Cum uero in aſiam ꝑueniſſet & legatus antiochi & Heraclides Bizantius præſto fuiſ
ſet: ut de pace ageret: & publice expoſitis mandatis æquas conditiones impetrare non potuiſſet: priuatim
ſicut præceptũ erat aphricanũ adiiſſe traditur: ac multis modis tentaſſe aĩum uiri ut in regis deſideriũ tra
heret. Nã & filiũ adoleſcentẽ: quã captum ĩ poteſtate haberet antiochum remiſſuꝝ dixit: & aphricanũ in
totius regni ſocietatẽ titulo tantũ ſibi reſeruato libentiſſime ſuſceptuꝝ adiecit. P. autẽ ſcipio ſicut multis
aliis uirtutibus: ita fide & probitate præſtans cæteris poſthabitis filiũ ut gratũ munus ſe acceptuꝝ reſpõ/
dit & ꝓ priuato officio quantũ ĩ eo eẽt: priuatã gratiã relatuꝝ, ſed ante oĩa regẽ: hortari ut abiectis belli cõ

ſiliis q̃ſcū q; dederit ſeñatus populuſq; Romanus cōditiões accipiat. Paucis uero poſt diebus Antiochus fi
liū ad. P. Scipioné ut pollicitus erat remiſit: qué alii iá íde ab initio belli a Chalcide Oricū petēté. alii paruo
nauigio traiiciēté: qdá ꝓficiſcēté exploratū cōſilia hoſtiū captū fuiſſe tradūt: atq; eo tpe ad patré Eleæ ægro
tanté remiſſum dicūt. Ea ídulgétia regis grauiſſima (ut par erat) Aphricano fuit: uiſuſq; ex lōgo íteruallo
adoleſcés aíum eius ſollicitū & corpus ægꝝ magnope recreauit ueꝝ. P. Scipio ut aliqđ grati aí iudiciū pſe
ferret: p legatos q ad eū uenerát: ampliſſimas grás Antiocho egit ꝓ filio ad ſe remiſſo. Deíde eū monuit: ut
prius í acié deſcéderet: q̃ ſe ab Elea í caſtra reuerſum ſciret. Motus auctoritate uiri Antiochus aliq̃diu ſe ca
ſtris cōtinuit & ꝑliū í lōgū differédū putauit: ſperás p Aphricanū ſe aliqué aditū ad cōſulé habituꝝ. Poſtea
uero cū cōſul ad Magneſiá cōſediſſet: & laceſſendo atq; irritádo hoſté ad pugná exciuiſſet: continere ſe nō
potuit rex qn iuxta acie decertaret. Ei ꝑlio íter alios regios duces Hánibal Carthagineſis interfuiſſe tradít
Victus ꝓfligatuſq; átiochus cū ꝑditis rebus nullū remediū eē céſeret: ad aphricanū q paulopoſt cōmiſſam
pugná leuatus morbo í caſtra uenerat cōfugit: ac p eū a cōſule ípetrauit ut de pace agi liceret. Veniētibus er
go í caſtra legatis antiochi: petētibuſq; ut regi ſuo ignoſcerēt: & q̃ſcūq; uellēt cōditōes dicerēt pacis. Aphri
canū ex cōi oíum ſnía rñdiſſe tradūt: nō eē cōſuetudiné Rōanoꝝ ut uel aduerſis rebus ſuccūbere: uel ſecū
dis efferri ſciát. Eaſdé cōditiões: q̃s ante uictoriá detuliſſent ſe deferre ut Europa abſtieat rex cis tauꝝ mō
té uſq; ad Tanai amné poſſeſſioné Aſiæ cedat. In. xx. ános tributū pédat. xx. obſides ex arbitrio cōſulis đdat
Et áte oés Hánibalé pœnū cōcitatoré belli popoſcit. Sed is ut í eius uita ſcripſimus: terra mariq; fractas ui
dés Antiochi opes: ſe máibus Romanoꝝ ſurripuerat: & ad Pruſiá Bithiniæ regé ꝓfugerat. Antiochus acce
ptis cōditiōibus pacis benigne ſibi a populo Romáo factū dixit: ꝙ magna cura liberatus modicis regni ter
minis uteref. Ampla. n. impia & nimiæ q̃ expetūt opes: tot táq; uarias & undiq; circūfuſas moleſtias hént
ut nō míus uere q̃ elegáter a Theotrito dictū ſit: non mihi ſit: opes Pelopis: nec multa taléta: Nec celeri cur
ſu uētos ſupare fugaces. At uacuo curis liceat cátare ſub antro. Et ꝓcul e ſpecula mare ſpectare ꝓfundū. Cō
ſul debellato potētiſſimo rege aſie celeriuſq; opiniōe oíum bello maxío confecto Romá rediit: & ſpecioſo
triūpho urbé é íuectus. Cognomé quoq; ex deuicta ꝓuícia meruit: ut ſicut áte aphricáus ob aphricá: ſic ēt
iſte Aſiaticus ob Aſiá ſubactá diceret. Nec. P. Scipio cuius cōſilio. L. frǐ rép. fœliciſſime geſſerat exps honoꝝ
fuit. Ná paulopoſt duo clari céſores. T. Q. Flaminius &. M. Claudius Marcellus eū prīcipé ſenatus tertio le
geret: ſicq; iis duobus luſtris: é quo abinitio cōſtitutus í ea dignitate ꝑmáſit. Veꝝ opæpreciū é cōtéplari q̃
uaria & q̃ íbecillis ſit reꝝ humanaꝝ cōditio. erat ea tépeſtate cumulata oí generǐ honoris Scipionū Corne
liæq; gétis gloria: & Aphricái auctoritas í eū gradū ꝑuenerat: ut nō eēt priuato uiro í libera ciuitate ulterius
expetédū. Hác magnitudiné ſuſtinerǐ ñ potuit inimicoꝝ íuidia: ſed erupit tádé ea q̃ aís latebat: & í tátaꝝ re
rū auctores ſeſe effudit: Ná duo. Q. Petilii tribuni plæbis portii Catōis ut qdá ſuſpicant̃ opa cōcitati dié. P.
aphricáo dicūt: & pecūiæ ab átiocho rege acceptæ & nō í publicū relatæ eū íſimulát. Is ſuæ ꝓbitatis cōſcius
uocáti magiſtratui paret: ac ígéti fiducia aí í foꝝ ꝓgreſſus orōné amplá magnificáq; hēt đ rebus a ſe ꝓ rep.
geſtis q̃ꝝ cōmemoratio ñ ꝓ gloria ſed ꝓ ſuo ꝑiculo híta: a multitudíe q̃ ibi freq̃ns aderat æq̃s aís accipit: in
ſtát tñ tribūi: multis calūniis hoíem onerát: & q̃ſi culpæ obnoxiū ſuſpitiōibꝫ magis q̃ argumétis accuſant.
Seq̃nti die citatus iteꝝ aphricáus ad cōſtitutá horá ꝑſto adeſt: & cū magno cōitatu amicoꝝ p mediá cōtio
né ad roſtra ꝓgredit̃. ibi ſilétibꝫ cūctis: memini iqt Quirites me tali die đ hánibale & đ pœnis egregiá uicto
riá cōſecutū. Quáobré poſtpoſitis litibꝫ hic eúdū í Capitoliū céſeo ut ꝓ rep. fœliciſſime geſta diuío numi
ni grás agamus. ꝓficiſcēté deíde. P. Scipioné nō mō Capitoliū ſed ēt ad oía tépla urbis ſecuta uniuerſa cō
tio é magiſtratu cū ſolis miſtris rlicto. Hæc uelut ultía ꝓſpitatis dies & freq̃ntia hoíum beniuolétiæ ſigni
ficatiōe q̃cūq; antecedéti fœlicior Aphricáo illuxit. Ná poſtea ruri agere uitá ꝓcul ábitiōe ac foro cōſtitut.
Itaq; liternū ſe cōtuliſſe tradit̃: ſeu uehemēti ídignatiōe cōmotus: ꝙ poſt táta bñficia í ciuitaté collata pro
mercede ignominiá reportaret: ſeu qa ſatietate gloriæ captus generoſius duceret ſpōte íimicoꝝ íuidiæ ce
derǐ: q̃ ui & armis magnitudiné ſuá tueri. Accuſátibus deíde tribūis cōtumaciá uiri ac. L. fratre abſētiæ ſuæ
cám í ægritudiné referēte unus e tribunis plæbis Tyberius Gracchus cui ſimultates cū aphricáo erát: cō
tra opinioné oíum hác excuſationé accepit: & Scipiōis cám mō eū ſūmis laudibꝫ efferédo: mō aduerſarios
đ terrédo ſic egregie tutatus é: ut poſtea ſenatꝫ freq̃ns: q hác íiuriá iniquo ferebat aío: ápliſſimas ei grás egē
rit. Sūt át q uolūt publiū Scipioné priuſq̃ liternū cōcederet libꝝ ꝓ reddéda rōe a. L. fratræ í ſenatū allatū ſu
is máibus cōcerpſiſſet: atq; id ñ fraude aut arrogátia feciſſe: ſed eadé fiduciá aí: q̃ aliqū í q̃ſtores é uſus: cū cla
uis ad apiédū ærariū cōtra leges popoſcit ut neceſſitati reip. ſubuēiret. Quidá ēt dicūt ñ aphricanū: ſed aſia
ticū fuiſſe qué tribuni plæbis í iudiciū uocarūt. &. P. Scipioné q í Hetruria p id tépus erat legatus hac reco
gnita celeriter í urbé rediiſſe: & primo aduētu cū offédiſſet. L. frém dánatū & ꝑatos miſtros. q eū uictū in
carceré ducerét: ſic aío exarſiſſe: ut uiatoré tribunoſq; plæbis ui a corpore frís ípulerit. Adiiciūt ꝓterea Ty
beriū Gracchū tribunū plæbis q̃ſtū prío ſolutá eē a priuato tribunitiá poteſtaté: deíde poſtpoſitis ſimulta
tibus: q̃ ſibi cū Scibiōibus ítercedebát eoꝝ patrociniū ſuſcepiſſe: ut tribuni potius a tribuno: q̃ a priuato ui
cti uiderēt̃ eodé die ſenatū í capitolio cœnáté auctoré fuiſſe ſcribūt: ut aphricáus míoré ex filiabus Tybe
rio graccho deſpōderet. Hac ſpōſione facta rediés domū. P. Scipio cū uxori nouá affinitaté nūtiaſſet: ídigna
ta mulier dixiſſe ferť nō debuiſſe eū ícōſulta matre filiá deſpōdere ēt ſi Tyberio graccho locare potuiſſet.
Id reſpōſum Scipiōi iocūdiſſimū fuit cū uidit cōiugé í eádé ſniam: í q̃ ipſe cōſtiterat: de locáda filia íci diſſe.
Nec ſane me fugit hæc q̃ mō dixi: nōnullos đ Tyberio filio & appio Claudio eius ſocero tradidiſſe. Ná po
libius Plutarchus & alii locupletiſſimi auctores: Corneliá: quæ Caium & Tyberium peperit: poſt morté
Aphricani Graccho nupſiſſe ſcribunt. Fuit enim Aphricano æmilia uxor. L. Pauli filia: qui cōſul pro rep.

ad Cānas occubuit: Ex ea genuit filias duas: quaꝝ maiorē natu. P. Cornelio Naſicæ: minorē ſeu in uita ſeu poſt mortē patris Tyberio certe Graccho nuptā cōſtat. De filiis uero pauca reperiunt: quæ ꝓ certis afferri poſſint. Diximus de adoleſcēte an Antiocho capto: & ad patrē liberaliter remiſſo: de quo nulla poſtea ſcriptores: quod comptum habeā: mentionē faciunt: niſi ꝙ eū p̄turam geſſiſſe: & in magiſtratu cōſequendo a Cicereio patris ſcriba adiutū fuiſſe quidā auctores ſunt. Proditū quoq; memoriæ eſt Aphricanū minorē a filio. P. Scipionis adoptatū fuiſſe. M. Cicero in eo libro: q Cato maior inſcribitur. Quā fuit imbecillis īquit P. Aphricani filius is qui te adoptau t. Et in ſexto de rep. libro pater æmilius Scipionē filiū hortaē: ut ſicut Aphricanus auus colat iuſticiā & pietatē. De exitu autē. P. Scipionis uaria ſcriptores tradidere. Alii Romæ mortuū elatūq; ſcribunt: & ad fidē huius rei monumentū ad portā capenā ei factū: & tres ſtatuās ſuplocatas ferunt: quaꝝ duæ. P. & L. Scipionū dicunē eſſe. Tertia. Q. Ennii poetæ. Huic ſententiæ illud Ciceronis conuenire uideē. Carus inquit Aphricano ſuperiori fuit noſter Ennius. Itaq; etiam in ſepulchro Scipionū putaē is eſſe conſtitutus. Alii auctores ſunt & frequentior fama eſt Literni Aphricanum mortuum: ibiq; ex ſua inſtitutione ſepultum eē: ne patria paꝝ memor beneficioꝝ ſuū funus celebraret: monumentūq; ei factū ac ſtatuā ſuppoſitam: quā poſtea tempeſtate diſiectā Liuius ſe uidiſſe teſtatur: p̄terea apud Caietam in marmoreo ſepulchro æneaq; urna hæc inſcripta reperiunē. De uicto Hānibale capta Carthagine & aucto imperio hos cineres marmore tectus habes. Cui non europa: non obſtitit Aphrica quōdā. Reſpice res hoium q̃ breuis urna premit. Ego uero quæritans quo anno ætatis Aphricanus obierit. iiii. & . l. annos eū uixiſſe pauloq; poſt interiiſſe apud quoſdā oratores græcos inueni. Fuit āt uir non ſolū omni bellica laude dignus: ſe etiam domeſticis uirtutibus p̄ſtans: quæ ſic eius animū īgeniūq; alebāt: ut dicere ſolitus ſit nunquā ſe minus ocioſum eſſe: q̃ cū ocioſus: nec minus ſolū: q̃ cum ſolus eēt. Interdū. n. multitudinē cōſulto fugiens tanq̃ in portū ſe in ſolitudinē recipiebat. Sed ea erat reꝝ geſtarum gloria: ut quocunq; proficiſcereē concurſum omnis generis hominum cōmoueret. Tradit fama cū in Liternū ſeceſſiſſet prædones quoſdā eū ſalutatū ueniſſe: ut tantū uiꝝ ītuerenē dextrāq; illius fide & uictoriis p̄ſtantem contingerent. Magna ē. n. uirtutis uis: & magna apud oēs gentes cum nō ſolum bonoꝝ: ſed etiam improbos ad ſe amandū alliciat.

HANNIBALIS. P. QVE SCIPIONIS COMPARATIO.

EAM uero res admonere uidetur ut Scipionis & Hannibalis geſta: & ea quæ ad domeſticam pertinent diſciplinā paucis uerbis conferamus. Primum ſi res bellicas conſiderare uelimus ſatis conſtat ambos fuiſſe ſummos præſtantiſſimoſq; belli duces: ac non modo ætatis ſuæ: q̃ nulla bellaciſſimoꝝ uiroꝝ feratior fuit: ſed ēt ſupioꝝ tēpoꝝ cuilibet regū imperatorumue pares. id autē mirari libet: cū potentiſſimos aduerſarios domi haberent: qui oīa ſua conſilia oppugnare nitebanē: tāta eos ī externis bellis ſubſtinere aut ꝑficere potuiſſet. Nā ut cætera omittā. P. Scipio aduerſante Fabio maximo Aliiſq; prīcipibus ciuitatis q̄ta contentione ꝑfecit ut in Aphricā mittereē ad gerēdū ex ꝓpinquo Carthaginēſibus bellū? Hānibal uero quē aut q̄lem aduerſariū habuit Hannonem principē factionis aduerſæ? ambo igiē multis domi foriſq; difficultatibus uictis non fœlici quadā temeritate: ut plæriſq; contigit: ſed arte īgenio cōſilio res omni memoria dignas geſſere. Verū Hānibalis ferociā plæriq; miranē: qui expugnato Sagunto auſus ſit ab ultimis terraꝝ finibus ī italiā uenire: ingentes peditū equitūq; copias ſecum ducere: ualidiſſimā remp. quā maiores ſui nō mediocriter formidauerant: bello laceſſere: multis exercitibus conſulibus impatoribus cæſis ſub mœnibus Romanæ urbis caſtra ponere: externos reges lōginquas nationes cōmouere ad īferenda romanis arma. Hæc qui fecerit maximū ac fortiſſimum ducē habendū putant. Alii uero in Scipionē cōuerſi ſummis eū efferunt laudibus: quattuor nobiliſſimos duces q̄ttuor exercitus ī Hiſpania fuſos fugatoſq;: deuictū & captū īgētis noīs regē enarrāt. Poſtremo illā memorabilē pugnā extollunt: qua ſcipio collatis ſignis Hannibalem ꝓfligauit. Nā ſi Fabio īquiunt laudi datū fuit: quia nō ē a pœno ſupatus: quid de Aphricano dicēdum erit: q celeberrimum ducē magno ꝓlio fudit & grauiſſimū bellum cōfecit? Hūc īſuper aptū marte bella gereē: cū hoſte æquo cāpo cōgredi cōſuſſe memorant. Hānibalē ecōtra īſidiis dolis atq; oī genere fallaciæ uti ſolitum tradūt. Itaq; oēs græci latiniq; ſcriptores callidiſſimū ducē appellāt. Sunt p̄terea q Hānibalē laudādū cenſent ꝙ tā diuturno tpe: quo bellū cū Rōanis geſſit exercitū cōflatum ex oī genere hoīum ſic qetum & cōcordē tenuit: ut nulla unq̃ ī caſtris audita ſeditio ſit. Vitupandum ecōtra arbitranē ꝙ poſt illā memorabilē cladē Rōanis illatā ſegniter ſit uictoria uſus: ꝙ Cāpaniæ Apuliæq; delitiis ſic milites ſuos corruperit: ut non iidē poſtea uiderēē: q romanos ad Trebiā: ad Trāſumenū: ad Cannas fudiſſent: hæc cū oēs auctores in eo duce reprehēdant: tum ꝑfidiā & crudelitatē maxime deteſtanē. Nā ut cætera omittā quæ īmanitas illa fuit: cū hoīs arpinatis uxorē: & liberos ī caſtra accitos uiuos cōbuſſit? Quid de illis dicēdum: quos ex italia decedēs ī iunōis Liciniæ delubro necari iuſſit? At ſcipionē ſi ſcriptoribus magis q̃ īuidioꝝ calūniis credeē libet moderatiſſimū ducē: nec ſolum ī pugna ſtrenuū: ſed ēt poſt uictoriā clementē fuiſſe dicemus. Itaq; ſæpiſſime accidit: ut eiuſdē uirtutē hoſtes miſericordiā uicti fidē cæteræ gētes expirēē. Iā uero cōtinētia & liberalitas uiri q̄ta aut q̄lis fuit q̃ ī uirginē: captiuā q̃ in luceum prīcipē celtiberoꝝ ē ī hiſpania uſus? Quod āt ad utrunq; attinet ambo liberalibus artibus eruditi: ambo doctoꝝ hoīum amatores fuiſſe dicunē. Tradūt. n. ut aphricanū Ennio: ſic hannibalē ſoſillo Lacedæmonio familiariſſime uſum: ſunt ēt q pœnum litteraꝝ græcaꝝ nō mō nō ignaꝝ fuiſſe ſcribūt: ſed ī hoc quoq; genere laudis tātū ei tribuunt ut hiſtoriā de rebus geſtis Mālii Vulſonis græco ſermone ſcripſiſſe uelint: ego uero. M. Tulio libenter adhæreo: q in libro de oratore hānibalē dicit audiuiſſe epheſi ꝑipateticum phormionē de īpatoris officio & de oī re militari copioſiſſime diſſerētē: pauloq; poſt rogatū qdnā de illo philoſopho iudicaret nidiſſe nō optie græce: attamē

græce multos ſe deliros uidiſſe ſenes:ſed qui magis quã Phormio deliraret uidiſſe neminem. Ambo præ
terea apti in dicendo:Hannibal etiã acutus in reſpondendo fuiſſe traditur. Cum aliquando Antiochus po
pulo Romano bellũ illaturus copias in aciẽ deduxiſſet nõ tã armis q̃ auro argẽtoq; ornatas quæſiuit a pœ
no an ſatis hæ copiæ ſibi uiderentur. Tum ille ſatis ĩquit o rex q̃uis hoſtes auariſſimi ſint. Illud aũt uere di
ci põt Hannibalẽ res geſſiſſe magnas attamẽ ſuæ reipub. calamitoſas. Cauſa enim ꝑnitioſiſſimi belli cauſa
peſtis atq; exitii fuit. Scipio contra ſic remp. ſuam ꝓtexit:patriã cõſeruauit:imperiũ auxit:ut qui ea memi
nerunt Romã ingratã appellare nõ dubitẽt:quæ Aphricanũ ſeruatorẽ urbis cedere ex urbe maluit:q̃ pau
coꝝ furorẽ audaciãq; reprimere. Ego uero nec eã ciuitatẽ gratã appellare poſſum:quæ præſtãtiſſimi uiri ſi
mul & ĩnocentiſſimi tã abiecte ignominiã tulit:nec tã uituperare ſcio: q̃ uituperandũ cenſerẽ:ſi ad eã iniu
riã inferendã cõtuliſſem manus. Veꝝ ſenatus ut oẽs auctores aſſeuerant Tyberio Graccho opẽ Scipiõibus
afferenti gratias egit:& plæbs relictis tribunis qui reũ citabãt ꝑ oĩa tẽpla urbis Aphricanũ ſecuta facile de
clarauit quanta beniuolentia quantoq; honore dignũ cẽſeret Scipionũ nomẽ. Quod ſi ex talibus iudiciis
ciuiũ animi metiendi ſint:nõ tã ingrata ciuitas ĩ abiicienda beneficioꝝ memoria:q̃ in toleranda iniuria le
nis molliſq; cenſenda erit. Pauci enĩ fuere qui reliquis indignantibus tale facinus audiendũ putarunt. Cæ
teꝝ uir magni animi Scipio facile contẽnens inimicoꝝ inuidiã cædere ex urbe maluit:q̃ inteſtinis diſcor
diis ciuitatẽ euertere. Nec iã ipſe ut Coriolanus Alcibiades aliiq; permulti ex antiquoꝝ memoria ĩfeſta pa
triæ ſigna inferenda putauit:nec exteras gentes potentiſſimos reges cõmouendos cenſuit:ut eoꝝ auxiliis
fultus ei ciuitati uim afferret:quã ſpoliis triũphiſq; decorarat. Quantũ enĩ Romanæ libertati conſuluerit:
facile ĩtelligi potuit:cũ regale nomen ab Hiſpanis delatũ repudiauit:cũ populo Romano ſuccenſuit:q ei
ꝑpetuũ conſulẽ & dictatorẽ uellet facere. cũ in comitio ĩ roſtris ĩ Capitolio ſibi ſtatuas fieri uetuit:quæ oĩa
poſteris temporibus ad Cæſarẽ:q pompeiũ profligauit a ſeruiẽtibus ciuibus ſunt delata. Eæ igitur aliæq;
eiuſdem generis ſunt Aphricani propriæ uirtutes:maxime ac ueriſſime laudes continentur. Veꝝ ut hæc
oĩa ad unam ſummã referãtur:ii duo celeberrimi duces nõ tam domeſticis uirtutibus:quibus Scipio ma
gnopere præſtitit q̃ bellicis artibus & reꝝ geſtarum gloria comparabiles eſſe uidentur. Exitus quoq; uitæ
ſimilitudinẽ quandam p̄ ſe ferunt:q; ambo extra patriũ ſolũ obierunt: q̃q̃ Scipio non a republica damna
tus ut Hannibal ſed uoluntario ſibi exilio indicto uitam extra urbem finiendam putauit.

PHILOPOMENIS VIRI ILLVSTRIS VITA EX PLVTARCHO GRAECO PER GVARINVM VERONENSEM IN LATINVM VERSA.

CLEANDER ET GENERE PRIMARIVS ET INTER AMPLISSIMOS MAN
tiniæ ciues egregia poteſtate pollens fuit. is ut fortunæ mos eſt ex eius urbe profugus Me
galopolim ꝑuenit:maxime ob Crauſin Philopomenis patrẽ:uiꝝ cũ omnibus ĩ rebus cla
riſſimũ:tum uero p̄cipua ſecũ familiaritate deuinctũ. Cleander quoad Crauſis ĩ uita fuit
reꝝ oĩum facultatẽ aſſecutus ẽ. Ei autẽ mortuo amoris uiciſſitudinẽ & hoſpitii p̄mia red
dit. Eius ſiquidẽ filiũ parẽte deſtitutũ educauit:quẽadmodũ Achillẽ ſub phœnice enutri
tũ Homerus tradidit. Cũ illius mores ſtatĩ generoſam quandã ab initio uereq; regiã confirmationẽ incre
mẽtumue capeſſerent. Veꝝ pubeſcente iam Philopomene Eudemus ac Megalophanes Megalopolitani
in primis curã ſubiere:uiri cũ Archeſilao plurimũ ĩ Academia obuerſati:maximi oĩum ætatis ſuæ philo
ſophoꝝ ad res urbanas & actiones ſtudia ꝑduxerant:ii cum occultos Ariſtodemi ĩterfectores ĩſtruxiſſent
& ꝓpriam a tyrannide patriã liberã reddiderunt:& una cũ Arato Nicoclẽ quoq; Sicyoniũ tyrãnũ eiecerũt
Deꝑcantibus deinde Cyreneis cum ꝑturbata eaꝝ ciuitas inteſtino morbo teneret eo nauigarunt: p̄ſtanti
ſimiſq; legibus ab ſe poſitis ciuilem ſtatum optimis inſtitutis adornarunt. Hi nimiꝝ inter alia eorũ ope
ra & Philopomenis inſtitutionẽ plurimi faciebant:ut qui in bonis huius hominis artibus publicũ græciæ
emolumẽtum efficerẽt. Et.n. græcia cũ poſt eximias antiquiſſimoꝝ ducũ uirtutes hunc uiꝝ perĩde acci
trema ſenectute filium ĩ lucẽ ꝓduxiſſet:ip̄m p̄cipua beniuolẽtia cõplexa eſt:ſimulq; cum gloria eius pote
ſtatẽ adauxit. Romanus quidã Philopomenẽ laudibus extollens græcoꝝ poſtremum appellauit:q̃ſi Græ
cia nullũ amplitudĩs uiꝝ nec uere græcia dignũ poſt Philopomenẽ edidiſſet. Fuit forma minime ſane tur
pi queadmodum quidã opinãtur. Nã eius imaginẽ ſpectamus Delphis permanentẽ. Mulieris autẽ hoſpi
tæ Megarenſis ignorationẽ ob idumẽtoꝝ tenuitatẽ & frugalitatẽ eius eueniſſe traditur illa.n. cũ Achæo
rũ ĩperatorem ad ſe aduentare accepiſſet:ingenti animi tumultu fluctuabat:& ĩ ipſo cœnæ apparatu (for
te.n. martius aberat) agitabatur interĩ Philopomẽ tenui admodum cũ chlamyde ſubit ædes: quẽ mulier
ex miniſtris quẽpiam præcurrentẽ anteuertiſſe ſuſpicata ut miniſtrãti ſibi ope adiberet præcabatur. Con
tinuo Philopomẽ relicta clamide ſcindere ligna cœpit inter hæc hoſpes ĩgreſſus ubi rẽ conſpicatur:quid
nã hoc eſt ĩquit o Philopomẽ. Cui Philopomẽ dorica reſpondens lingua: Quidnã aliud ait q̃ indecoræ fa
ciei ſuppliciũdo. reliqui corporis effigiẽ Titus Flaminius mordens aliqñ: O Philopomẽ dixit q̃ pulchras
manus habes & crura:cæterum uentrẽ nõ habes & erat ſane mediis ex partibus gracilior. Verum ĩ ipſius
facultatẽ relatus eſt Titi morſus:nã cum bonos equites ac pedites haberet:ĩterdũ pecuniaꝝ ĩopia labora
bat. Hæc quidẽ ꝑ ſcholas dephilopomene dictari:ſolẽt mores ãt eius ꝓꝑ ĩgenitã honoris cupiditatẽ cõten
tioſi crimĩe oĩno nõ caruerunt:nec iracundia liberi fuere. Et licet Epaminundæ ĩprimis emulus eẽ nollet
eius ꝑfecto ſtrenuitatẽ ĩtelligẽtiã ĩtegritatẽ ita ut nullis afficeret pecuniis magnũ ĩmodũ imitabat. Veꝝ cũ
ĩ mãſuetudĩe grauitate humanitate ad ciuiles diſceptatiões ꝑmanere iracũdia & cõtẽtiõe negret:ad rei mi
litaris:q̃ urbanas uirtutes accõmodatior cẽſebat eteni ut primũ ex ephœbis exceſſit ĩgenti quodã rei mili
taris ſtudio tenebat:& eaꝝ quæ ad hoc cõducerẽt diſciplinaꝝ auditor erat eq̃tandi tractandoꝝ armoꝝ &

pugnãdi cupidiſſimus.Cum autẽ luctari cõmode uideret:ĩuitãtibus amicis & tutoribus ut Athletarum
arti qcq̃ ope ĩpartiret eos ĩterrogat:nũqd ex Athletaꝝ artẽ ad rei militaris exercitationẽ detrimẽti pateret
Cui id qđ erat aſſeuerãt:cũ oĩbus rebus ĩter Athleticũ & militare corpus & uitã ĩtereſſet:Tum uere aliã ui
uẽdi formulã:& aliđ exercitatiõis genus eẽ.Pugilles qdã ꝑmultos ſopore aſſidua ſaturitate agitatõibus ad
certum modum & ordinẽ ĩſtitutis eoꝝ habitudĩem tutari:q̃ quouis momento:& noua cõſuetudinis ex/
curſiõe ad ꝑmutatiõem dubia & ꝑiculoſa ſit:Militiã uero nullius erroris expertem ꝑ ineq̃lia cuncta uerſa
ri:ꝑcipuæ ĩopiam ac uigilias tolerare:& facile qdem ſolitã.Quibus auditis Philopomẽ nõ mõ ꝑ ſe ſtudiũ
omne pugilum fugit & deriſiõi habuit:ſed ẽt poſtea cum exercitus ductaret:cum ignominia & ꝓbris q̃tũ
in eo fuit habuit:qppe cum aptiſſima ad dimicatiões neceſſarias corpora ĩeptiſſima redderet:& ꝓrſus inu
tilia.A pedagogoꝝ & ꝑceptoꝝ cura ſolutus ĩ expeditiõibus q̃s rapinæ populatiõiſq; gratia in ſparthanoꝝ
fines ciues ĩcurſantes faciebãt ita ſeipſum conſuefecit:ut quotiens educerent exercitus primus: Quotiens
reduceret poſtremus uaderet.Vbi uero ocium ab armis eſſet.Corpus defatigabat:& aut uenatiõibus aut
agricultura agile pariter robuſtumue cõparabat.Agꝝ.n.bonum uigĩti ab urbe ſtadia poſſidebat. Et poſt
prandii aut cœnæ tp̃s quotidie cõmigrabat:ubi ſuꝑ ſtramenta ꝓut ſeſe obtulerant:ſicut quiuis colonoꝝ
deiectus qeti ſe debebat. Pria deĩde luce ſurgẽs una cum uinitoribus aut pubulcis opus aliqđ ſuſcipiebat.
Inde in urbẽ denuo cõmeabat:Vbi reip.negociis aut cũ amicis aut cũ magiſtratibus occupatus erat.Quæ
cũq; illi bellicis artibꝫ parta fuerãt aut ĩ eqs atq; armis cõparãdis aut ĩ captiuis redimẽdis expẽdebãt.Rem
uero domeſticã ex agricultura iuſtiſſimo ſane q̃ſtu amplificare & collocupletare nitebat.Illud uidelicet in
ter ſuperuacanea minime ponẽs opera:ueꝝ maiorem ĩmodũ ad officiũ ꝑtinere ratus ita rem familiarem
poſſidere:ut ab alienoꝝ iniuria manus cõtineret:eloquẽtiæ & philoſophoꝝ opibus aſſiduã curã adhibe/
bat:nec tamen oĩbus:ſed q̃ ad uirtutem capeſcendã uſui ſibi fore iudicabat.Homericis uero figmentis: q̃/
cunq; ad ĩgeniũ uirtuti & excitãdum & ſtimulãdum attinere putabat aĩum ĩtendebat.Cæteꝝ lectiõibus
Euangelii ꝑcipue de re militari ſtudioſius incumbebat.Hiſtorias Alexandri cõplectebat. Id ſemꝑ ſecum
uerſans quonã modo ad actionem uerba cõuerteret:niſi quippiam ocioſe & ĩſtructuoſo ſermõe uideret
abſolutum:Etenim quæ ad reꝝ militarium ſpeculationem ĩ talibus pingunt ꝓrſus omittens:ex locis ip/
ſius experientiã argumentumue captabat.At meditãs exercitationem faciebat.Procliues locoꝝ deſcenſus
ꝑruptaq; cãpoꝝ præcipicia & quicquid ad fluenta foſas angiportus caſus & formæ dilatanda rurſus ĩ con
trahenda phalange obuenire poſſet:Ipſe ſecum dum iter faceret conſiderare:aut comitibus ꝓponere ſoli/
tus erat.Hunc ſiqdem uiꝝ pluſquã neceſſe fuerit reꝝ militarium ſtudio & ornamentis incubuiſſe:& bel/
licas artis ꝑinde ac uariã multimodãq; uirtutis materiã caritate cõplexum fuiſſe cõſtat:quas q omitterent
uelut ignauos:& ad nihil agendum natos contemptui ꝓrſus habuit.Cum Philopomen annos uiginti na
tus eſſet:Rex Lacedæmonioꝝ Cleomenes Megalopolim noctu repẽtino adortus ĩpetu:ui deturbatis ex/
cubiis:& ĩtra mœnia irrupens forum omne captauerat.Cõtra Philopomen auxilium ferens:q̃q̃ ſummis
uiribus & magno capitis periculo decertarit:Hoſtem tamẽ reiicere nõ ualuit.Cæterum ſubducit furtim
ex urbe ciues aduerſus inſectãtes armis occurrens:qua in re ita Cleomenẽ ĩſeipſum elicuit:ut amiſſo prius
equo & uulneribus acceptis difficile poſtremus euaſerit. His Meſanã contendentibus Cleomenes per le/
gatos nuntiat locum ſe illis cum pecuniis reddere:Eam conditionem Megalopolitani libenter aſſume/
bant:in patriam redire properantes.Quod Philopomen conſpicatus obſtitit inhibuitq; orationis grauita
te:cõmonefaciens Cleomenem haud ſane oppidum reddere.Verũ oppidanos ſibi uendicare : ut firmius
oppidum tenere queat.haud.n.habiturum Cleomenem qua ratione domicilia:& inanes muros ſedẽdo
tueat.Veꝝ ob ſolitudinẽ e ueſtigio abiturum qbus uocibus reditũ ciuibus diſſuadens:occaſionem Cleo/
meni ꝑbuit:ut magna ex parte diruta & uaſtata urbe grandi pecunia dictatus abierit.Poſtea uero Antigo/
nus rex adiumento futurus aduerſus Cleomenẽ una cũ Achæis ductauit exercitũ:Quo Selaſſiæ colles &
aditum occupãte Antigonus admotas ꝓprius ĩſtruxit copias:eo conſilio ut uiribus aggrederetur hoſtem.
Erat autem ſuis cũ ciuibus in equitum ordine Philopomen cõſtitutus:proxime ſubĩde illyrii:qbus uallã/
tibus pro eorum multitudine ac robore extremum agmen editũ erat:ut reſidentes quieti ꝑſtarent donec
ab altero cornu rubicundã a rege tunicã in ſublime tolli Sariſſa proſpicerent.Ad conantibus per Illyricos
ducibus ui Lacedæmonios aggredi.Achæis autẽ uti fuerat edictum ordinẽ reſidendi ſeruãtibus: Cleome
nis frater Euclidas cognito ꝙ diſiuncti hoſtes digrederentur:leuis armaturæ milites prope circummittit
quos in Illyricos impetum a tergo facere eoſq; diſtrahere ĩperat:ſeorſum ab equitũ auxilio deſtitutos.His
igitur iuſſa faceſſentibus ac perturbantibus rẽ conſpicatus Philopomen facile ratus leuis armaturæ mili/
tes aggredi:præſertim cum ad id conducat temporis occaſio:Primũ quidẽ regis præfectis mentem aperit
Poſtea ut perſuadere ſe minime poſſe cernit:ſuos ſecum rapiens ciues hoſtem ĩuadit nondum enim ad tã
tum imperatoris facinus ſatis ãpla eius fides erat & auctoritas quin inſanire dacebat.Hoſte igitur ab ini/
tio perturbato:tum multis cadentibus fugã capeſſente:ut magis regios animaret & tumultuantibus ad/
uerſariis ocyus immiſceret:equum dimittit.Ipſe per obliquas cõualles:confragoſoſq; torrentes ĩ equeſtri
thorace:& armatura grauiore difficulter:ac labore quãmaximo decertabat:Cum ĩterim ſub natibus uno
per coxam utramq; telo tranſuerberatur.Vehemes quidem plaga.ſed nequaquam letalis erat:ita ut teli
cuſpis emineret.principio igit non ſecus ac colligatus manſit immobilis.Ipſius.n.iaculi.ĩfixa penitus acies
durum ac grauẽ dum retraheretur morũ faciebat.Verẽtibus autẽ qui aderant contrectare:ac ſubinde ar/
dentius ſæuiente pugna:ĩdignatiõe & decoris auiditate aĩo diſcrutiatus ad dimicandum ferebatur:paruo
tandem motu & altera crurum ſupinatione cõfracto iaculo:fruſtrum utrũq; ꝑ ſe iuſſit educi:hoc pacto li

beratus ſtricto enſe per ꝓpugnatores ĩ hoſtem uadebat.Qua ex re nõ mediocrem p̄liantibus promptitu/
dinem & uirtutis æmulationem iniecit.Victor igiť Antigonus Macedones tentabat:ĩterrogans quãobrẽ
ſuo iniuſſu eqtatũ cõcitaſſent.Quibus reſpõdentibus ſe inopinantis & ĩuitos manum cum hoſte cõferre
coactos:Cum adoleſcens Megalopolitanus prior ĩcurriſſet:Ridens Antigonus ille inquit adoleſcens am/
pliſſimi opus ductoris effecit.Hoc ĩſigne facinus plurimũ gloriæ:uti par erat:Philopomeni peperit:cumq;
Antigonus ut ſecum militaret ſummo ſtudio peteret:ac p̄fecturã ſimul & grãdem pecuniam exhiberet:
repudiauit præcipue quia ſe eſſe eius ſciebat ingenii:ut aliorum ſubiici dicioni nõ niſi grauiter & moleſte
poſſet.Vitam uero ocio & ſecordia terere minime cupiens:uſu ac reꝝ bellicaꝝ diſciplina in Cretam mili/
tatum nauigauit.Vbi aliq̃diu per uaria p̄liandi genera inter bellicoſiſſimos uiros cõtinẽtes & uiuendi nor
ma caſtigatos ſcientia & exercitatiõe uerſatus: Tanto ad Achæos ſplendore reuerſus eſt:ut quã primum
p̄fectus eqtum deſignareť:Solebãt equites ſi quãdo ĩ expeditionem eundum erat:puſillis & uiliſſimis eq̃s
q̃ forte ad manus obuenerãt uti:ac multotiens militiam detrectantes alios in eoꝝ loco ſuffectos emittere.
Quare oẽs & belloꝝ ĩperiti:& audaciæ prorſus exptes erant.Hæc aũt ſupiores ĩccirco ſemꝑ præfecti ne/
glexerant:Quia inter Achæos eq̃ſtris dignitas eximia poteſtate & honoris ac ſupplicii auctoritate præcel
lere.Tales itaq; Philopomen accipiens aut ceſſit:neq; omittendos eſſe ſane duxit.At urbes obiens iuuentu
tem ad decus & laudem ad magnificentiam uiritim excitabat quoſq; neceſſariis ĩdigere cerneret mulcta/
bat ubi uero frequens futuꝝ erat ſpectaculum:exercitia ludos & mutuas cõcertationes ĩſtituere cõſueue/
rat.Paruo igiť tp̄e mirandum cũctis robur & promptiſſimos adhibuit animos:Et quod ĩ re militari ma
ximum habeť agiles acreſq; reddidit:Et in acie ambire circunflecti equos uerſare declinare ſtrenuos habi/
leſq; uſu & induſtria perfecit: adeo ut totius agminis dexteritas uarias mutãdo figuras unius corporis ala
critati inter mouendum ſimillima eſſet.Quibus & ipſe extemplum erat:circa Lariſſum fluuium acerri/
ma cõtra Etholos & Elienſes cõſtante pugna. Elienſium equitum p̄fectus Demophantus in Philopome
nẽ citato curſu adequitat Cuius ille impetum excipiens:& haſta occupãs Demophantum fortiſſimo pro/
ſtrauit ictu.Statim eo collabẽte:hoſtes fugã faciunt.Itaq; iam late Philopomenis illuſtre nomẽ erat:q̃ppe
q̃ neq; iuuenibus manu:neq; ſenioribus prudentia cederet.Veꝝ in prælio & fortis militis operam & ſapiẽ
tis ducis officium ſatis ſuperq; fungeretur.Rem & Achæoꝝ publicam primus aratus ex humili ſane atq;
abiecta ad dignitatis faſtigium potentiãq; ꝓuexit.Qui cõciliatis ciuitatibus græcienſi ritu & humanis in
ſtitutis ciuilem ĩduxit ſtatum:deinde quẽadmodum in aquis:pauca quædã & minuta ſubſiſtere cœperũt
reliq̃ prioribus affluentia ualidiore firmamẽto cõfiguntť:& inter ſe mutuo implicita ſtabilius cohærent.
Ita cum imbecilla & ad oĩum incurſum facile ruitura græcia per ciuitates dilabereť: conſtantes in unum
Achæi finitimas ciuitates quaq; uerſum ea tempeſtate nunc iuuando nunc a factioſis liberãdo ſuſcepere
Alias concordia & ciuitatis iure ſecum permiſcentes uniuerſam Pelopõneſum unum corpus unam potẽ
tiam cõponere cogitarãt.Cæterum uiuente adhuc Arato ciuitates magna ex parte morẽ Ptolomeo gerẽ/
tes Macedonicis ſubiiciebanť armis.Dehinc Antigono & Philippo ĩtra græciæ negocia obuerſatis adhæ/
rebãt.Vt uero Philopomẽ ad rerum culmen prouectus eſt ii contra potentiſſimos per ſe iam armis pares
externis uti p̄fectis deſiere Aratus quidem ad dimicandum lentior iucũdiſſima conſuetudine comitate &
regis familiaritatibus maximam reꝝ partem abſoluit:ut in eius uita litteris commendatum eſt.Philopo/
men uero bellator optimus & ad res armis gerendas ſtrenuus:itemq; in negociis magnifice adminiſtran
dis & confectis ſuperiori tempore pugnis ſecunda uſus fortuna una cũ potentia:& Achæis animos extulit
cum eo proſpere ſæpiſſime bella facere & uictoriã reportare ſolitis.Principio itaq; quæcũq; in acie ſtruen/
da & armaturaꝝ formis male ac inutiliter ſe habebant:permouit.Nã ſcutis leuioribus & anguſtioribus q̃
ad protegenda corpora ſatis eſſent:utebantur:haſtilia quoq; longe ſariſſis minora geſtabãt.Quocirca emi
nus quidem pugiles & bellatores etant agiles:cominus autem hoſtibus uſque quaq; cedebant.in acie for/
ma illis ad ſpiram conſueta nõ erat.Quotiens phalange utendum:eſſet cum neq; frontẽ neq; teſtudinem
ritu macednnico haberẽt:facile detrudi diſſipariue cõtingebat.Hæc Philopœmẽ alio captans ordĩe:eis ut
ꝓ ſcuto clypeũ pro haſtili ſariſſam capeſſerent:perſuaſit utq; galea thorace ocrea tectos ſtatariã gradariãq;
procurſatili ac tumultuaria pugnã exercerent.Cũq; omnes militari ætate florẽtes arma ĩduere docuiſſet:
primo q̃dẽ ipſos eo extulit:ut ſeſe bellis ĩuictos eſſe cõfiderẽt.Deĩde delicatas & luxurioſas eoꝝ ĩpenſas ad
optimũ ornamẽtoꝝ genus trãſpoſuit.Siq̃dẽ fas nõ erat inane penitus ac fatuũ auferre certamẽ: æmulatio
nẽue hominũ diutius ante languentiũ ſuperuacuis ſtudentiũ ĩdumẽtis purpura lectos ĩtingentiũ ĩ cœnis
ac menſaꝝ lauticia plurimũ ſibi honoris & gloriæ uendicãtiũ.Hos igitur cũ a minime neceſſariis ad utilia
& honeſta & expolitiõis cupiditate auertiſſet :oẽs ita cõtinuo permouit:& ĩduxit : ut quotidianis corpoꝝ
uetitis ĩpenſis ĩ militaribus & bellicis apparatibus ſingulari ſe decore perornatos ſpectari cõcupiſcerẽt. Ita
cernere erat refercťas calicibus fractis & pateris officinas:Alii thoracas inaurabant.Quidã ſcutis & frænis
argẽtũ ĩprimebãt:ſtadia domãtibus equos aut adoleſcẽtibus arma tractãtibus plena.inter mulierum ma/
nus galeaꝝ coni pennæ uariis diſtinctæ coloribus: equoꝝ uelamina: floridæ militũ chlamides: eaꝝ reꝝ
aſpectus maiorem ĩ modũ fiduciã adaugẽs atq; cohortans:ad ſubeũdos terrores ĩpetũ & ſtrenuos ad peri
cula ſpiritus ĩgerebat.Na luxurioſa ĩ reliquis ſpectaculis ĩpenſa delitias affert: & mollicẽ utenti ſuppeditat
q̃ſi ſenſus ipſe cogitationẽ picturis frangat & titillatione corrumpat.Huius autẽ generis ĩſpectio mentem
roborat:ac uires exacuit:uelut Homerus prope nouis ante oculos poſitis armis Achilem æſtuantem ani/
mis:& ad ea tractanda prorſus ardẽtem decantauit.Adornatus hunc ĩmodũ nunc cogitãdo nũc defatigã
do ipſos prumptiſſime ſane obtemperantes Philopœmen exercebat. Nam ipſius agminis ordo mirifice

diригebat:q̄a ſolitam integrãq; firmitatē ſuſcepiſſe uidebat. Tantus erat geſtãtium ſplendor & pulchritu
tudo:ut arma iã ipſa corpori mãſueta familiaria & cum iucũditate leuia forēt Bellũ itaq; cupiebãt & mox
cum hoſtibus rem ferro decernere. Eo tp̄e Achæi aduerſus Machanidã Lacedæmonioꝝ tyrannum bellũ
gerebãt:q ꝓ īgenti potentia cunctis Pelopõnenſibus īſidias ordiebat. Is ergo ut ad Mantineã īcuriſſe renũ
ciatus eſt Philopœmen illico ī eum ſuos educit. Vterq; penes urbem multis peregrinis oībus ciuibus ſuas
īſtruere copias. Conſerta manu Machanidas extremo milite iaculatores Achæoꝝ & haſtatos eq̄tes ī pría
locatos acie uertit in fugã. Cũq; in cõfertiſſimos pugnatores citato gradu ꝓficiſcendũ ac ꝑrumpendũ eēt:
īſectandi cupidus elapſus eſt:& Achæis ipſis phalãgis ordinē ſtatim ſeruãtibus Machanidas p̄teruectus ē.
Hunc initio ꝑpetratum errorē cum res amiſſa &admodũ deleta putaret. Philopœmen aſpectãs negligere
ac diſſimulãter ferre:nihilq; graui ducere uidebat. Hoſtes aũt cõſpicatus q̃tum inſectãdo aberrauerant a
phalãge diſiũctos uacuum p̄ſtitiſſe locum haud illis īcubuit:cæteꝝ lõgius abire ſinit:q̄bus magno diuul/
ſis īteruallo ſuos mox in grauem armaturã infert:cernebat enim Lacedæmonioꝝ phalangem nudatã ac
deſtitutã:rectoue īcurſans curru ītendit:ut neq; princeps p̄ſto adeſſet:neq; pugnam expectarent. Nã cum
Machanidã hoſtes fugãtem inſpexiſſent:penes ſe uictoriã eſſe nõ dubitãt. Philopœmen aũt cũ hos multa
cæde fudiſſet(ſupra enim q̃ttuor milia cæcidiſſe dicunt) reuertentem ab inſecutiõe cum peregrino milite
Machanidam cõcitatus aggredit:ingenti ac ꝓfunda in medium arcēte foſſa utrinq; mutuos conatus ede/
bant:ille q̄dem ut traiiciens fugã capeſſeret:Philopœmen ut impedimento eſſet. Erat aũt ſpectaculum nõ
uti dimicãtium imperatorum:ſed uti beluarum totas in ſe uires neceſſitate uertentium cum fortiſſimus
uenatior Philopœmen incũberet uti robuſtus tyranni equus animoſus & calcaribus cruentis utrinq; ſti/
mulatus ſaltu trãſuadere auſus ē:& admoto iam foſſæ pectore priores figere ulteriori margini tibias eni/
tebat. Interim Simias & Pholienus q aſſidue Philopœmeni īterprælíãdum adeſſe & latus ꝓtegere cõſue/
uerãt:īfeſtis ambo incurſant haſtis:quos philopœmen anteuertens obuium ſeſe Machanidæ offert cuius
equus cum ante corpus caput attolleret:philopœmen ſuo pauliſper ſeorſum inclinato manu telũ adigi &
obnixe ſimul incutiens effuſum ſternit hoīem. Hoc geſtu philopœmen Achæi delphis ex ære locauere:&
inſigne ipſius facinus & expeditionem illam ſingulari admiratione ꝓſecuti ſunt. Cum philopœmen ſecũ/
dum imperator inſtante nemæoꝝ celebritate nõ longe poſt Mantineæ uictoriã ocioſus ꝑ dies feſtos eēt:
tunc primum græcis phalãgem ornatiſſimã oſtētaſſe ꝓditũ eſt. Quonã pacto motus illos cõtinua q̃dam
aptitudine cõpoſitos nõ minori agilitate q̃ robore militariter ederet certãtibus īde citharœdis ſpectaculũ
ingreſſos ſecum adoleſcentes militaribus chlamydibus & purpureis indumētis ornatos habebat. Cerne/
re erat uniuerſos & corporum & ætatis uigore florentes magnã erga impatorē uenerationē & iuuenilibus
animis elationē præ ſe ferentes quã multis clariſue certaminibus cõtraxerãt:q̄bus nuper intrantibus forte
Pylades Citharœdus illuſtris Timothei urſus īceptarat. Hoc duce libertas græcas ornauerat urbes cũ uo/
cis magnitudo & poetici ſtili pariter altiloquentia decorem mutuum afferrent: oīum ſpectatoꝝ oculi in
Philopœmenē cõuerſi:& lætiſſimus undiq; græcoꝝ ſublatus applauſus cum priſtinæ dignitatis recuperã
deſpes eſſet iniecta:& ad eam animoꝝ magnitudinē fiducia etiam proxime accederet. Achæoꝝ copiis ad
dimicandum & ſubeũda pericula id cõtingebat:q̄ & equis nouellis uſu euenit:q cõſuetos affectant eq̄tes:
ſin alium geſtare obtingat ſtare loco neſciunt:emicant:& nouo quodammodo afficit. Sic & milites ipſi:
ſiq̄dē alter ductaret exercitum triſtes erant:Illum ſpectabant:illũ oculis illũ mēte quæritabãt:ſin eius mo
do conſpectus eſſet oblatus:confeſtim oblatã fiduciam erectos & ad aliquid agendũ ſtrenuos animoſoſq;
cerneres. Quæ & ipſi hoſtes intelligentes huius dumtaxat imperatoris aſpectum ferre nõ quibant:ob no/
minis ſui gloriam pauore. Perculſi:uelut ex rebus eoꝝ geſtis manifeſtum eſt. Rex Macedonũ Philippus
eo peruenerat opinionis:ut modo Philopœmen abeſſet. Achæos denuo nominis ſui terrore ſibi ſubdere
qui Philopœmenē obtruncarent:clandeſtíos mittit. Cognitis autem īſidiis tantũ odii apud uniuerſos cõ
traxit græcos:ut paſſim hominem probo & conuitio inſectarentur. Boetii Megara obſidione cinxerant.
Cũq; mox potiundæ urbis ſpe tenerētur:ecce repētinus rumor īgruit:qui cõſictus erat īportantē obſeſſis
auxiliũ Philopœmenē ꝓprius adeſſe:quo circa hærētes iam mœnibus ſcalas omittētes fuga capta abſceſſe
re. Onabis poſt Machanidã Lacedæmonioꝝ tyrãnus de repente Meſſanã occuparat. Philopœmenes per
id tēpus haud illaꝝ copiaꝝ dominus priuatus erat. Orat itaq; Lyſippũ Achæoꝝ īperatorē: ut meſſaniis
ſuccurrat:q̄d cũ ab eo impetrare nõ poſſet:potitis enim urbe hoſtibus res omnino ꝑditas eſſe aiebat. Ipſe
nulla lege nullo decreto aſſumptis ſecum ciuibus opem præſtare conſtituit. Eum perinde ac præſtantio/
rem principē ſibi a natura conciliatũ uniuerſi ſectabãtur. Ergo iã propinquũ Onabis audiens:tãetſi caſtra
intra muros haberet:haud ēxpectandũ eſſe duxit. Veꝝ per alias elapſus portas celerato gradu ſuos eduxit
haud parua ſe uſurum fœlicitate exiſtimans ſi profugere cõtingiſſet:effugit itaq; & Meſſanioꝝ ciuitas pri
ſtinæ libertati reſtituta eſt:Hæc quidē ad Philopœmenis decus & dignitatē:Ipſum uero Cretã repetiiſſe:
ut petentibus Gortiniis belli uſibus ſe ducem exhiberet:crimini datum eſt:q̄ uidelicet eo potiſſimum tē
pore:quo eius patria ab Onabide bello uexaretur:abeſſet aut bellum fugitando aut honorem adud exte/
ras nationes intempeſtiue quæritando:adeo autem mature tunc Megalopolitæ bellati ſunt:ut & ſe mœ/
nibus tenerent:& intercepto ab hoſtibus agro & ſub ipſas pene portas locatis caſtris angiportus ſeminare
cogerentur:cum longinquis interim cretenſibus imperator belligerans ac domeſticum euitans bellum
inimicis in ſe anſas criminationis ſuppeditaret. Erant nonnulli qui dicerent Philopœmenem iccirco oci/
um ſuum Gortiniorum poſtulantium uſibus ad bellum conceſſiſſe:quia Achæis alios diligentibus præ/
tores priuatam uitã degeret. Ab ocio uehemēter abhorrebat. Præſerti cũ īperatorias artes & militarē uir/

tutem ſupra rõnem oẽm uſu & exercitatiõe tenendã ſibi eẽ cenſeret:ſicut & ſcitum illud Ptolomæi decla
rauit.Nã qbuſdam ꝑ eximias laudes illũ extollẽtibus q exercitiũ quotidianis exercitiis agitaret: & corpus
laboꝝ & armoꝝ ſtudio haud torpere ſineret:qſnam inqt regẽ admiret:q hoc ætatis nõ re ĩpa ſe cõprobet
ac obſtẽtet:ueꝝ meditatiõe & cogitatiõe ducat? Hoc igit Megalopolitani grauiter ferentes ſeqꝫ ꝓditos ar/
bitrãtes extorem eũ facere cognati ſunt.Quod Achæi inhibuere Miſſo Megalopolim Ariſteo ꝑtore:q li/
cet Philopœmeni aduerſaret:cũ eo de repu.cõtentionem habere ſolitus:illum damnari minime ꝑmiſit:
Hãc ob cãm philopœmen extra ſuos ciues habitus multos ex adiacẽtibus uicis ad defectionem cõcitauit
eos allegare docens ꝙ ex initio neqꝫ illis tributa penderent:neqꝫ Megalopolitanoꝝ legibus tenerent:neqꝫ
eoꝝ iuris eẽnt:ea dicẽtibus illis aperte ſe patronũ adiutorẽqꝫ ꝑbebat:ſimulqꝫ in Achæos ſeditioſam ciui/
tatem ꝑturbabat.Hæc aũt poſterius acta.In creta bellũ ꝓ Gortiniorũ cã gerebat:nõ uti pelopnõnẽſis aut
ex Archadia natus homo nõ ſimplice quodã & ĩgenio bellãdi ritu.Sed Cretẽſium mores ĩduens & illoꝝ
uerſutias fraudes furta & ĩſidioſas in eos uſurpãs artes.Ipſos cõtra uerã peritiam ĩſipienti ac inani callidita
te cõtendẽtes puellas demõſtrauit.Rebus igit ibi magnifice geſtis ſingulari admiratiõe & nominis clari/
tate celebratus in pelopõneſum relatus:Philippũ a Tito debellatũ offendit.Onabim quoqꝫ Achæoꝝ atqꝫ
Romanoꝝ armis implicitum aduerſus hunc dux creatus naualem aggreſſus pugnã Epaminundæ caſus
incurriſſe uiſus eſt:ſuæ longe deterius uirtutis opinione ac gloria maritimo cõgreſſus ꝑlio: attamen ſunt
nõnulli q Epaminũdam ſigniorem iccirco extitiſſe tradunt:ut ſuos deguſtare maris emolumẽta ciues pa
teret:ne ꝓ ſtatariis militibus nautas(ut inqt Plato)corruptos ſenſim haberet.Et ita ex Aſia & ĩſulis ultro
re ĩfecta reuertiſſe.Philopœmen pedeſtris pugnæ ſciẽtiam ad cõferẽdum:mari quoqꝫ certamẽ ſat fore ſibi
ipſi ꝑſuadens exercitationem ĩtellexit:& q̃lis uirtutis portio & quantam omnes ad res aſſuetis facultatem
adhibeat.nõ modo enim in ipſo nauali ꝑlio ꝓpter imperitiam minus habuit:ueꝝ etiã quandam nauem
famoſam qdem cæteꝝ ab annis quadraginta ꝑuetuſtam deducens expleuit:q̃ fatiſcente magnum nauigã
tibus diſcrimẽ importaſſe.At hæc cognito q hoſtes ꝑ ipſius cõtemptum perinde ac ex mari prorſus fuga/
ti ſuperbe Githium obſediſſent:cõfeſtim ĩ eos uictoria ſparſos diſſolutoſue haud quaq̃ expectãtes annaui
gat:deinde noctu milites adducens ĩmiſſis intra tentoria ignibus & caſtra ĩcendio uaſtauit: & multos ob
trũcauit.Paucis poſt diebus cum ꝑ aſpera q̃dam loca ĩter ageret:derepente Onabis ĩteruenit.Quæ res tan
tum Achæis intulit trepidatiõis:ut ex locis difficillimis & in hoſtium poteſtate cõſtitutis ſalutem deſpera
rent.Paululum ĩde ſubſiſtẽs ac loci ĩgenium oculis amplexus ſtruendaꝝ acierum ſolertiã ſummũ ĩ re bel
lica faſtigium obtinere demõſtrauit.Pauliſꝑ nãqꝫ mota phalange & ad ꝑſentis loci naturam accõmodata:
facillime nullo tumultu ancipitẽ ſtatũ ac ꝑiculum ꝓpulſauit.Tum hoſtes aggreſſus late fuſos terga uer/
tere coegit.Poſtea uero q̃ ꝓfugiẽtes nõ directo qdem ad oppidum curſu:ſed alium alia palãtes & diſperſos
cernit(cũctus aũt ager ꝑꝑ ſaltus & collis frequẽtis inuium ſeſe ꝑ fluenta uallesqꝫ ꝑcipites ꝑbet)ſuos ab inſe
quendo reuocauit:& nõdum aduesperaſcente caſtrametatus eſt.Promiſerat enim hoſtes ſeſe ex fuga ĩ ur/
bem ſingulos binoſue pertenebras recepturos.Complures igit ex Achæis per ripas & tumulos circa mœ
nia cum pugionibus ex inſidiis locat:hic plures ex Onabidis commilitonibus cecidere:ut qui minime cõ/
ferti pariter regrederentur:ſed uelut unicuiqꝫ fuga obtigerat inſtar auium ſub ipſa urbe captabantur in ip
ſas hoſtium manus incidentes:quibus in rebus cum græci & ſumma eum caritate complectarent: & ma
gnificis ĩtra ſpectacula honoribus afficerẽt:Titũ honoris auiditate flagrãtẽ tacitus dolor inurebat: quoni/
am romanũ conſulem maiori q ex Archadia natum hominẽ penes Achæos admiratione dignum iudica
bat:cũ & beneficioꝝ magnitudine non mediocriter antecelleret:qui una præconis uoce Greciã priſtinæ
libertati reddiderit: quæ Philippo & Macedonibus ſubiecta ſeruiret.Deinde Titus depoſito cũ Onabide
bello pacẽ pepigit:Nec multopoſt Onabis Etholoꝝ fraude interceptus occiditur . Qua ex re Spartæ per/
turbatione orta:Philopœmẽ occaſionem nactus cum exercitu eo facit impetũ:& alios ui alios ſuaſione ad
ducens cum Achæis ciuitatẽ compoſitã adiunxit.Quo facto Philopœmenis nomen apud Achæos mirifi
ce illuſtratum ex:quibus ex tam præclara ciuitate tãtum dignitatis tãtũ poteſtatis uindicaſſet:haud enim
parum erat Spartanam ciuitatem Achaæ partem effeciſſe.Optimates Lacedæmonioꝝ ſibi deſumpſit:q
eum libertatis cuſtodẽ & defenſatorem ſeſe habituros eſſe in ſpẽ uenerant.Quapropter uenundatis Ona/
bidis ædibus & ſuppellectile in.xx.ac cẽtum talẽtum argenteũ redactis:eius illis muneris erogandi decre/
tum fecere.Miſſi ad eum ciuitatis nomine legati ubi Philopœmenis integritas & ab omni labe purus ani
mus enituit:qppe nõ modo uideri ſed eſſe uir optimus ſtuderet:Itaqꝫ primũ Spartanoꝝ legati tali uiro ne
uerbum quidẽ facere de largitate uoluerunt:ueriti autẽ inter ſe & reluctantes hoſpitem eius Thimolaum
interceſſorẽ poſuere.Deinde Thimolaus ipſe Megalopolim profectus:& cum Philopœmene cõiliũ agitãs
cœpit auſteritatẽ eius ſermõis & honeſtã ſimul & tenuiſſimã uitæ frugalitatẽ ĩtueri.Quibus cũ ad ĩuictos
ipſius mores pecuniã nullo pacto penetrare poſſe intelligeret:de munere quidẽ egit ſilẽtiũ : ficta uero alia
ad ſe ueniẽdi cauſa ex urbe conceſſit.Rurſus ac ſecundo miſſus idẽ paſſus eſt.Tertio regreſſus uix affari au
ſus:q̃ promptus eſſet in eũ ciuitatis animus explicauit . Philopœmen uerba comiter ac iocunde accipiens
Lacedæmona peruenit.Quibus conſilium præbet:ne & amicos & bonos uiros largitionibus cõtaminare
quærant:quia illorum uirtute uel gratis frui liceat:ſed improbos & eos qui ciuitatem in ſenatu & conciõe
quotidianis ſeditionibus & diſcordiis perturbant eruendos & corrumpẽdos eſſe : ut accæptis præciis ore
compreſſo minus turbatum atque tumultuatum eant.Longe.n.præſtantins eſſe hoſtibus dicendi licenti
am adimere q̃ amicis.Hunc in modũ philopœmenis ad pecuniam ſplendor apparauit.Diophanes deinde
Achæoꝝ ĩperator Lacedæmonios nouis ſtudere rebus audiẽs eos ſuppliciis afficere uolebat . At illi cõtra

ad bellum nitēti cūctā Peloponēſum perturbabāt.Conabaᵗ uero Philopœmen mitiorem hominem red
dere iracundiāq; ſedare:temporis genus docens.Quo rex Antiochus & romani tam īſtructis in terra græ
cia exercitibus ſublimes animis incūbant:oportere p̄fectum huc mētem huc cogitatiōem uertere dome/
ſtica minime cōmouere.Quædam uidētem diſſimulare:& nōnulla hæc obaudire.Dicta hæc aſpernatus
Diophanes unaq; cum Tito laconico fines īgreſſus cōfeſtim ad urbem cōmeabat:q̄ philopœmen iniquo
ferēs aīo opus nō ſane legitimū aut ex eq̄tatis diligētia:ſed īgens īgenti ſpiritu cōfeſtum auſus Lacedæmo
nem aduētat.Et Achæoꝝ impatorem & romanoꝝ cōſulem homo priuati iuris excludit:ciuiles tumul/
tus ſopit.Cōmunem ut antea Lacedæmoniis ſtatum iterm īducit.Poſteriore deīde tp̄e cum p̄turā philo/
pœmen adminiſtrauit:q̄dam eoꝝ culpa Spartāos reduxit exules & Lacedæmōios:ut q̄dem Polibius ſcri
bit octuagīta ut aūt Ariſtocrates trecētos & q̄nquaginta īterfecit:& mœnia diruit: & magnā agri partem
īterceptam Megalopolitanoꝝ iuri adiudicauit:q̄cūq; ab tyrānis Spartana ciuitate donati fuerāt:omnes in
Achaiam migrare iuſſit:tribuſmilibus dūtaxat exceptis.Hos cum ex parte diſcedere neglecto imperio no
luiſſent:uenūdedit.Poſtmodū ueluti ī rebus īſultans hiſce pecuniis:Megalopoli porticū ædificauit.Sacia/
tus demū & expletus Lacedæmōiis & īdigna opp̄ſſos calamitate calcās īmaniſſimū & iniq̄ſſimū ī rēpu.p̄/
fecit opus.Lycurgi.n.īſtituti ne deleta & oīo ſublata pueros ac puberes īmutata patriæ diſciplina Achaiæ
moribus & ritu īformare coegit.Hos enim īter Lycurgi legem & īſtituta haud unq̄ mediocre q̄ppiā ſape/
re poſſe.Hunc igiᵗ ex miſeriaꝝ magnitudine q̄ſi Philopœmenem ciuitatis neruos cōcidendo māſueti hu
miles & dimiſſi facti ſunt:Poſterius tamen petita ex romanis uenia ciuilem Achaiæ īſtitutionem fugiētes
ritus patrios atq; p̄cepta ſicut ex tot malis & tam corruptis moribus fas erat:recuperarūt & reſtituta ſunt.
Romanis deīde aduerſus Antiochum bellum ī thraciam gerētibus Philopœmen angebaᵗ animi q eo po
tiſſimum tempore priuatus Achæoꝝ dux non eſſet:quo Antiochus ipſe chalcide reſidens intempeſtiuis
nuptiis & uirbinis amoribus ocia teneret.Syroſq; nullo ſparſos ordine ſine p̄fectis intra oppida ſegnes &
deliciis immerſos ſedere ſpectaret:ad romanos dictare ſolebat:Veſtræ equidem inuideo uictoriæ.Nam ſi
mihi ut ducatum gererem impreſentiarum obueniſſet:hoſtes oīs intra uinarias tabernas obtruncaſſem
Antiocho deinde ſuperato Romani magis atq; magis græciæ rebus īcumbentes Acheos poteſtate quaq;
uerſum ambibant.Iam enim primores uerbium ſummiſſiores erant:iam oīum uires cum fortuna latæ
ferebanᵗ:iam p̄pe finis aderat quo fœlicitatis ambitus aduentabat:Tum Philopœmen boni ac periti mo
re gubernatoris ad undaꝝ incurſum firmiter obſiſtens:tum cædendo tum ſub īclinando moderabaᵗ.Hi
autem plurimis diſceptationibus quibus & dicendi & agendi ius inerat:eos ad tutandum libertatem alli
cere conciliareue omni ſtudio contendebat:cum Ariſteus megapolita inter Achæos prōptiſſimus & Ro/
manorum ſemper ſtudens partium nulla in re Romanis aduerſandum:aut in ſenatu quippiam īgratum
agendum eē cenſeret:philopœmen taciturnus audiebat:& dicentem grauiter ferebat.Tandem ſtimulāte
ira indignabundus ad Ariſteum conuerſus:quidnam homo īquit græciæ fatum īſpectare properas: Poſt
hæc romanoꝝ cōſule:Manlio cum Antiochum p̄fligaſſet:& Lacedæmonioꝝ exules reduci ſineret:peten
te idem ēt poſtulante Tito philopœmen inhibuit:haud exulibus ſane obſtaturus ſed ſibi & Achæis: non
autem Titi uel Romanoꝝ gratia factū illud adſcribi uolēs poſtmodum ipſe creatus impator eiectos ī exi
lium reuocauit.Sic.n.magiſtratibus ex animoꝝ elatiōe litigator aliq̄ ex parte atq; cōtentioſus erat philo/
pœmen ſeptuageſimum iā natus ānum:& octauum iam creatus impator ī ſpem deuēerat nō ſolū belloꝝ
expertem eā ſe deductuꝝ præfecturā:ſed uitæ reliquum a rebus gerendis ocioſum quietumue ſibi datū
iri:Nam ſicut tabeſcentibus corporum uiribus una & morbi ipſi contabeſcunt:ſic & in græcanicis ciuita/
tibus diminuta potentia contentionū ſtudia ipſa deſinebant:Verūenim uero ſors inuidia:cum perinde ac
pugilem egregia currendi agilitate uolantem ſub ipſam iā uitæ metā aduētantē præcipitauit:ad terramq;
deiecit.Quidā in frequenti conuentu uirum quēpiā idoneū ſane ac imperatorē præſtantē laudibus affere/
bant:quibus Philopœmē: quonam ait modo eius uiri digne habenda mentio eſt:qui ī hoſtiū poteſtatem
uiuus peruenit?Paucorum interiectione dieꝝ.Dinocrates meſſenius homo cum priuatis cōtentionibus
Philopœmeni ſemper aduerſatus:tū uero īprobitate ac flagitiis aliorum odio inſectatus & Meſſaniā ut ab
Achæis deſtiterit:induxerat:& uicū quē Colonidē appellant:mox uccupaturus:& in poteſtatē redacturus
nuntiabatur: Forte philopœmē Argis id tēporis febricitabat:ea ut ad eius aures peruenerūt : Megalopolī
plus quadringenta ſtadia die una contēdit:eo ex loco ut ſuccurreret eueſtigio equites accæpit.Ii ciues illu/
ſtriſſimi & q̄ iuuenibus uigentibuſq; annis eximia quadam philopœmenis beniuolentia & pietate ſecum
militiā ſpōte ferebant.Meſſaniā itaq; uerſus adequitātes ad Euandri tumulū obiū abiicere Dinocratem.
Marte collato eum fundunt:in fugāq;.uertunt . Inde q̄ngenti milites:q̄bus Meſſenioꝝ fines tueri datum
erat auxilium laturi ſero aduentāt:quos ut aſpectant ii qui modo ſuperati fugerāt:ſtatim per colles cōgre
gantur.Veritus philopœmen:ne hoſte circunducto clauderetur:ſuoꝝ ſaluti cōſulens reuocatis equitibus
per duriſſima loca ſeſe recipit.Ipſe in extremo agmīe ſæpenumero in aduerſum ſeſe inferebat hoſtem cun
ctos in ſe perliciens:cum tñ cōgredi nullus auderet:& uociferationis circumagitatis curſibus eminus ute/
renᵗ.Multotiens igitur aſſiſtens dum ſingulos in tutum iuuenes p̄mittit.interfrequentes ab ī cauto ſolus
hoſtes deſtituitur.Nec ſic conferre quēq̄ manū cœpit audacia: p̄cul tantū ictibus pulſatus:cū ad lapidoſos
præcipiteſue locos urgeretur:nunc huc nunc illuc crebris p̄foſſum carcaribus equū agitabat.Nec uero ſe
niles anni aut ingraueſcens etas quo minus ſalutem cōpararet ulli ſibi impedimento erat:Quippe quam
p̄multum exercitā laboribus alacrē ſtrenuāq; reddiderat.Veꝝcum debilitatū ualitudīe corpus & iā graue
ac peregrini itineris & uiaꝝ lōgitudo fatigaſſet:equus offenſo pede eū deiecit ad terrā:quo caſu duro q̄dē

atq; aſpero cum uehemens atroxq; capiti dolor infligeretur. aliq̄diu ītercæpta uoce iacuit. Illum igitur hoſtes expiraſſe rati: uerſato corpore ſpolia rapere cæperunt. Poſtq̄ autē caput attollens oculos aperuit: cateruatim irruentes manus in terga inflexas colligant: & ingenti dedecore: & contumelioſiſſimis uocibus hominem ducunt: quē a Diocrate hiſce probris affectum iri: ne in ſomniis quidē unq̄ ab ullo ſperatum eſt. Oppidani hoc accepto nuntio miꝝ ī modū elati ad portas confertiſſimi congregantur: ut uero Philopœmenem præter gloriæ ſuperioris reꝝ geſtaꝝ triumphorūq; dignitatē raptatū cōſpexere: maxima ex pte obortis lachrymis miſerantes condoluere. Subinde exiſtimantes q̄ caduce q̄ infide ſermo emanauit: reuocandū eſſe prioꝝ beneficiorum memoriā: & libertatis quam eiecto. Onabide tyranno ſibi reddidit. Pauci Dinocratis gratiæ aſſentantes torqueri hominē: & ut infeſtū inimicū & implicabilē necari iubebant: Terribiliorem ipſi Dinocrati ſi euaſerit fore: a quo tā ignominioſe habitus & in captiuitatē redactus extiterit. Ipſum igitur in ſubterraneū ferunt domiciliū: cui theſauro nomē indiderunt: neq; auras neq; lucē extriſecus excipiens. Cūq; fores nullas haberet: ſaxum ī mane obtrudentes includunt ubiq; circunlocatis militibus deponunt. Interea equites ut ſeſe ex fuga recæperunt: comparentē nuſq̄ Philopœmenē extinctum eē credentes: dudum ſubſtitere iactatis late uocibus hominē reuocare: inq; uicem ſermones edere: iniuſtam profecto turpemq; ſibi ſalutē uendicatam eorum īperatore hoſtibus omiſſo: q ipſorum gratia ne ꝓpriæ quidē uitæ pepercit. Deinde progreſſi accurata īdagine cuncta perluſtrāt: donec illius captiuitate accæpta nontios ad Achæorum oppida dimiſere: q permagnā eā īfœlicitatē faciētes uiꝝ ex Meſſeniis miſſa legatione repoſcere decreuerunt: exercitū interim apparantes: Hæc quidem apud Achæos agebant. At uero Dinocrates Philopœmeni tempus q̄ maxime ſalutare metuens: ut Achæoꝝ apparatibus anteuerteret: ubi primū intendentibus tenebris Meſſeniorum uulgus abceſſit carcerem apperit: ſeruū publicū intromittit: uenenum afferre iubet: donec illud epotarit præſentem aſtaret mandat. Philopœmen chlamide obuolutus decubabat: nō ſopore quidē ueꝝ triſtitia & mētis æſtu tenebatur. Lumen itaq; & hominē propius cū ueneni calice adſtantē conſpicatus: ſiquid deequitibus præſertiq; de Lycorta audiſſet: eū percōtatur. Reſpōdente homine euaſiſſe q̄plures capite anteiuit: & comiter intuens hominē recte īquit dicis: ſi omni ex parte nobiſcum īfœliciter actum nō eſt: nec alia emiſſa uoce uenenum hauſit. & iterato recubuit. Nec ulla potioni pturbatione exhibita ſtatim adiuuāte morbo extinctus: cum primū ad Lachæos de philopœmenis interitu perlatum eſt: publicus mœror & luctus ciuitates habuit. Qui ꝑ ætatem ferre arma poterant ſimul & urbium primates Megalopolim cōuenietes: nullā uindictæ morā facere: ſed delecto imperatore Lycorta fines Meſſenioꝝ ingreſſi: cuncta ferro igniq; peruaſtant: donec concordi conſilio ciuitas Achæos acciperet: Dinocrates hoſtilem occupās ſæuitiam: necem ipſe ſibi cōſciuit. Quicūq; occidēdo Philopœmenem aſſenſum tribuere: ultro uitā finiere: Quiſqs eum torquēdum eſſe cenſuit: eum Lycortas in uinculis coniecit. Poſtq̄ uero eius cadauer cōbuſtum & compoſitis in urna reliquiis caſtra mouerunt: nō qdem cōfuſo aut temerario īcedēdi ordine: ſed triumphali q̄dam & uictrici pompa ſacris parētalibus immixta: cernere erat eoſdem & coronis ornatos & lachrymis afflictos. Colligati ſubīde ducebāt inimici. Vrna præ coronaꝝ & tenioꝝ quaq; uerſum pēdentiū multitudīe uix apparebat. Hāc ferebat īmpatoris filius Polibius circūſtātibus Achæoꝝ uiris primariis & excellētiſſimis milites armis īſignes ornatis ſequebāt equis neq; ut in tāti uiri luctu mœrentes: neq; ī uictoria exultātes: ex mediis urbibus & uicis multi mortales obuiam perinde ac ab expeditione reuertenti ꝓdibāt: & beniuole ſalutato urnā attingētes Megalopolim frequēti comitatu deducebāt: Vt uero grādiores natu mulieres ac pueri ſeſe aduentātibus īmiſcuerunt: luctus uniuerſi exercitus ſuſpiria q̄rimonia uociferatiōes ad urbem uſq; pueniebant: præ ſe deſiderio caſus hominis acerbiſſime ferētes: ſimulq; cum philopœmenis iactura & maieſtatem & faſtigiū dignitatis īter Achæos tenuiſſe reputātes. Sic ꝓ meritis ſumma cum gloria humatus eſt circa monumentū Meſſenioꝝ. Captiui lapidibus obtriti ſunt. Cūq; ſtatuæ illius pmultæ & īgētes ꝓ ciuitatū decretis honores extarēt. Romanus homo ī euerſione Corinthi cūctas diruere conatus eſt: illū nō ſecus ac ſupſtitē romanoꝝ hoſtē atq; maliuolum īſectari gloriabūdus. Veꝝ eius rei diſſeminato rumore ac multa ī calūniatorem referente Polibio neq; Mānius neq; legati honores clariſſimi uiri deleri paſſi ſunt: tametſi maxima. Tito & Mānio īpedimēta īfeſtus obieciſſet: etenim illi a cōmoditate uirtutē & honeſtum (ut par erat) ab utilitate recte proq; officio diſtinxerūt: cum his q de nobis benemeriti ſunt: mercedē & gratiā ab ipſis ī quos beneficia collata fuere: bonis āt decus & honorē a bonis referri debere exiſtimarēt. Et de philopœmene q̄dem hactenus.

TITI QVINTI FLAMINII VIRI ILLVSTRIS VITA EX PLVTARCHO GRAECO IN LATINVM PER GVARINVM VERONENSEM VERSA.

PHILOPOMENI TITI QVINTVM FLAMINIVM Comparamus. Is quali ſtatura fuerit: ab ærea licet agmīe cerni quæ Romæ apud Apollinem magnum e Carthagine aduectum cōtra circum poſita eſt græcis īſcripta litteris. Natura uero huiuſcemodi ad iram & gratiā celer fuiſſe tradit: haud tamē ad utrāq; rem ſimilis: Nā ī puniēdo mitis ac minime ptinax: ad gratificādum afficax & aſſiduus: q̄buſq; beneficia contulerat: pinde ac recepiſſet prōptus & ꝑpetua beniuolētia affectus: q; ii rem pulcherrimā colēdi cōſeruādiq; cā eſſent: Honoris & gloriæ cupidiſſimus p̄ſtantiſſima quæq; atq; eadem maxīa ipſe agere uolebat: longe magnis beneficium affectantibus q̄ erogātibus gratulari ſolitus: q; illos uirtutis materiam hos aūt gloriæ competitores duceret. Cæteꝝ cum multa & ingentia romanos implicarent bella: ſtatimq; ab ineunte ætate iuuentus ad res bellicas inſtrueret: Titus mores ac diſciplinam aſſecutus militarem tribunus militum ſub Marcello cōſule ī eo quod aduerſus Hannibalem gerebat bello primam egit militiam. Poſtq̄ uero Mar

cellus ꝑ inſidiaſs mortem oppetiiſſet:capto iterum Tarento Titus eius ꝓuinciæ præfectus creatus plurimum gloriæ ſplẽdorem uero minus in adminiſtranda iuſticia q̃ bello cõparauit. Quãobrem ad duas colonias alterã Narniã alterã Cõſam deducẽdas princeps delectus eſt:q̃ res ad medias q̃ſdã:& iunioribus tribui cnnſuetas dignitate omittẽdas tribunatũ uidelicet ꝑturã & ædilitatem illũ extollebat: ſtatimq; i petitiõe cõſulatus prona i ſe habuit ſuffragia. Fuluius tamẽ & Manlius tribuni plæbis ei magnoꝑe reſiſtebant iniquũ eſſe aſſerentes iuuenem uiꝝ ad uſurpãdã ſummam dignitatem ꝑter leges irrumpere:qui ad ſacra reipublicæ myſteria nec dum initiatus acceſſerat. Eaꝓpter ſenatus ſnĩam reiecit ad populum. At populus Titũ eueſtigio triginta nõdum annos natũ conſulẽ cũ Sexto ellio deſignat. Aduerſus Philippũ ac Macedones bellum ſortitus eſt. In quo deligẽdo romanis iccirco rebus fortunæ fauor aſpirauit:ꝙ græci hoĩes nõ tam bello ac uiribus q̃ facundia & comitate uĩcendi captãdiq; erant. Quippe Philippo cum ad ꝓpulſandã pugnam ſat eſſet macedonicus principatus ad inferendum ẽt ipſa græcoꝝ potentia ſuæ oĩo phalangis inſtrumentum durante bello uires ſumpus impenſam refugiũq; ſuppeditabat. Nec ꝓfecto:niſi diſiunctis a Philippo græcoꝝ auxiliis in eo bello unius prælii opus extitiſſet. Græcia quoq; necdum romanis ĩclinata rebus tum primũ gerẽdis implicita:niſi frugi natura ducem & eloquentia magis q̃ uiribus frætũ quiq; oratione ac lepore tum monẽdo tum audiendo hoĩes alliceret & iuſticiæ rigorem ſeruaret:nacta eſſet nõ facile ꝓ ſuis alienigenam optaſſet principatum:quæ oĩa ĩ eo extitiſſe uiro ſua geſta declarant. Cæteꝝ cum ſuperiores audiſſet impatores tum. P. Sulpitium tum. P. Villium tarde ĩ Macedoniã ꝓfectos:lente quoq; bellum adminiſtraſſe:eoſq; modo pro locis leuibus ꝑliis modo pro uiis ĩterfrumentãdum a Philippo fuſos nõ eos duxit imitãdos. Ii enim cum oẽm ferme annũ dignitatibus & officiis reip. domi cõſumpſiſſent ad belligerãdum poſtmodũ ſeſe cõtulerãt. Titus ſui cõſulatus annum partim domi partim militiæ neq̃q̃ ducendi ratus ampliorem cõparaturus gloriã:ꝙ ſimul impio cõſularis aſſociabiẽ dignitas:urbanos magiſtratus ac dignitates omiſit:fratrẽ Luciũ claſſis ꝓfectũ a ſenatu ſibi ĩ ea expeditiõe dari impetraſſe:deĩde ex his q in Hiſpania cum Haſdrubale cõflixerant:Hãnibalẽq; in Africa Scipionis auſpiciis ꝓfligauerãt lectis tribus milibus adhuc ætate robuſtis & ad dimicaudũ impigris tutus ĩ Epirũ traiecit:ubi publium cũ copiis aduerſus Philippum metatũ offendit. Cõtra Philippus ubi Hapſus irrũpit fluuius ꝑ ſtatione dudum tenuerat anguſtias:& ne Publius egregiũ qcq̃ efficeret:impedimento erat locoꝝ aſperitas. Titus aũt ſimulatq; exercitũ accepit:dimiſſo publio loca exploraturus adit. Ea ſunt uero minus quã tẽpe munita. Cæteꝝ arbuſtoꝝ pulchritudo quẽadmodũ illis & ſpatioſa ſiluaꝝ uiredo:eaq; pratoꝝ amœnitas neq̃q̃ adeſt:inter magnos & cælſos utriq; mõtes uaſta ꝓfundaq; uallis deduciẽ:ꝑ quã curſu atq; celeritate par peneo Hapſus elabitur. qui omnẽ ferme radicẽ montis occupãs ꝑcipitem anguſtamq; relinquit in ripa ſemitã haud exercitui tranſitu facilis:ſi pro ſtatione teneaẽ omnino inſuperabilis. Erant q circunducto per daſſaretida penes lyncum tramite habilem Tito aditũ patefecerẽt. Ille ueritus ne lõgius a mari ſterilia & ĩculta ĩgreſſus teſqua detractãte pugnã philippo rebus ĩfectis:ꝙ & ſupiori duci cõtigerat:mare iteꝝ ob cõmeatus inopiã coactus repeteret:ſũma ope cõtẽdit ꝑ mõtis faſtigia occupare tranſitũ. At ea res nullũ belli finẽ afferre: nihilq; cõducere uiſa ẽ. Siqdẽ Philippus cũ cacumina phalãge teneret:obliqs undiq; miſſiliũ atq; ſagittaꝝ ictibus romanos petebat. Acri pugna cõmiſſa ſaucii & exãgues cadũt plurimi. Accedũt ĩterea paſtores qdã ĩdigene:q ꝑ quoſdã neglectos ab hoſtibus anfractus exercitũ ſeſe ducturos:& tertio demum die ĩ ſummis conſtituere mõtibus polliceantur. Fidei uero cognitorẽ confirmatorẽq; præſtitere Charopen machatan. Is erat inter epirotas homo primarius plurima romanis affectus beniuolentia clam eis ob philippi metũ fauens Cui fide habita Titus quẽdã ex tribunis militũ cũ peditibus. iiii. milibus & equitibus trecẽtis mittit:paſtores illi reuincti præcedebant. Interdiu quidẽ per cauernas & loca ſilueſtria taciti ſedebãt:noctu uero per lunã quæ ſemipleno lucebat orbe. iter agebant. Titus diebus quibus eos emiſſit:ceſſãtẽ tenuit exercitũ:adeo ut leuibus præliis exciret hoſtẽ. Qua uero die promiſſi ſeſe collibus deſuper oſtentare milites debebant:cumprimum illuceſcit uniuerſos & grauis & leuis armaturæ mouet Et tripartito agmine ipſe ꝑ anguſtum fluminis marginẽ rectas agens cohortes macedonibus q ſeſe per rupes oppoſuerant: cõſeritur cæteros q duabus illati partibus per locoꝝ aſperitates ĩpigre adoriatur. ĩmittit. Exorto iã ſole fumus mõtanæ more caliginis ĩcertus procul aſcendẽs emergebat. Is hoſtes (eis. n. a tergo erat) latuit:tamq; occupari mõtes erãt. Romãis ĩtercertãdũ laborãdũq; fides ambigua uerſabatur ſpẽq; ꝓ cupiditate ſumebãt. Poſtq̃ uero creſcens magis atq; magis aerẽ denigraret:iãq; plurimis ſcandens ſocioꝝ ignis eſſe cernebatur: ſublato clamore acriter incũbunt:ut hoſtẽ ad ſuperiora iuga pellicerent:alii quoq; ſummis de collibus contra inclamitant. Quas ob res in fugam cũcti mox uerſi ſunt. Et quia mõtis iniquitas ultra ĩſequi uetuit:haud amplius duo milia cecidere. Romani rebus ſeruis caſtriſq; direptis anguſtiiſq; potiti:inde per Epirum ea modeſtia eaq; abſtinẽtia trãſcurrũt:ut cũ procul a mari ac nauibus eſſent:nec unius fruges mẽſis haberẽt: nec emẽdi facultas adeſſet:ob eius cauſam regionis præda multifariã ſibi tẽperauerint. Ppilippus aũt fugatis more Theſſaliã percurrens abductis quidẽ ĩ mõtibus ĩcolis urbes ĩcẽdebat:ſuppellectilia uero quæ aut multitudine aut onere relinquebãtur:militibus diripiẽda proponebat ita ut quodãmodo romãis regiõe cedere uideretur Hæc ubi Titus accæpit egregia quadã liberalitate milites obſecrabat: ut derelicta ab hoſtibus loca perĩde ac ꝓpria peragrãtes obſeruarẽt:curarẽtq;. Cuius quidẽ prudẽtis cõſilii & optĩæ diſpoſitionis fructũ mature ſenſere. Nã cũ primũ Theſſaliã attigere:eis ſeſe ciuitates ſpõte dedidere Græci aũt q ĩtra thermophilas ſunt:ſpe ac deſiderio afficiebãtur:ad Titũ Achæi Philippi ſocietate repudiata cũ romãis bellum aduerſus Philippum gerere ſtatuunt. Hopuntii uero cum eoꝝ urbẽ ætoli recipere ac cuſtodia tenere cõcupiſcerent:q̃q̃ romanoꝝ arma iuuarent:eos aſpernati ſunt. Accito aũt Tito ſtatim ſe illius fidei com

miſerũt.Pyrhus cum primũ e ſpecula ornatiſſimũ romanoꝝ cõſpexiſſet exercitũ:dixiſſe tradiť: haud barbaricã ſibi uideri illã barbaroꝝ aciẽ:Eos quoq; q obuium primo habuere Titum:eaſdem emiſiſſe uoces oportuit.Ex macedonibus.n.audiuerãt barbarici ducem exercitus aduentare:q armis cuncta ꝓſternens oẽs in ſeruitutẽ detraheret:At poſtea uiꝝ ætatis flore uirẽtem aſpectu benignũ græca uoce ac eloquentia ſuauẽ & gloriæ haud inanis cupidum cõſpicati:ob eius beniuolẽtiam miꝝ ĩ modum demulcebanť.Cæteri ciuitates abeuntes eius hominis ſtudio & amore uniuerſa cõplebant:q; eas iã libertatis ducem aſſecutas eſſe ꝑdicarent poſtq̃ Philippum ad pacem ĩclinatum audiſſet:habito cum eo colloquio pacẽ illi amicitiamq; populi romani ꝓpoſuit.modo græcos ab eius ꝓ̃ſidiis liberatos ſuo iure legibuſq; uiuentes ſineret. Quod oĩno Philippus factuꝝ ſe eſſe negauit. Apud eos qui rerum philippi ſtudioſi erant uulgatum ẽ:romanos nõ aduerſum græcos ſed ꝓ græcis aduerſum macedones bella geſturos aduentaſſe. Dehinc cum cætera Tito trãquilla ſuccederent:in boetiam ſine ulla belli facie ꝓficiſcentis primores thebanoꝝ obuiam ꝓdierãt.Ii tametſi macedonicæ partis per Bracchillelim eſſent.tamẽ perinde ac utriuſq; fouẽtes amicitiã Titum honorifice ſalutatũ exierũt:quos dextera prẽſos benigne admodũ allocutus:Titus ĩtereundũ nũc ſumma comitate ꝑcontabať:nunc de induſtria nõnulla narrabat:quoad ex itinere ſeſe milites reciperent. Hoc pacto una cũ Thebanis urbẽ ĩgreſſus eſt:quẽ cum id haud ſatis collibuiſſet:arcere tamẽ ueriti ſunt q; nõ parua iã militum manus fruerat cõſecuta:Titus attamen perinde ac ciuitatem in poteſtate nõ haberet perſuadere Thebanis cœpit:ut eos ad ſuſcipiendam romanorum ſocietatem induceret:Ad idem quoque faciundum cum rex Attalus orando thebanos pelliceret:ſupra ſenectutis uires ſuam in dicendo potentiã per quandam laudis & gloriæ cupiditatem oſtentare conatus ſupita:interrorandum capitis uertigine aut humoris deſcenſu correptus amiſſis ſenſibus concidit:paulopoſt nauibus relatus in Aſiam ſupremum uitæ diem obiit.Thebani romanis conceſſere.Poſtea Romam exeuntibus a Philippo legatis ſuos quoq; Titus mitit:qui durante bello tempus ſibi prorogari ab ſenatu impetrarent:aut ſaltem ab eo pacem fieri decernant.Is enim honoris per cupidus:ne alter ſuffectus ad bellum imperator ſuam illi gloriam interciperet magis atq; magis uerebatur.Cæterum cum eius amicorum opera Philippus ex his quæ poſtularet nihil impetraſſet:eius adminiſtratio belli ac imperium Tito demandatur.Qua de re ubi ſenatus decretum accepit:ſpe elatus ſtatim in Theſſaliã ad debellandum Philippum concitatus eſt ſupra uigintiſex milia hominum habens:ex quibus peditum quidem ſex milia:equites uero quadringentos tradiderãt æthali:tantus ferme Philippi exercitus.Poſtq̃ uero ad Scotuſſam caſtris caſtra collata ſunt:ubi futurum erat utrinq; periculum:non ut fit trepidare duces inuicem ſed impetu magis & gloriæ cupiditate compleri. Romani macedones quoꝝ in fortitudine ac uirtute plurimũ per Alexandrum nomen erat uincere contendebant. Macedones ſi romanos quos certe perſarum fortiſſimos arbitrabantur:ſuperaſſent:clariorem alexandro Philippum ſe demõſtraturos eſſe ſperabant.Titus igitur milites pro concione hortati:ut fortes ac ſtrenui forent:eos in græcia pulcherrimo quidem orbis terrarum ſpectaculo aduerſus præſtantiſſimos iamiam decertaturos hoſtes philippus ſeu forte ſeu opera dedita buſtum quoddam excelſum:quod extra uallum prominet:intempeſtiuus aſcendit:ex eo priuſquam pugnam iniret de more ad concitandos ſuoꝝ amicos cõcionẽ orſus.Quæ res ubi dirum animis ac triſte obiecit augurium:turbatus ea die ꝓ̃lio abſtiuit.Poſtridie ante ſolis ortum ob mollẽ ac humidum eius noctis auſtrum uerſis in caliginẽ nubibus ꝓfunde cãpos cõpleuerant tenebræ:ſummis quoq; mõtibus inter amboꝝ caſtra craſſus delabebať aer:qui mox ĩchoante die locoꝝ faciẽ obduxerat.Quapropter q ſpeculãdi & ĩſidiãdi gratia utriq; ꝓdierãt:mox ĩuicẽ illabẽtes prælium acre cõmittunt:ubi nunc canis capita appellãt.denſi eñi cumuli & parui mutuo colles ꝓminẽt:quibus ex formæ ſimilitudine id nomẽ extat:Cum inter locoꝝ iniq̃tates uariæ nunc fugãdo nũc fugẽdo fierẽt mutatiões:laborãtibus cædẽtibuſq; e caſtris amboꝝ ĩmittebatur auxilia.Cumq; ĩclareſcente iã aere quæ geſta ſunt:cernerẽt:tota ſignis ſigna cõferunt.Philippus qui dextro præerat cornu ad teſtudinẽ ſtructa phalãge e ſupioribus locis enixe cõtra romãos ĩfertur:cuius grauiſſimũ ĩpetum nec ipſi romanoꝝ ſtrenuiſſimi ſufferre poterãt:Interea cum locoꝝ aſperitatẽ & mõtis iniq iuga cõſtare phalãx & dẽſa ꝓdire acie q̃ ĩ re totius agminis uis roburq; cõſiſtit:neq̃ret:turbari ac diſpergi ſiniſtꝝ cornu cœpit.Quod ubi Titus aĩaduertit:deſperata alioꝝ uictoria:huc ſuos acerrime cõcitat.Quippe macedõibus ut uiꝝ uiro cõſererẽt:ĩpedimento erat armorum onus.Phalãx enim quoad mẽbra coniuncta perſtant:& teſtudinẽ uno conſeruat ordine:ſicut iu.ctũ quoddam aĩmal ſuas gerit uires.Cæteꝝ ea diſſoluca cõpage uniuſcuiuſq; robur ac fortitudo ꝓpter armaturæ genus ammittunť:q̃ prius cõnexis mutuo partibus uehemẽter pollebant.His igiť uerſis romani alios fugiẽtes ĩſectari alios interpugnãdum diſcurrentes ex obliquo truncare.Quæ res ita uictores macedones ꝓfligauit.ut repẽte proiectis armis fugã capeſſerent.In eo ꝓ̃lio octo milia hoſtium cecidere:circiter quinq; capta:ætholoꝝ uero culpa philippũ euaſiſſe contigit.qui romanis adhuc hoſtem inſequentibus prædæ ſeſe ac diripiendis caſtris accinxerant:ita ut redeuntes illi nihil offenderint . Quam obrem grauiſſimis inter ſe contumeliis tũ primum diſceptarunt.Ita ut mœrore deinceps titũ angere non deſiſterẽt.Sibi totã eius uictoriæ laudẽ adſcribere:græcoſq; ita rumoribus occupare:ut cũ poetæ id facius celebrarent:primos ætholos ſuis carminibus ſcriberent.Ex quibus hoc per cunctoꝝ ora uolitabat epigrama.Fleribus & buſto ĩdecores terdena uiator theſſaliæ oppetimus milia in hoc tumulo.Marte ſub ætholum domiti & uirtute latinũ.Quos titus ĩmenſa duxit ab italia Aemachiæ cladẽ trux ſpiritus ille philippi Ceruoꝝ curſu præpete lapſus abit:Hæc Alceus in philippi uituperiũ edidit:ĩ quibus & cæſorum numeꝝ emẽtitus ẽ.Ea cũ paſſim canerẽtur:titũ q̃ philippũ acrius iritabãt:q Alceũ carpẽs hoc carmẽ ſuis adiecit elegis: Frõdibus & ueteri libro nudata uiator:Cælſa ſit alceo crux ſita ĩ hoc tumulo.Hæc res Titum q com

parãdæ ex græcis gloriæ ſummo ſtudio tenebatur:nõ mediocriter afficiebãt. Quapropter neglecti ætholi
in poſterum cum ĩpe ꝑ ſe bellum gerere ſtatuiſſet:grauiter tulere.Poſtea cum ꝑ legatos ſecũ de pace Philip
pus ageret:cæteras ætholi ciuitates obibant:pacem Philippo uenundari clamitantes: cũ funditus bellũ ex/
cindere & ipſius delere imperiũ liceret:qui uniuerſam ſeruitute græciã oppreſſerat.Hiſce rumoribus cum
ætholi ſocios perturbaſſent:ad fimandas pacis conditiones accedẽte Philippo omnis exempta ſulpicio eſt.
Poſtq̃ enim ſe ac regnum Titi & populi Romani poteſtati commiſiſſet:ictum fœdus eſt uerũ Titus ei re/
gno macedoniæ reſtituto ab Græcia iuſſit abſtinere.Mille talẽtis tributi noĩe & ꝑter decem naues uniuer/
ſa claſſe mulctatũ:alteꝝ ex liberis eius Demetrium noĩe obſidẽ ſuſceptũ Romam miſit.Quo quidem fa/
cto ipſum cõmodiſſime uſum tẽpore & ĩpendentibus occurriſſe periculis liquet. Rex enim antiochus cũ
poſt res ab ſe magnifice geſtas ingenti parta gloria & uiribus auctis ad cũctoꝝ pricipatũ oculos adieciſſet:
tũ uero uehementius aduerſus romanũ ĩſurgeret imperiũ.Hãnibal carthagĩe profugus romanoꝝ inimi/
ciſſimus ad eum ꝓfectus eſt:quẽ per ſe alioquin abunde perſuaſum ad ꝓſequendum fortunæ fauorẽ & af/
fluentis potẽtiæ cõmodũ aſſiduis ĩcitabat ſtimulis:quibus acute ac ſapiẽter præuiſis:niſi Titus ad cõponẽ/
dam pacẽ animũ ĩclinaſſet:ueꝝ intra Græciã contra romanos Philippus antea ſibi pro cõmuni cauſa bel/
li ſociũ aſciſſet Antiochũ:qui ea tẽpeſtate duo maximi ac potentiſſimi reges erant:profecto non minora q̃
ſecundi belli punici tẽpore certamina periculaq; romanis ĩpendiſſent:reſtabãt.Nunc uero cũ utriuſq; belli
mediã & peropportune quidem pacem Titus ĩteriecisſe:ita ut priuſq̃ qđ aduentabat: ĩcoheretur: præſens
abſcinderetur:factum ẽ:ut extrema quidẽ ſpe Philippum prima ãt priuaret Antiochũ.Inde decẽ ab ſenatu
miſſi legati Tito conſulebant:ut cæteris libertati priſtinæ reſtitutis.Corĩthus Chalcis ac Demetrias præſi
dio impoſito ſeruarẽtur:quo tutiores aduerſus Antiochum eſſent.Tunc ætholi per ciuitates apertis calũ/
niis pro rumpebant:Soluit Titus ĩquiunt Græciæ cõpedes.Prædictas namq; urbes eo nomine Philippus
appellare ſolebat.Græcos quoq; percuntabantur:ſi nunc gratiora quidẽ aut leuiora q̃ olĩ uicula collo ge/
ſtantes gaudeant:& Titum perinde ac beneficium admirari pergant:qui ſolutis Græciæ pedibus ceruicẽ
nodo perſtrinxit.Quas ob res titus grauiſſimo dolore cõpunctus legatos crebris induxit præcibus: ut ab
his etiam ciuitatibus quo pleniſſima gratia & accumulatũ foret beneficiũ deducere ꝑſidia liceret. Itaq; dũ
agerentur iſthmia:& frequens hominum conuentus ad ludorum ſpectaculum conſediſſe:utpote diutur
nis laſſata bellis Græcia in ſpem libertatis pacẽ feſtis celebrante diebus:iuſſo per tubæ ſonum ſilẽtio pro/
ceſſit in medium ꝑco:itaq; proclamauit:Senatus populuſq; romanus:ac titus Quintus ĩperator & conſul
rege Philippo & macedonibus debellatis ſine cuſtodiis liberos ĩmunes ſuo iure uiuentes fore permittunt
Corinthios Locros Phocenſes Euboicos Achæos Phtiotas Magneſios Theſalos perrebos. Principio qui/
dem cum nõ ad omnes ea uox aperte perueniſſet:ĩgens motus eſt in theatro fremitus mirantium inter ſe
hominum dictaq; ſciſcitantium:& pronũciari rurſus orantiũ:iterum ſedato tumultu ꝑco ita clara ꝓnun/
ciauit uoce:ut per uniuerſos eius præconii clamor ierit:ob cuius rei claritatẽ ĩmenſus quidam & incredi/
bilis ſtrepitus ad mare uſq; delatus ẽ.Nulla inde certatoꝝ habita mentione concti aſſurgunt ſtudioq; ꝓſi
liunt.& Titi dextram amplexantes ipſum Græciæ ſothera ac defenſorem ſalutabant. Tunc id quod ſæpe
numero de ĩmenſa uocis magnitudĩe cõmemorari ſolet:cernere erat.Corui enim qui forte ſuperuolabãt
in ipſo decidere theatro:cuius rei cauſa conſciſſus aer extitit.Nã cũ uox per magna editur:ipſius ui diſiun/
ctus aer nullã uolantibus firmitatẽ exhibet.Verum cũ iccirco lubricus factus ſit:aues perĩde ac ad inane ꝑ/
uenerint:delabuntur:aut mediuſſidius e clamoris ictu tanq̃ ſagitta quadã ſauciæ exanimes cõcidunt. Po/
teſt & q̃dam aeris ſicut & pelagi uortex eſſe qui uiolento circũagat impetu.titus tãtæ multitudinis frequẽ
tiam concurſumq; proſpiciens:niſi mature ſe ſubduxiſſet:tot undiq; ſimul inundãtibus ꝓfecto ſupereſſe
nequiſſet:qui ubi ingruente iam nocte circa Titi tabernaculum clamare deſtiterũt:amicos aut ciues præ/
gudio obuios ſalutabant amplexabantur ad cœnas uua potuſq; uertebant : tum lætiores ut fit longos de
Græcia ſermones edebãt:quæ libertatis gratia tot confectis bellis nondum illã iucũdius aut ſtabilius eſſet
conſecuta Nunc autẽ alio nacta propugnatores nullo ferme cruore aut luctu præſtantiſſimum bellorum
præmium uẽdicauerit. Nã cum ĩter homĩes fortitudo atq; prudentia perrarum quiddam extiterit:tũ ex
cæteris honeſtatis partibus lõge rarior iuſticia fuit & æquitas.Siquidem Ageſilai Lyſandri Niciæ Alcibia
dæ bellum quidem adminiſtrare & terra mariq; dimicantes uincere norant:ſuas autẽ uictorias ad genero
ſum gratificandi & honeſtatis uſum accomodare neſciebant:Nam præter res Marathone geſtas bellum
naualle Salaminæ Placenſe prælium Thermophilarum Eurimedontis & cyprica Cimonis opera uniuer
ſas Græciam pugnas ad ipſius ſeruitutem perfeciſſe conſtat:& unumquodq; trophæum in ſui perniciẽ ac
dedecus extitiſſe ipſamque ſuorum improbitate ducum & mutua eorum contentione ſæpiſſime fuiſſe
ſubuerſam.At homĩes exteri paruam ſecum neceſitudinem & perexilem priſci generis cõmunicationem
habentes : ex quorum uerbo aut conſilio ullam ad græcos cõmoditatem perueniſſe mirandum eſt:ipſos
maximis adeo laboribus ac periculis ad grauiſſima tyrannoꝝ ditione liberarunt. Talia per græcos collo/
quia manabãt. Mox rebus cõſentanea fuere præconia.Simul enim titus Lentulum ad liberãdos Bargilie
tas miſit ĩ Aſiam.Tilium ĩ Thraciã:ut ex oppidis ac ĩſulis Philippi præſidia ſubmoueret . Publius Villius
ut cũ Antiocho ꝓ liberandis græcis quos oppreſſerat ageret:traiecit:titus Chalcidẽ profectus inde in Ma
gneſiam nauigans exploſis cuſtodiis rerum gubernacula publicarum ſuis reſtituit populis . Ad celebran/
da penes Argos Nemia ludorum præfectus deſignatus & magnificentiſſimũ edidit apparatũ:& ibi rurſus
græcis libertatẽ præcõis uoce pronũciauit:Ciuitates obiens legum ſanctitatẽ iuſticiãq; cõſtituere illas mu/
tua ſimul beniuolẽtia & charitate cõciliare : diſcordias ac ſeditiões ſædare:exules reducere.Quibus rebus

non minus q̄ uictis macedonibus lætabaꝛ:ita ut iam ꝓ cæteris beneficiis per q̄ minimũ accepta libertas cõ
ſeretur.Xenocratem philoſophũ cum olim ad carcerẽ publicũ pertraherent:ex ipſoꝝ manibus Lycurgus
orator eripuit:dehinc in eos ex ipſa petulãtia grauiter animaduertit:poſtmodũ cum in eius filios aliquan
do Xenocrates incidiſſet : dixiſſe fertur filii optimas genitori noſtro gratias reddo:eius.n.opera laudibus
unuſq́ſq; proſequiꝛ.Tito autem & romanis non mõ laudibus ueꝝ etiam fide ac potẽtia dignæ grates age
banꝛ.Non ſolum.n.accedẽtes eoꝝ prætores læte excipiebanꝛ:ſed accitis ultro ciuitates & populi ſuæ ſedi
tioni dedebãt.Reges quoq; cũ alioꝝ regũ iniuriis uiolarenꝛ:ad romanoꝝ cõfugiebãt manus.Quãobrẽ fa
ctum ẽ :ut diis iuuãtibus mature cuncta romano ſubderenꝛ imperio.Cæteꝝ Titus Græciæ libertate glo
riari admodũ ſolitus cũ argenteos clypeos ſuamq; delphis parmã affigeret:ita iuſſit inſcribi Clara Iouis ſo
boles ſtudiũ quã mulcet equoꝝ:Spartãi reges tyndareumq; genus Hoc titus æneades ſummo uos mune
re donat.Quo duce libertas oppida græca tenet.Apollini quoq; aureã imponens coronã in hunc modum
inſcripſit.Hæc tibi latonæ ſtirps o præclara corona Aurea cæſariẽ contegit ambroſiam.Quã titus æneadũ
dux ingens attulit ipſi.Da pharetrate uiro fortia geſta cani.Iam ꝑ iſthmioꝝ celebritatem terrã Græciã pri
ſtina libertate donatã ſuiſq; reſtitutam legibus.Corinthioꝝ ciuitati bis ſaltẽ aſpexiſſe contingit: primũ q
dem uoce præconis a tito:quemadmodũ ſuperius enarratũ eſt:& ætate noſtra iteꝝ a Nerone dũ is in fo
ro Corinthi e ſuggeſto concionẽ habuiſſet ad populũ.Veꝝ hæc poſterius Titus cũ aduerſus Onabin pni
cioſiſſimũ flagitioſiſſimũq; lacedæmoniorũ tarannũ longe pulcherrimũ atq; iuſtiſſimũ bellũ inchoaſſet:
græcos ad extremũ ſua ſpe fefellit:ꝙ cũ eũ capturus exiſtimareꝛ:haud uoluit.Veꝝ icto ſecũ fœdere Spartẽ
indigniſſima ſeruitute cõpreſſam omiſerat:ſeu ueritus ne diutius durãte bello alter er Roma ſuccedẽs ipe
rator ſuã illi gloriã itercipere t:ſeu Philopœmenis honoribus emutus & cõtẽtioſus.Dũ.n. Philopœmenes
uir cũ cæteris ĩ rebus græcoꝝ ſtrenuiſſimus:cũ ĩ eo bello ꝑ q̄dã audaciæ & fortitudinis opera clariſſimus:
æq̃lẽ Tito gloriã & pares ĩtheatris honores apud Achæos cõſequereꝛ:nimiꝝ titũ dolor agebat:indigniſſi
mũ exiſtimãtẽ ut Arcas hõ finitimoꝝ ac exiguoꝝ dux belloꝝ ſimiles romano cõſuli & Græciæ ꝓpugna
tori laudes decuſq; uẽdicaret.Verũenimuero titus aliã ꝓ hiſce rebus excuſationẽ afferebat cernere ſe nõ ſi
ne magno ſpartanoꝝ exicio ꝑditũ iri tyrannũ.Achæi poſtq̃ honores illi cõplures decreuiſſent:nullus ꝑfe
cto ſuis adæq̃ri poſſe beneficiis uidebaꝛ:unico dũtaxat excepto munere:qđ ei ꝑ uniuerſis caꝑ acceptũq; fu
it.Id autẽ ẽ huiuſmõi:romani acceptis ab Hãnibale cladibus cũ uenũdati & ꝑ uaria diſperſi loca ſeruirent:
mille & ducẽti ĩ Græcia uerſabanꝛ.Ii ex eo caſu cum ſemꝑ mirabiles:tũ uero eo tẽpore magis:cũ iſti q̄dem
filiis alii fratribus alii familiaribus:& qđ acerbius ẽ:ſerui liberis & captiui uictoribus occurrerent.Titus q̄q̄
moleſtiſſime ferret:haud tamẽ illis quẽq̄ priuandum eſſe dominiũ iudicabat.Achæi cũ eos minis quinq;
collatis in capita redemiſſent:coactos unũ in locum uniuerſos cõſcendenti nauẽ tito reddidere. Qua pro
pter ſumma titus alacritate diſceſſit Pulchra nimiꝝ hæc clariſſimoꝝ operum p̃mia ampliſſimũ uiꝝ ciuẽ
ornatiſſimũ & amantẽ patriæ decẽt.Ea res illius triumpho maximũ attuliſſe ſplendorẽ uideꝛ.Ii.n.q mos
ſeruoꝝ ẽ cũ libertate donanꝛ:raſis capitibus pileati ĩ triumpho titum ſunt cõſectati.Specioſius uero ſpecta
culum lõgo trãſmiſſæ ordine p̃bebant eximiæ Græciæ caſſides Macedonicæ Peltæ & Sariſſe.Grãdẽ quo
q; pecuniæ uim in eo triumpho tranſlatã Hycanus perhibet:defæcati auri põdo tria milia ſeptingenta tre
decim:argenti q̄dragintatria ducenta ſeptuaginta:aureos philippeos.xiiii.milia.d.xiiii.Præterea mille talẽ
ta quæ Philippus tributi nomine debebat.Ea in poſterum Romani tito præſertim opitulante ac perſua
dente remiſere philippo:& cum eo decreto ſenatus ſocietatem iunxere:filium quoq; obſidem obſoluerũt
Inde cum Antiochus in Græciam ingẽti claſſe & magnis copiis traieciſſet:ciuitates ad defectionẽ ſollicita
tas ſeditionibus perturbabat:quã quidẽ ad rẽ Aetholos populi Romani dudũ hoſtes ac inimicos ſocios
& conſpirantes habebat:Ii belli cauſam & prætextũ afferebant Græcoꝝ libertatẽ:quibus cum liberi fo:ẽt
huiuſcemõi re haud quaq̄ opus exiſtebat.Veꝝ cũ ad id honeſtiorẽ titulum nõ haberent ipſum pulcherri
mo atq; optimo nomine uti condocefaciebant.Eius itaq; motus & potẽtiæ rumor cum uehemẽtẽ roma
nis terrorẽ incuſſiſſet.Manlius Acilius conſul & imperator & titus Græcoꝝ gratia legatus eo miſſi:ex qui
bus cum primum apparuit:cõfirmatiores reddidit lãgueſcẽtes alios & dubios:cum ſuam illis beniuolẽti
am perĩde ac tempeſtiuum aliqđ medicamen adhibuiſſet:ĩ fide tenuit & ne qua in re peccarẽt aut perfide
flagitioſeq; perpetrarent:uetuit.Eum tamen effugere perpauci:quos iãpridem ab Aetholis occupatos &
corruptis penitus:aĩs contaminatos offenderat:q̄bus tãetſi titus acriter ſuccenſeret:cõfecto tamen poſtea
bello ipſos tueri ipſiſq; propitius eſſe nunq̄ deſtitit.poſtq̄ Antiochus apud Thermophilas uictus ſalutem
ſibi fuga comparans traiecit in Aſiam:conſul Manius Aetholis patim obſedione captis partim:eos philip
po uaſtandos debellandoſq; demandauit.Macedo tum Delophas ac Magneſios tum Achamanos & Ape
rantos uexare & abigere:Manius poſt direptam Eracleam Aetholos intra Naupacton obſidere. Quibus
ĩ rebus titus Græcoꝝ miſericordia cõmotus ex peloponneſo ad cõſulẽ nauigans:primũ ĩcrepare ꝙ ſuaꝝ
præmia uictoriaꝝ philippũ ſibi uendicare ſinat:cumq; macedones gentes plurimas regeſq; ſubuertant:
is fruſtra tempus conterens unum oppidum & per iracũdiã quidẽ obſidione cingat.Inde cũ obſeſſi titum
e muris conſpicati protenſis palmis ſupplices conuocarent : nullo tunc uerbo lachrymis effuſis abſceſſit.
Dehinc iram conſulis placida oratione mitigans ætholis ĩducias ac tẽpus tantum impetrauit:quo miſſis
Romã legatis ab ſenatu quicq̄ clæmentiæ ac humanitatis exorarent plurimũ uero laboris & moleſtiaꝝ
pro exorando Chalcidenſibus manio ſupererat:quibus infenſus admodum erat:ꝙ Antiochus uxorẽ in
tempeſtiue quidem ac præter etatem ſuam ex illorum ciuitate duxerat:quã cõſtante utrinq; bello is iam
natu grãdior eximia forma Cleoptolemi filiã adamauit. Ea res Chalcidenſium aĩos ad Antiochũ prop

tius inclinauit.& ipſoꝝ urbem ei ad belloꝝ uſus opportunū receptaculū ad ſciuerat: Antiochus īde e prælio fugiens cū Chalcidē appuliſſet:correptis opibus cū uxore ac amicis continuo tranſmiſit in Aſiā.Manio igitur per iracundiā illis exercitū admouenti Titus p̄ſto aderat:eumqꝫ ſimul & cæteros Romanoꝝ proceres nūc excuſando:ita placatos reddidit:ut Chalcidēſes oī ſoluti metu ac liberi oī ſupplicio euaſerint.Quorum gratia Chalcidenſium meritoꝝ ciuitas qcqd ī eorum urbe ſplēdide ac magnifice extructū erat dedicauere Tito:ubi adhuc talia cerni licet epigrammata:Populus Chalcidenſis hoc Tito Herculiqꝫ conſecrauere Gymnaſium:alio ī loco:Populus Chalcidenſis hoc Tito & Apolloni delphima:Noſtra etiā ætate Tito ſacerdos publice creari & res diuina fieri ſolet.Perfectis libamētis uerſibus editum quēdam pæana canunt:cuius reliquas quidē partes ob ꝓlixitatem omiſimus.Quæ aūt poſt decātatum carmē dictitent ſcribenda eſſe cēſuimus:candidiſſimam Romanoꝝ fidem cōſtantiſſimo iureiurādo colimus. Iouē maximū Romā titūqꝫ ſimul romanā fidem puellæ canite Io Pæan io tito Soter: Ab cæteris quoqꝫ Græcis digniſſimos honores:& quæ ueros parit honores:mirificā beniuolentiā ex morū comitate cōpararat. Eniuero ſi ob reꝝ geſtaꝝ gloriā cuipiā ueluti philopœmeni aut Achæoꝝ duci Diophani diſceptaſſe aut cōtrouerſiā egiſſe cōtingit:aut ꝓpea graue:aut īcōmodū aliqd ꝑ furorē ꝑpetrauit:eius qdē fiduciæ plena & ciuilis erat oro poſtmodū tamē acerba nemini:Eapp eū nonnulli tū iracundū:tum fortuna leuē exiſtimabāt.Alioqn cōſuetudine & familiaritate iucūdiſſimus nō ſine gr̄a & grauitate facetiis & ſalibus uetabat̄.Cū Achæi Zacynthioꝝ inſulā ſuo iuri uēdicare cōcupiſcerent:ut eos ab īcæpto deterreret:periculoſum illis futuꝝ ait:ſi quēadmodū teſtudīes ita illi lōgius a pelopōneſo caput abducerēt.philippus cū pacē ac fœdera tractare cœpiſſet titū eū pluribus ſe uero ſolū aduentaſſe dixerat:cui titus adiecit:te qdē ipſum neceſſariis ac familiaribus obtrūcatis ſolū reddidiſti.Meſſanus Dinocrates ī conuiuio Romæ temulētus muliebri ſaltarat habitu:poſtera die ab tito ſubſidiū īuocabat ꝗ ab Achæoꝝ īperio ad defectionē ſollicitare Meſanā uerſaret aīo tū titus.de iis uiderimus:te uero miror inqt:cū res huiuſcemōi moliri audeas:uina ſaltare & canere poſſe Cū antiochi legati īgētiū copiaꝝ numeꝝ delectūqꝫ achæis ꝑmultis uocabulis iactitarēt: titus olī ſe cū hoſpite quodā cœnitātē īqt multitudinē carniū admiratū ſubīcuſaſſe:atqꝫ īterrogaſſe unde tātā ferculoꝝ uarietatē cōparaſſet:ei āt hoſpitē porcina oīa reſpōdiſſe:ueꝝ ea apparatu ſaporibus cōdimētoqꝫ differre. Vos itē uiri achæi cū haſtatos iaculatores auditis & pedites:ne ꝓpea tantope antiochi uires admiramini: ꝗ eos armoꝝ tantūmodo genere differētes uniuerſos Syros eē conſtat.Poſt res in Græcia geſtas ac bellū cū Antiocho cōfectum Titus creatus ē cenſor.Is aūt ampliſſimus eſt magiſtratus & quodāmodo ꝑfectiſſimum reipu.culmen huic Marcelli qnquies cōſulis filius collega obtigit.Ii q̄ttuor haud illuſtres admodū uiros e ſeuatu mouerunt Vniuerſos cenſos liberis natos parentibus inter ciuium Romanoꝝ numerum receperunt:ab Terētio Leone tribuno plæbis coacti:q maxime ut nobilitatē offenderet ad id ſcito: cōfirmādum plæbē induxit Erant eo tēpore nobiliſſimi ac excellentiſſimi uiri priuatis inter ſe cōtentionibus diſceptantes Scipio Aphricanus &.M.Cato ex quibus uiꝝ optimū ac primariū Scipionē ī ſenatu pricipē perſcripſit Cū Catone autē huiuſmodi calamitatis de cauſa acerrimas egit inimicitias. Tito frater erat.L.Flaminius: cū cæteris in rebus Tito per q̄ diſſimilis tū ob illeberalis libidinoſaſqꝫ uoluptates oīs contemptor honeſtatis atqꝫ decoris.Hic puellū deperibat:adeo ut ſiue exercitus ductaret ſiue prouincias adminiſtraret ab eius nunquam latere diſcederet.Is ut aliquando Lucium per laſciuiam molliuſculus ad ſe blandimentis alliceret:ſe magnopere illum aeclamare dictauit:ꝗ tametſi quempiā nedum truncari uidiſſet hominē:tamē ut ſuæ potius q̄ ꝓpriæ morem gereret uoluptati:gladiatorum ſpectaculum omiſiſſet.Eo delectatus ſermōe Lucius haud ardua īquit res eſt.Ego uero tuæ iamiā cupiditati remediū ac medelā adhibeo ſimulqꝫ ex dānatis unum adduci iubens in conuiuio accito lictore ſecuri percuti hominem imperauit. Valerius antias non ad pueri ſed mulieris cuius amore teneretur:arbitrium id ab Lucio perpetratum affirmat. Liuius autem ſcriptum in oratione Catonis aſſerit:Gallum tranſfugā cū uxore ac liberis ueniſſe:& ab Lucio īter epulas exceptū:mox ut Scorto quod ardebat:obſequeret̄:ab eo propria manu cōfoſſum. Hoc ad exacerbanda Lucii crimina iure dictū a Catone crediderim.Ipſum autem occiſum minime tranſfugam ueꝝ ex dānatis unū in uincula coniectum extitiſſe:cū alii q̄plures:tum uero teſtis eſt Cicero in eo qui ē de ſenectute libro:ubi omnē Catoni ſermonē & ipſius rei narationē tribuit.Cato deīde cenſor creatus ut curiā tam libidinoſis expiaret maculis:Lucium q̄uis conſularis dignitatis uiꝝ e ſenatorio eiecit loco.Eius ignominiam cum Titus ad ſe quoqꝫ pertinere arbitraret̄:is pariter & frater die Catōi ad populū dicta lachtimis ſupplices Quirites orabant:ut Cato rationē afferret quāobrē illuſtrē adeo fimiliā tantetra affeciſſet nota.Cato minime retardatus in medium cū collega procedens.Titum ſiquid de ipſo conuiuio cōpertū haberet interrogauit:eo negante Cato rē examuſſim expoſuit.Luciū ſubinde perconctatus:ſi quicq̄ emētiretur:tacente Lucio populus eum iure notatum cenſuit:& Catonem ampliſſima cum frequentia domum e foro reduxit.Poſtmodum cum Titus fraternum accerbiſſime caſum pertuliſſet:aduerſus Catonem cum eius inimicis conſpirans quodcunqꝫ is ex ærario conductionis aut emptionis nomine erogaſſet:irritū fecit: & ſenatus auctoritate reſcidit:eumqꝫ:ſæpenumero ī grauiſſima uocauit iudicia. Cæterum haud ſcio q̄ recte q̄qꝫ ciuili more factū:quippe cum ꝓp hominem propīquum quidem uerum īdignum & meritas dantē pœnas aduerſus elegantiſſimū principem & optimum ciuem capitales inimicitias ſuſcepiſſet: illi tamen poſtea romanus populus non mediocrem aliquando reſtituit honorem.Nā cum ludi publice ſpectarent̄ &patres conſcripti digniori de more ſediſſent ordine.Lucius in extrema tehatri ſede abiectus humiliſque conſpectus:populi in ſe miſericordiam commouit.Mox itaqꝫ populus id acerbis ferens oculis crebris eū clamoribus ſuperiorē in partē tranſire coegit:quē e ueſtigio conſuſares iter ſe uiri ſeſſum receperūt: titus

natura uir laudis & honoris ſtudio icẽſus:quoad idoneã belligerãdi nactus erat materiã:clariſſimum ſibi
nomen cõparauit.Poſt cõſulatũ tãetſi nullius rei uſus exigeret:tribunatũ militũ iniit. Deĩde ĩ grauiſcente
magis ætate cum magiſtratus gerere deſiiſſet reliquæ illius uitæ ꝑtes perociũ ĩprobabant̃ ut q̃ ĩmenſa glo
riæ cupiditate & iuuenili quodã animi ardore ſtimulatus ſeipſum cõtinere nequiret. Tali cõtra Hãnibalẽ
uſus ĩpetu plurimã ĩ ſe cõflauit ĩuidiã.Hãnibal.n.poſtq̃ ex Carthagine ad Antiochum cõfugiſſet:iſq; poſt
cõfectum ĩ phrygia præliũ pacẽ & libẽs quidẽ ĩpetraſſet:rurſum lõgis erroribus exul demũ ad Bithyniæ
regem pruſiam ſe cõtulit.Quæ res cũ nemini Romanoꝝ eſſet incognita:tamẽ hominẽ ſenio & imbecil/
litate confectũ & ab fortuna deiectum paruipenderant:Eodẽ tẽpore Titus alia de cauſa legatus ab ſenatu
miſſus ad pruſiam:cũ ibi diuertẽtem uidiſſet.Hãnibalẽ:ꝙ uitã degeret:ueheměter indoluit:pruſias q̃ ſup/
plicem illum ſuſceperat:cũ pro mutua ipſoꝝ conſuetudĩe permultis Titũ præcibus obſecraſſet pro eius
ſalute nihil ĩpetrauit:Cæteꝝ cũ uetus quoddã de Hãnibalis morte hoc pacto uulgaretur oraculũ:Corpus
Hãnibalis libyſſa tumulabit gleba:ille quidẽ de Libya dictũ & ſe Carthagĩe uictuꝝ ac humatũ iri ſuſpica
batur.Bithyniæ autẽ locus eſt ĩ littore:propter hunc aut amplus quidã uicus adiacet:quẽ Libyſſam appel
lant:ĩ eo tunc diuerſabatur Hãnibal:cũ ſemper leuitatẽ pruſiæ infidã ducens:tũ Romanos reformidans.
Quãobrem ipſe domũ ibi ſeptenis ſub terra cuniculis aliis alio longe ferentibus clã inſtruxit.poſtq̃ in ſe fa
ctum a Tito audiſſet edictũ:per exitus illos conatus effugere in regias incidit cuſtodias itaq; mori ſtatuit:
de quo ſic nõnulli perhibent:poſtq̃ is colum inſeruiſſet amiculo : ſeruum ab eo iuſſum genu in aduerſis
obluctantẽ natibus dehinc magnis trahentẽ uiribus obtortã frægiſſe gulã:donec cõpreſſo necaretur ſpiri
tu.Alii cõmemorant eũ Midæ & Themiſtoclis exemplo tauri cruore hauſto periiſſe.Liuius refert uenenũ
q̃d habebat tẽperaſſe:deinde ſumpto poculo ita dixiſſe:permagnã populi Romani curã ſollicitudinemq;
ſoluamus:qui diuturnũ & graue nimis cenſcent odioſi mortẽ ſenis expectare.Nec uero Titus p̄clarum ex
hac uictoria nomẽ reportabit:haud ſuoꝝ dignitatẽ maioꝝ imitatus:q̃ pyrrho & hoſti & uictori ĩpendẽ/
tes ueneni ĩſidias renunciatũ miſerunt:Hic uitæ exitus Hãnibalis fuiſſe traditur.De cuius morte cũ rela/
tum ẽ ſenatui plærîq; Titi facinus ut uacuũ & crudele nimiũ carpebãt:q̃ Hannibalẽ ſicut auẽ quãpiam ſe/
nectute nudatã explumẽ ac manacam & ex ſua mãſuetudĩe uitæ reſeruatã nulla de cauſa niſi ut illius iteri
tu nomẽ ſibi ac laudẽ q̄reret:occiderat: Tũ magis atq; magis Scipiõis Aphricãi clæmẽtiã & aĩ magnitudi/
nem ediſſerebãt:cum miꝝ in modũ inuictũ & fortiſſimũ p̄dicantes:qui Hannibalẽ a ſe in Aphrica ſupera
tum nec ex urbe deturbauerat:nec a ciuibus tradi ſibi poſtulauerat:ueꝝ ante p̄lium eũ iunctis dextris be/
nigne allocutũ:poſt p̄lium fœderibus cõpoſitis nihil in eũ audacius commiſiſſe:aut fortunæ hoĩs inſultaſ
ſe.Eos rurſum Epheſi conueniſſe dicit̃:ubi cum Hãnibal digniorẽ deambulãdo locũ primus arripuiſſet:
id Aphricanus æquo tulit aĩo:ut facile nulla cũ contentione ea fuerit ambulatio.Orta poſtmodũ inter eos
de ducibus mentione:cũ Hannibal excellentiſſimũ primo ducem Alexandrũ deinde pyrrhũ ſe autem ter
tium demonſtraſſet:ſubridens paululũ Aphricanus:quid niſi te uiciſſem inq̃t?Tũ Hannibal:Nõ tertium
Scipio ſed me cæteris ante poſuiſſem ducibus inquit:Hæc cũ de Scipione mirificis efferrent̃ laudibus:titũ
uituperabant:ꝙ alieno cadaueri manus intuliſſet:Erant q̃ id collaudarent factum:Hannibalẽ dum uita ſu
pereſſet: ignem quẽdam arbitrantes:cui exercitantis opus eſſet flatibus.Non.n.dum uires integræ ac ro/
buſta uigebat ætas eius corpus aut manus:ueꝝ conſilium atq; rei militaris peritia terrori Romanis exti/
tiſſe.Accedebant p̄terea odium & innata q̄dam acerbitas:quæ res haud ſenectute tollunt̃:ueꝝ cum fortu
na immutent̃:mores ac natũra permanent:qui uero ꝑ odium inimicitiaſq; diſceptãt:etiã uariante fortu/
na ad aggrediendũ ſemꝑ aliq̃d uocante ſpe concitant̃ Qua in re titi teſtimonio erãt Ariſtonicus Citharœ
di:aquo ꝑ Eumenis gloriã uniuerſa bellis aſia defectionibuſq; refecta eſt:Et Mithridates:q̃ poſt Syllam &
Fimbriã poſtq; tantã exercituũ & imperatoꝝ ſtragem rurſum tot terreſtribus maritimiſq; copiis aduer/
ſus Lucullũ ſtetit.Nec uero magis q̃.C.Marius dep̃ſſus iacebat Hannibal: cui regis amicitia familiaritaſq;
contigerat:in nauiũ p̄terea equoꝝ ac militũ ſtudiis & aſſidua cura uerſabat̃.Romani fata Marii dũ aphri/
cam mẽdicus errabat:irridebãt.quem poſtpaulo:dũ ab eo iugularent̃ uirgiſq; cæderent̃: ꝑ ſummã uene/
rationẽ colẽtes adorabãt.Hoc pacto nihil eſt ꝙ paruũ aut magnũ dici queat. Veꝝ unus q̃ uitæ idẽ & melio
ris fortunæ modus ac finis ẽ.Quas ob res nõnulli hæc ab Tito haud ſpõte facta cõmemorant:q̃n miſſum
ꝑpea.cum.L.Scipione legatum ut de Hannibalis nace tantummodo tractarent.Nullam amplius ab Tito
rem domi militiæq; geſtã accæpimus. Qui cũ uitam trãquillus egeret:uita defunctus eſt.

COMPARATIO TITI ET PHILOPOMENIS.

M Vtuam ipſoꝝ comparationem ĩtueri iam tempus poſtulat:in maximis igitur erga Græ/
cos meritis neq; philopomenem neq; permultos uiros optimos tito cõfere dignũ ẽ quip/
pe cũ ab Græcis aduerſus Græcos:ab tito autem minime Græco pro Græcis belligeratũ
ſit Cũq; philopœmeni ſuis ciuibus ferendæ opis nulla facultas præſtaretur: enauigauit in
Cretã:tunc titus ĩ media Græcia reportata ex philippo uictoria & gẽtis & ciuitates uniuer
ſas libertate donauit.ꝙ ſiq̃s amboꝝ prælia diligenter exq̃rat.lõge plures a philopœmene
Græcos:dũ Achæoꝝ præturam adminiſtraret:q̃ a tito Macedonas.dũ Græcis ſuccurrit deletos inueniet.
Quid ipſorum delicta?Vnius q̄dem permagna honoris ambitio:alterius uero contentionis pertinacia ex
titit.Cũq; ille ad irã facile moueret̃:hic ĩexorabilis erat.titus.n.& philioppo regiã dignitatẽ cõſeruauit & in
ætolos benignũ exercuit animũ. philophœmẽ ĩſtigãte ira adiacẽtiũ tributa uicoꝝ patriæ ademit.Itẽ alter
ſꝑ in eos de q̄bus bene meruerat:cõſtãs ſtabiliſq; ꝑmãſit:alter ex iracũdia ĩcohatã celeriter g̃ram ſoluturus
erat.Nãq; cũ Lacedæmõios plurimis ãtea beneficiis affeciſſet poſterius muros ſubuertit agrũq; uaſtauit &

ipſa deniq; reipu. inſtituta permutauit atq; corripuit: indignatione quoq; ac intempeſtiua quadam peruicatia uitā abieciſſe uiſus eſt: qui dum acerbius q̃ ſatis erat: ī Meſſanam urget impetū: non more Titi omni conſilio & ratione ad tutelā imperatoris uſus artibus: Philopœmenis peritia p̄liorum & trophæoꝝ multitudine firmior illi enim obuenit: ut in eo bello qđ aduerſus Philippū gerebatur: rem duobus dūtaxat p̄liis cerneret. Hic āt infinitas ſtrenue cōmittēs pugnas ī decertādi ſcientia ne unā quidē fortunæ temeritati dimicationē permittendā exiſtimauit. Præterea ille florentiſſima Romanoꝝ potētia fruens: hic marceſcēte iam Græcoꝝ imperio epullulans nominis celebritatē & gloriā cōſecuti ſunt. Quocirca q̃cquid magnifice cōfectum eſt: huius quidē priuatū: illius autem commune opus cenſeri debet. Ille namq; bonis & fortibus præfuit hic præfectus equitum creatus bonos & fortes effecit. Prælia cum Græcis commiſſa acre ſane non fœlicitatis ſed uirtutis argumentum ac demonſtrationem præbuere: quod ſi æqualia cætera dentur: uirtutis certe priores partis habet. Nam aduerſus Græcorum bellaciſſimos cretas & Lacedæmonios bellū gerens: magis atq; magis uafros dolo: fortiſſimos uero audacia ſuperauit. Ad hæc Titus ex ſubiectis & maioꝝ ſuoꝝ inuentis uictor euaſit: bellandi ſolertia & collocandi agminis inſtructiōe ſicut aliunde doctus acceperat utens. Cæteꝝ Philopœmen ordinem & eaꝝ reꝝ diſtributionem intulit ac uariauit. Eapropter cōmodiſſimum conſequendaꝝ uictoriaꝝ artificium alteri quidem cum nō adeſſet īuentum eſt: reliquo cum adeſſet adiumento fuit. Philopomenis multa & ingentia opera hoſtem manu feriendo claruere alterius nulla. Quin ætolus quiſpiā nomine Archedemus illum carpere ſolebat: ꝙ cū ipſe cōtra pugnātes macedonas & confertiſſimos hoſtes nudo incurſaret enſe. Titus ſupinas in cælum manus tendens ſtaret deos in uota defatigans. Tito nimirum & duci & legato: ut honeſta cuncta conficeret: obuenit. Philopœmen nō ſane deteriora præſtitit: nec ſe priuatus ſegniorem: q̃ Achæorum imperator præbuit: priuatus ex Meſſana Onabin tyrannū eiecit: Meſſeniiſq; libertatem: reddidit priuatus quoq; Diophanē prætorem & titum aduentātes ex ſparta occluſis portis amouit. Lacedæmonioſq; ſaluos fecit: ſic imperatoriū habēs ingenium non modo pro legibus ſed & legibus īperare uincente utilitate nouerat. Nec ei ut ab ſubditis imperandi officium caperet opus erat: ipſis tantum ubi tempus depoſceret uſurus eum qui pro ſubditis ſaperet magis q̃ qui ab ſubditis deligeretur: imperatorē eſſe exiſtimans. Generoſi animi benigni & perhumani titi in Græcos opera. Generoſioris animi fortioris & libertatis amore facta flagrantia philopœmenis in romanos. Etenim facilius gratiā egenis impartire: q̃ potentioribus infeſtū obſiſtere: Poſtq̃ igitur hunc in modum excuſſis ac diſquiſitis ambobus contemplatu ſub obſcurior differentia eſt: animaduerte: nunqđ homini Græco bellicæ peritiæ & imperatoriæ artis coronam: Romano āt iuſticiæ ac bonitatis palmā reddentes arbitri minime contemnendi fore uideamur.

ARISTIDIS VIRI ILLVSTRIS VITA EX PLVTARCHO GRAECO IN LATINVM PER LEONARDVM ARRETINVM VERSA.

ARISTIDES LYSIMACHI FILIVS EX ANTIOCHIDE TRIBV ET POPVLo Alopeceno ortus eſt: de cuius fortunis ac facultatibus penes ſcriptores magna uarietas eſt. Sūt enim qui eum ita egregie inopem fuiſſe commemorent: ut & in ſumma tenuitate uixerit & uita functus duas filias reliquerit: quæ multis annis nubiles egeſtatis cauſa ſine maritis fuerunt. Hoc tametſi cōplures patronos ac defenſores inuenerit: contra tamen in eo libro qui Socrates inſcribitur: Demetrius Phalereus eum locupletē fuiſſe auctor eſt. apud phalerios enim fundum qui ariſtidis extitiſſe dicitur: cognoſcere ſe refert: ubi ipſe ſepultus eſt. Eius domum opibus abūdaſſæ plæraq; argumēto ſibi ſunt: & illud ī primis: ꝙ magiſtratū illū inſignē fabis ac ſuffragiis ſortitus eſt: q maximo cenſu cenſitis obuenire ſolebat: quos q̃ngentū modum uulgus appellat. ſecundū āt relegatio: quā exoſtraciſmū uocant: nullos enim inopes ſed ampliſſimo loco natos & q ſuperbia ac tumore cæteris anteirent: ī exiliū id genus miſſos eſſe tertiū & extremū ē: ꝙ ī Liberi patris tēplo tripodes uictoriæ uoto ad celeberitatē dedicatos reliquit: qui ī noſtrā etiam ætatem hoc epigramate ſeruanť. Antiochis tribus uicit: Ariſtides ludis præfectus fuit. Archeſtratus docuit. Hoc tametſi maximi momēti ſpeciē præſeferre uideatur: minimū tamen pōdus habet. Nā & Epaminūdas: quē omnes mortales a pueritia uitam tenuiter egiſſe ſciunt: & Plato Philoſophus nō ignobiles ludos ediderūt: quorum alter per tibicines alter per cūctos circos celebritatē nobilitauit: cū huic Dion ſyracuſanus Epaminūdæ uero pelopidas ſumptus ipſos ſuppeditauerit. Haud iniuria quādo bonis uiris cū amicoꝝ donis perīde hac īexorabile bellū īdictū nō ſit: ſed cū ab illiberabilibus muneribus: quæ lucri quæſtuſue cauſa ſuſcipiūtur abhorreāt: ſi tēporis maturias obuenerit: ea nō repudiabūt: quæ honori laudi ac ſplendori cōiūcta ſunt. Panetius uero Demetriū carpit: q errore nominis captus in iis quæ de tripode ſcripſit mētitus eſt. Nā quæcūq; aduerſus pſas geſta ſunt uſq; ad pelopōneſiaci belli finē memoria repetēs ſolū duos Ariſtidas ludoꝝ p̄fectos uictores īſcriptos fuiſſe tradidit: quoꝝ neuter Liſymachi filius fuit: ſed alter q̄dē Xenophilo patre natus ē: alter uero lōge poſterior ut & poſt Euclidē ſcripta declarāt: & īſcriptus īſup Archeſtratus: quē medicis t̄pibus nemo nec Peloponeſiacis plæriq; chori magiſtꝝ fuiſſe ꝓdiderūt. Verumenimuro quod a Panetio dicitť diligētius cōſiderādū eſt. De relegatione autem quis dubitat eos qui uel gloria uel generis nobilitate uel eloquētia maxime præſtarēt: Oſtraco ideſt huiuſcemodi exilio q̄primum eiectos eſſe? Quo in numero Damon Periclis ꝑceptor eſt: q. cum plus ſapere uideretur: quam oporteret hunc in modū urbe exactus eſt. At Idomeneus ſcriptum reliquit ariſtidē non ſuffragiis aut fabis ſed Athenienſiū delectu illo magiſtratu functū eſſe. quē ſi poſt plateenſe p̄liū geſſit ut a Demetrio referť & ueriſſimū ē: ipſe magna gloria & magnis rebus geſtis ī eo loco ciuitatis propter ſummā uirtutē conſtitutus eſt; quē reliqui propter diuitias capeſſerent. ſed certū

& exploratum ē non ſolũ Ariſtidem ueꝝ etiam Socratē inopia quaſi grauiſſimis malis a Demetrio libera-
tos eē.Hunc.n.nõ ſolum domũ peculiari iuri ſuo uendicaſſe:ſed ēt ſeptuaginta minas Citroni fœnoris ci-
mutuaſſe perhibet.Ariſtides uero Eliſthenis q poſt exactos tyrãnos remp.cõſtituit:factus ſocius ſupra cæ-
teros:qui ſe ad gubernãdas ciuitates cõtuliſſent:Lycurgũ Lacedæmoniũ admiratus & imitatus ē.Eum.n.
ſtatum maxime ꝓbauit:in quo bonis & optimatibus primus locus eēt.Aduerſus eũ plæbs ac multitudo
Themiſtoclem Neoclis filiũ coluit:& gratia & ſtudio ꝓſecuta ē.Eos apueris cũ una educarētur ꝓpe ſingu-
lis & iocoſis & ſeriis ĩ rebus ac uerbis cõtendiſſe:ſuiſq; controuerſiis utriuſq; naturã mores inſtitutionem
q̃primũ detexiſſe:multi auctores ſunt.Nam ut hic leuitatē temeritatē calliditatē & in oēs impetũ ſic Ari-
ſtides cõſtantiam modeſtiã æquitatem præ ſe tulit:q nec mendacium nec in Deos intēperantius dictũ nec
fraudē uel ioco ꝓbare potuit.Hoꝝ inter ſe animos (ut Ariſtoni chio placet) amoris cõtētio quædã primũ
abalienauit.Steſiliam enim chiam:quæ ſpecie uultus ac corporis forma primaria erat:uehementius q̃ par
erat deperibant.Quinetiã poſt q̃ illius uenuſtas defloruit:graues inimicitias:q̃s huius leuitate cauſæ inui-
cem ſuperiori tēpore conflauerãt:retinuere.His rebus incenſi hoc q̃ſi præludio fræti conflictationes ſuas
ſtatim in ipſam remp.contulerunt.Quo circa Themiſtocles facilitatis artibus inſtructus adeo grãdem ac
popularē potentiã eſt affecutus:ut cuipiam eum admonēti optimo iure principem atheniēſium futuꝝ ſi
cunctis equalis & cõmunis eſſet:reſponderit:nunq̃ profecto ea in ſella ſedere ſtatuiſſem ex q̃ mei ſtudioſi
nihil amplius a me q̃ alieni habituri eſſent.Ariſtides autē:cui propria in repu.uia cõſtituta erat aĩum ĩdu-
xit primũ ne ſocii quenq̃ ſuo cõſenſu in iuriis afficerent:aut nequaq̃ uereri quicq̃ negare:quod cuipiã mœ-
rorē inferret.Dehinc eam amicoꝝ poteſtatē declinauit:qua uelut peccandi licentia plæroſq; frætos obſer-
uabat:Grauiter enim & uere ſibi perſuaſerat:hoc duntaxat gaudio bonũ ciuem affici:ſi uita & orationeq;
iuſta & recta eſſet:conſtantiſſime defenderet:quo uitæ inſtituto parumper deflectere coactus ē:cũ Themi-
ſtocles temeritate quadã ut ei reſiſteret:ac ipſius auctoritatē refringeret:multa in rep.cõmoueret.Vnde ei
aduerſatus interdũ quædã in eum tutatus eſt & ne ab ipſo nõnulla fierēt:eo cõſilio ꝓhibuit:ut Themiſto-
clis poteſtati:quæ multitudinis gratia creuerat nihil accederet:p̄ſtantius ac ſalutarius ratus: ſi aliqua ex iis
quæ ad ciuitatis utilitatē conducerent:prætermitterētur: q̃ſi factis ex eius ſcientia decretis ſupra modum
poſſet.Deniq; cum Themiſtocle auctore cõmodum ac neceſſariũ quippiam deliberatum eēt: & ariſtides
fruſtra contradixiſſet:haud ſibi tēperauit:qn cum ex cõcione diſcederet:clara uoce teſtatus ſit:niſi Themi-
ſtoclem & ſeipſum in Baratrũ coniicerent rem athenienſium ſaluã eſſe non poſſe Rurſus ad populũ roga-
tionem ferebat:quã cũ ſibi uehementius exibilatũ ac repugnatũ eſſet:reuocauit tametſi conſilii principem
populũ rogatuꝝ eſſe:& plurimos ĩ eam ituros plane cognoſceret:quoniã inaltercandũ decretũ illud reip.
detrimento fore didiciſſet.Ad hæc in concione ſæpe nonnullos earum reꝝ:quas erat commētatus:aucto-
res ſubiecit:nec perpetua Themiſtoclis altercatio ac diſſentio cõmuni utilitati impedimēto eſſet.Eius ĩ cõ-
uerſione reꝝ urbanaꝝ conſtantia laude & admiratiõe digniſſima uidet̃.Nec.n.ulli honoꝝ gradus ipſius
animi magnitudinem extulerũt:nec ulli caſus aut offenſiones demiſerunt:Vbi ſe ad remp. cõtulit:ſibi ni-
miꝝ perſuaſit:etiã nulla pecuniaꝝ nulla gloriæ mercede ꝓpoſita in officio permanēdum eſſe:quo factum
eſt:ut cũ ĩ tſteatro uerſus:quos Eſchilus ad amphiaꝝ ſcripſit:referrent̃:hic eſſe iuſtus ac uideri q nihil auet
magnos ꝓfundi pectoris fructus legens.Cõſilia de quo germinant clariſſima:omnes in ariſtidē oculos cõ-
uerterent:uelut in eũ cui optimo iure in hoc uirtutis genere primas partes ſine cõtrouerſia tribuerent.Sic
igitur inſtitutus erat:ut non modo popularibus ĩ cauſis:quibus ſe beniuolētia ciuiũ muniret accerrimus
æqtatis defenſor eēt:ſed ut eã fortiſſime ac ſeueriſſime tueret̃:nullus iracũdiã nullus inimicitiã nullus de-
niq; ſimultatē declinaret.Qua de re memoriæ traditũ eſt:cũ aliq̃do quempiã in iudiciũ uocaſſet: & ii q rẽ
illã iudicabãt poſt ariſtidis accuſationē rerum cauſam dicentē audire nollent: quin ſuffragia quibus eum
damnarent exrēplo poſtularent:aſſurgens ariſtides ſupplex apud iudices interceſſit:ut illum : quēadmo-
dum legibus ſtatutũ erat diligenter audirent.Rurſus arbiter ĩter duos delectus:cũ alter ut ipſum ĩ aduer-
ſariũ magis ac magis afficeret extra cauſam plæraq; illius in ariſtidē maledicta reſcenſeret hæc miſſa facia-
mus ait:tu uero bone uir ſiquid in te cõmiſit explica:quoniã ĩpræſentia tibi nõ mihi iudiciũ exerceo Fiſci
poſtea procurator deſignatus non ætatis ſuæ ſolũ magiſtratus ſed & ſuperioris multa quæ ad rēp.pertine-
bant in rē ſuam uertiſſe declarauit.In primiſq; Themiſtoclē:qui tametſi ſapiens uir paꝝ tamē continētes
manus habuiſſe iudicatur. Quapropter collectis operis ſuis ariſtides ab ipſo accuſatus & ut Idomenæus
refert repetundarum damnatus eſt.Quæ res cum optimatibus acerba & grauis eſſet.Ariſtides nõ modo
illo mulctatitio argēto liberatus ſed de ĩtegro huic ipſi curæ refectus ē. quo ĩ munere uniuerſam mutaſſe
adminiſtrationis rationē ſimulauit.Iis ſiquidē qui reip.prouētus ſibi per iniuriã uendicaſſent:leuis ac faci-
lis uidebatur:ut q nec eos more ſuo grauiter perſequeretur:nec ut diligentiſſime rationē redderent labo-
raret.Quo facto omnes:qui expilatione ciuitatis locupletabantur:Ariſtidē ferre in cælũ laudibus & ſum-
mo ſtudio populo blandiri:ut iteꝝ eũ ad hoc munus deligeret.Qui cũ non ſuffragiis ſed porigēda manu
magnã ſignificationē uolũtatis declaraturi forent:Ariſtides eos hũc ĩ modũ acriter increpuit:cũ probe in-
quit integreq; remp.adminiſtro:extimationē meam multis maculis aſpergitis:cũ autē urbanis expilatori-
bus multum cum fraude concedo:me quaſi ſumma uirum & ciuem admiratione digniſſimũ repuratis
Quæ cum ita ſint athenienſes:iis honoribus:quos mihi nunc decernere cõtenditis:ut ego ſentio plus mi-
hi dedecoris & turpitudinis affertur:quam prius allactum eſt:cum mihi repetundarum mulctam irroga-
ſtis.Quãobrem magnopere me ueſtiri miſeret apud quos improbis obſequi glorioſis eſt.quam fortunas
publicas conſeruare.Hæc cum dixiſſet & in huiuſcemodi furta uehementer iuectus eſſet:eos qui ſue lau-

dis buccinatores ac patroni fuiſſent tacere fecit:ſolidã inde & expræſſam quãdã gloriã iuſtiſſimis ex cauſis
adeptus.Poſtq̃ Clathis a Dario miſſus uerbis qdem ut Athenienſes:q Sardis igni uaſtauerãt:pœnas darẽt
re uero ipſa ut græcos ĩ ius ditionẽqꝫ ſuam redigeret:oĩbus copiis ſe Maratona recæpit:populationibus ac
prædiis in agros hoſtiũ impetum fecit.Hoc in bello Athenienſes decẽ imperatores præfecerũt:inter quos
dignitate gloria & potentia Milciades primas ſecũdas autẽ Ariſtides partes habuit: qui cũ ſua ſententia in
bello gerendo miltiadis cõſilium cõfirmaſſet:magno profecto momento fuit.Duces.n.eius collægecum
ſic inter ſe ſtatuiſſent.ut in ſingulos dies rei ſumma ad unũ deferretur:ipſe cũ ea ſibi obtigiſſet:ius imperii
& auctoritatẽ ſuã in Milciadem cõtulit:& ſocios principes docuit melioribus ac prudentioribus parere ſi/
ne nulla turpitudinis nota:ſalutare ac decorum eſſe.Hunc ĩ modum animos pacans ac mitigãs contentio
nes:eos induxit ut quieto animo unam optimã ſentẽtiam cõmuniter uſurparent.Quod milciadis impe/
rium perpetua poteſtate firmiſſimũ reddidit.Vnus.n.quiſqꝫ Ariſtidis exẽplo ſe ab hoc collato ĩ diem mu/
nere ſponte abdicans Milciadi ſuo ex iure conceſſit.Dehinc cum Athenienſes media acie conſtituti ĩterpu
gnandũ ualde laborarent:& Barbari ſatis ſuperqꝫ diu Leontidem ac Antiochidẽ tribu urgerẽt: Themiſto
cles & Ariſtides e regione ſtructis ĩteragminibus ſtrenue ac fortiſſime dimicauerũt:quoꝝ alter ex Leonti/
de.Ariſtides autem ex Antiochide tribu erat.Ii cum Barbaros cædentes in fugam uertiſſent:acri impetu
naues adorti ſunt:quæ cum ad inſulas(ut ipſi cernebant)nõ ſe tranſmitterent ſed in uentoꝝ ac tempeſta/
tis uexate ui Atticam terram repente referrẽtur:ueriti ne urbs ſine militibus ac defenſoribus deſtituta in
poteſtatẽ hoſtium ueniret:ĩ patriam nouem tribus ſubito reducere ſtatuunt:quod eadem die magnũ iti/
neris ſpatiũ emẽſi cõficiunt.Ariſtides ſua cum tribu Marathone cuſtodiæ relictus ut captiuos prædãqꝫ ſer
uaueret opinionẽ quã de ſuis moribus præſtiterat nõ fefellit.Nã cũ argenti & auri uis paſſim & ueſtimen
torũ oĩs generis ac in tabernaculis ĩnumerabiles pecuniæ & ĩ nauigiis eſſent:qbus Barbaros nudauerant:
nec ipſe cõtrectare quippiã uoluit:nec ut ab aliis attĩgerentur paſſus eſt.Quapp ſubretiões nullæ factæ ni/
ſi ſiquis eo ignaro nõ nihil prædæ ſibi ademerit:ut de Callia antiſtite traditũ eſt.Quẽ cũ Barbarus errore
comæ ac coronæ captus q̃ſi regẽ adoraſſet:cõp̄hẽſa dextra ei ubi magnum auri põdus a Barbaris defoſ/
ſum erat:ĩdicauit.Callias crudelitate ac iniuſtitia:qbus reliquos hoĩes anteibat:frætus auꝝ capit:& homi/
nẽ ne ſuis rumuſculis res ad alios deferrẽtur ĩmaniſſime necat.Hinc a Comicis cæteri q ex Calliæ familia
fuerat laccopluti ideſt ex foſſa locupletati cognominati ſunt:cũ locũ illũ caperent ubi cõperto auro Callias
diues factus ẽ.Ariſtides extẽplo magiſtratũ ex quo ſingularẽ laudẽ cõparauit iniit Demetrius autẽ Phale/
reus ipſum poſt Platenſem pugnã paulo ante mortẽ hoc munere functũ eẽ ſcribit.In iis uero poſt Xantip/
pidẽ in ſcripti ſunt cuius tẽpore apud plateas Mardonius ꝓfligatus eſt.Eius nominis ĩter multos neminẽ
accepimus.Cæterũ poſt Phampũ:i cuius magiſtratu ex prælio quod apud Marathona geſtũ fuit uictoriã
retulerunt.Ariſtides illico prĩceps inſcriptus eſt:qui cũ omnis uirtutis cum maxime æquitatis ac iuſticiæ
apud populũ periculũ fecit:q̃ ad ſummã ſemper multitudinis utilitatẽ ac fructũ referũtur.Ex quibus Ari/
ſtides quãq̃ uir inops & plæbeius regiũ tamẽ ĩ primis ac diuiniſſimũ iuſti ſcilicet cognomẽ aſſecutus eſt.
Quod nullus unq̃ rex aut tyrãnus appetiuit:ſed urbiũ expugnatores fulmina uictores aqlas accipitres ap/
pellari ſe ĩgenti cũ uoluptate uoluerũt.Quãobrem quia uiribus & potentia potius ut cõſtat q̃ uirtute glo/
riam cõſeq cupiere. Deus cui ſe ſimillimos efficere ſtudio cura opera conãtur:iis tribus maxime p̄ſtare cæ
teris omnibus uidetur immortalitate ſcilicet poteſtate atqꝫ uirtute:e quibus nihil uirtute pulchrius nihil
honeſtius nihil diuinus eſt.Quid ni?nam & inane & elementa natura ſua nõ ĩtereunt. Terræmotus autẽ
fulmina uẽtoꝝ ĩpetus ac fluuioꝝ curſus ĩgentẽ poteſtatẽ habent:ſed nihil diuinũ eẽ poteſt:niſi quo prudẽ
tia ac ſapiẽtia p̄ditum ius faſqꝫ ſibi cõpararit.Proĩde cũ tria ſint:quibus omnes ad deũ reuocãtur:beatitudi
ne uidelicet metu ac honore:eũ quidẽ beatũ exiſtimãt ꝙ eã uitã:uiuat quæ cũctis ſæculis nõ ſequẽtibus ea
dẽ ac ĩmortalis futura ſit pp ſummã uero potentiã nõ timere nõ poſſunt.At iuſticia cauſa eſt cur amẽt ho
norent colãt:quæ quãuis ſic ſe habeãt:ipſi tñ ĩmortalitatem:quã natura ſua nõ patitur:& poteſtatẽ cuius
pluria pars ĩ manu fortunæ poſita eſt cõcupiſcũt.Virtutem ãt cuius ſolius ex rebus diuinis particeps eſſe
poſſumus:poſthabent atqꝫ abiciunt:ĩſipienter quidẽ:quoniam illud uiuẽdi genus:quod maximis copiis
opibus prĩcipatibus nititur:ſi cũ iuſticiæ dignitate coniũgitur diuinũ fit:ſin diſiungitur a fera & agreſti ui
ta nihil diſtat.Hoc igitur fundamẽtũ cũ primũ Ariſtidi gratiã:& auctoritatẽ: cõſequẽti uero tempore odi
um ac inuidiã cõflauit:præſertim cũ Temiſtoclis ſermones paſſim ĩ uulgus diſſiparentur: quoꝝ ſumma
erat Ariſtidem hac ſua iudiciaria cõſuetudine & forenſi poteſtate clã ſublatis iudiciis ſine ſtipatoribus ſibi
regnum comparaſſe. Ciuitas quoque uictoria iam inſolens facta atque maximarum rerum auida ægre
ferebat:cũ quoſdã auctoritate & gloria anteire cæteros audiret:Itaqꝫ poſtq̃ frequẽs undiqꝫ in urbẽ cõuenit
Ariſtidẽ Oſtraco in exilium non affectati regni ſuſpitione:ut præſe ferebant:ſed gloriæ illius inuidia rele/
gant.Non enim Oſtraciſmus improbitatis caſtigatio eſt ſed:ad honeſtandum facinus elationis ac grauio
ris poteſtatis moderatio & pœna dicebatur.Erat ſiquidem humana liuoris conſolatio:quæ cum haud in
tolerabilis eſſet:mœrorem ac dolorem:quẽ quiſpiã amplitudo peperiſſet:ſuis ex finibus decem annos ex/
terminaret.Poſtq̃ autem improbos ac humiles huic mulctæ ſubicii cœptũ:& poſtremus omniũ Hyper/
bolus id genus exili mulctatus ẽ:mos ille deſtitit.Eũ nero hac de cauſa relegatũ nonnulli tradiderũt:Alci/
biades & Nicias cũ ĩ ciuitate plurimũ poſſent:magna diſſẽtiõe factionũ prĩcipes erãt:q partiũ ſtudiis q̃ pri/
mũ ꝓſpexerũt Oſtracũ ſcriptiõis gratia ĩ eoꝝ alteꝝ peti:una cõgreſſi cõmuni cõſilio cũ ſuis complicibus
egerũt:ut Hypbolus hoc exilii henere plecteret.Deĩde facti indignitatẽ aĩaduertens populus:q̃ rei magni
tudini abiecti hominis dãnatio cõtẽptũ & turpes ĩmiſiſſet maculas:deĩceps Oſtraci cõſuetudinẽ pœnitus

antiquauit:quæ ſcriptis noſtris hunc maxime in modū adumbrari pōt.Oſtraci.i.calculi uiritim in cōſilio
dabantur:& in eis quiſqꝫ quē ex ciuibus urbe cedere uellent:litteris indicabant:quē poſtea in unū fori locū
cancellis circunſeptum deferebant.Magiſtratus uero qbus negocium dabatur:primū quidē uniuerſos ſi/
mul recenſebant q niſi ſex milium numeꝝ exceſſiſſent:nihil cōfectum eēt:poſtea unius cuiuſqꝫ calculis ſe/
poſitis:eum quē pluribus ſentētiis damnatū cognoſcerent:decem annos extorrē fore declarabant:ea tamē
conditione ut fructus ſuos capere liberum ſibi relinquereť.Multis itaqꝫ(ut unde diſceſſit reuertať oratio)
in Ariſtidē ſcriptis:ignoratione litteraꝝ nōnulli pœnitus agreſtes oſtracū ſuū Ariſtidi uel ut uni ad quem
nihil tale pertineret:ut ī Aſtridē ſcriberet:porrexerunt.Hic cū multitudinis aduerſus ſe concitate ſtudiū
admirareť:q̃ſiuit: num ab eo quem ī exiliū mittere ſtatuiſſent mali qcq̄ perpeſſi eſſent.Cui nihil ſibi mali
factū nec a ſe uiꝝ cognitum eē ſed moleſte ferre dixerunt: ꝓ oībus in locis hūc ipſum iuſtū audirēt. Quæ
cum accepiſſet Ariſtides nihil locutus illis quēadmodū cōtenderant ī ſcriptū Oſtracum rediit.Dehinc cō/
cedens ex urbe manus ad cælū tendens non ſicut Achilles græcis iratus deꝑcatus eſt:ſed ut Athenienſibus
quæcūqꝫ uellent ſic bene fauſte feliciterqꝫ euenirent:ut Ariſtides ſibi nunq̄ ueniret ī mentē:Tertio poſt an/
no cū Xerxes per Theſaliā ac Boetiā ductaret exercitū:& Atticam adoriri ſtatuiſſet. Atheniēſes antiquata
lege exules reſtituere Ariſtidis cauſa ꝑſertim:quem oēs ſi cū hoſtiū copiis iungereť reip.pernitioſum fore:
& cōplures eius auctoritate & gratia ciues ad Barbaꝝ defecturos:formidauerant.Sed eoꝝ q̄ falſo metu ꝑ/
occupatus animus fuerit res hæc teſtimonio erit.Antea enim q̄ reditū eius decreuiſſet ciuitas:nihil ſibi fu/
it antiquus q̄ ut græcos ad libertatem hortareť:ſollicitaret & ſtudioſos & ardētes inflāmaret.Poſt reuerſio/
nis ſuæ decretū Themiſtoclē:cui reꝝ ſumma commiſſa erat:cunctis ī rebus cōſilio opera diligētia iuuit:&
cōmunis ſalutis gratia inimiciſſimū ſibi laude & gloria ornatiſſimū ac cumulatiſſimū ꝑſtitit. Cū euribia/
des ſalaminā deſerere deliberaſſet:& regiæ Triremes noctu trāſuectæ circunſtarēt:tranſitūqꝫ ad inſulas co/
rona cinxiſſent:cunctis rei huius ignaris Ariſtides aditis mille periculis ex Aegina per hoſtiū claſſem trai/
ciens ī tempore ꝓfectus eſt.Subinde noctu ad Themiſtoclis tabernaculū uenit:quē ſolū euocatū remotis
arbitris ſic alloqtur:Noſtræ partes ſunt Themiſtocles:ſi ſapimus:ut iā inani ac puerili diſſenſiōe poſita:no/
uā de ītegro rationē ineamus:ut ſalutari ac honeſtiſſimo certamine cōtendentes:tu qdem īperio ac pote/
ſtate:ego autē miniſterio græciā terrā conſeruemus Quā ad rē tu ſolus optimā ſententiā attigiſſe ac ꝓbaſ/
ſe mihi uideris:cū inter anguſtias de maturādo nauali ꝑlio decreuiſti.ꝙ ſi contraria ſocioꝝ deliberatio no/
bis ē:hoſtes:ut augurari coniectura poſſumus:quodāmodo nobis adiumēto ſunt : quoꝝ nauibus uicinū
mare a latere a frōte a deniqꝫ oī parte teneť:ut ēt qui ſua ſpōte dimicaturi nō ſunt:rebus deſperatis ſtrenue
ac fortiter manū cōſerere neceſſitas cogat.Eum.n.in locū deducta res ē:ut nulla fugæ uia reliq̄ ſit. Ad hæc
Themiſtocles uellē inquit o Ariſtides:ut ī hac re mecū inito certamīe ſuperares:ideoqꝫ nihil ꝑtermittā:ut
tecū hoc honeſto cōtentionis genere decertās re ac factis ſupiori ſim . Deīde fraudē q̄ Barbaꝝ circūuenire
machinabatur patefecit:& ut Euribiadi ſuadeat nullā niſi in nauali prælio ſalutis opē relictā eſſe cohorta/
tur:eius enī fidē pluris faciebat Ex quo Cleocritus Corīthius īperatoribus in cōcilio coactis:cū Themiſto/
clem de ſentētia deiicere cuperet:dixit:nec ipſi Ariſtidi qui præſens tacet cōſilium eius probari.cui ſic reſra/
gatus Ariſtides nō tacerem inquit:ſi Themiſtocles quæ cōtra remp.eſſent ī mediū afferet:nec hoc tēpore
eius beniuolētia & gratia ſed decreti collaudatiōe tacebam.Hæc a græcæ claſſis præfectis agebātur.Ariſti/
des autē ut aīaduertit Pſitaliā īſulam haud ſane magnā:quæ ī trāſitu Salaminis ſita eſt:hoſtiū copiis refer/
tam.Impoſitos leuibus nauibus promptiſſimos in eā tranſmiſit:ubi collato Marte Barbaros uicit ac dele/
uit.Omnes.n.ī eo prælio deſiderati præter nōnullos clariſſimos ac primarios homines:q uiui capti ſunt:
Hoc ī numero tres Sanclauces ſororis regis filii erant: quos cū Aſtrides extēplo ad Themiſtoclem deferri
curaſſet.Eufrātidis uatis iuſſu crudo libero patri ſtatī īmolauit . Extrēa īſulæ ſtatiōibus militū cōmuniēs
īſidias ī illos qui tranſuereń ita diſpoſuit:ut nec īſultus ſuis cædē nec hoſtibus fugā afferre poſſet: Hoc in
loco qa magnis nauiū cōatibus ac ſūmis uiribus decertatū:eſt tropheū erexit.Prælio iā cōfecto Themiſto/
cles Ariſtidis animū tētare uolēs illuſtres inqt res geſſimus cōfiteor ſed ut uidere uideor:reſtat:ut illuſtrio/
res conficiamus:ut ſilicet Aſiam in Europa capiamus:id facile cōſeqmur:ſi cōfeſtim ad Helleſpontū anna/
uigātes pontem refrigemus.His dictis Ariſtides ut hæc miſſa faceret iuſſit:at uero potius quo pacto q̄pri/
mum Medū e græcia eiiceret:omni cura īduſtria uigilātia cogitaret:ne tātus militum numerus ſublata fu/
giēdi facultate coactus ad dimicādum cōuertatur.Quæ cū audiſſet Themiſtocles:rurſus Aruacē Eunuci
unum ex iis q uiui ī deditionē accepti erāt īternūtium emittit:ut clāculum regē edoceat græcos ad anguſti/
as trāſmittere & pōtē reſcindere ꝓperātes ut eius ſaluti cōſuleret animaduertiſſe.Is igitur hoc nūtio acce/
pto cōfeſtim inde caſtra mouit & trepidatiōe ac metu plenus quāta celeritate poterat ad Helleſpontum cō/
tendit.Quicqd uero floris & roboris ī exercitu fuit(trecenta aūt ferme milia militū erāt) Mardonio duci
reliquit:qui firmiſſimus pedeſtribus copiis: cōfiſus adhuc magno terrori græcis erāt qbus minitabūdus
hūc īmodū ſcripſit:Viciſtis.Maritimis lignis terreſtres uiros oī exparte naualis artis ignaros:Ecce nūc am/
pliſſima ac fuſa Teſſalia atqꝫ boetiæ cāpus ampliſſima loca ſunt:ubi recta ac iuſta pugna uera uirtute ma/
gno equitatu ac peditatu de ſumma reꝝ decernamus. Atheniēſibus aūt regis nomine litteras miſit:qbus
ī fidē ſuā recæpit eoꝝ urbē ferro igniqꝫ paſſim deuaſtatā reædificatuꝝ:& ipſis magnū auri pōdus datuꝝ
eorūqꝫ ciuitatē totius grætiæ prīcipem factuꝝ ſi bello quod nūc aduerſus græcos gereret abſiſterēt. Id cū
Lacedæmonii reſciſſent:magnopere ueriti legatos Athenas dimittunt:orāt:ut liberos & uxores Spartam
uenire iubeāt grādioribus quoqꝫ natu ſe lubenter alimēta ſuppeditaturos. Peruaſtatis enī agris & urbe eo
res deducta erat:ut populus non modo caritate uerum etiam fame grauiter laboraret:quod quanq̄ ſic ſe

haberet:nihil tamen actum eſt.Hæc enim cum a legatis accepiſſent:grauiſſimã Ariſtidis ſñiam q̃ ſic Lace/
dæmoniis reſponderet ſecuti ſunt:Hoſtibus minime ſuccẽſere Athenienſes:ſi res oĩs auro atq; opibus ue/
nales exiſtiment:penes quos iis imbecillis & cõmutabilibus pecuniæ mẽbris nihil pulchrius nihil p̃ſtan/
tius nihil amabilius eſt:ſubiraſci aã Lacedæmoniis:q neceſſitatem ſolũmodo atq; inopiã:qbus ꝑ id tẽpus
laborent:diligẽter aĩaduertant:uirtutem aũt ſuã & laudis & gloriæ cupiditatem obliuiſcant̃:cum ĩ aĩum
ſibi ĩducere cõtendant:ut cibaria mercede ſua armis ꝓ ſalute græciæ dimicent.Hæc cũ Ariſtides ſcripſiſ/
ſet:legatis in cõcilium ĩtroductis Lacedæmoniis renũciari iuſſit:Athenienſes erga græcoꝝ libertatem ſic
aĩatos:ut nullũ tãtum auri põdus ſupra ſubterq; terram ſit:quo adduci poſſint:ut ip̃m ſaluti græciæ an/
teferrent.Mardonii quoq; legatiõi reſpõdit:Quouſq; hic quem uidetis ſol curſum hunc currere perget:
Athenienſes cum Perſis belligerabunt:ut abſumptos fines ſuos & uiolatas ac demolitas ſacras ædes ulciſ/
cant̃.Sacerdotes ẽt publice execratiões ĩdicere cõſtituit:ſiquis caduceatoribus miſſis de fæderis pacis ami/
citiæ cõditionibus cum medis ageret:aut græcoꝝ ſocietatem deferret.Mardonio ubi oĩs mẽtio pacis exci
dit rurſus exercitum in Atticam ĩducente:Atheniẽſes denuo Salaminæ refecti ſunt.Ariſtides Lacedæmo
nem miſſus eoꝝ ignauiam tarditatem ac negligentiam grauiter caſtigauit:qbus factum eſſet:ut Barbari
de ĩtegro athenas recepiſſent:poſtremũ orabat ut græciæ:quæ reliq̃ erat:ſaluti ope ac auxilio nõ deeſſent.
Ephori ea re audita ſubſequẽti nocte(nam ĩterdiu Zacyntihoꝝ celebritate ciuitas ludis & ocio teneri ui/
debat̃)q̃nq; milia Spartiataꝝ:quoꝝ unuſquiſq; ſeptem ſecum ilotes trahebat:inſciis Atheniẽſibus emit/
tunt.Paulopoſt Ariſtides cum ſe nihil impetrare cenſeret:aſpere rurſus ſocietatis eos admonens reuertit̃.
Id cum riſu Ephori exciperent eumq; garrire & ſomno intentum fuiſſe dicerent:ſuum ſiquidem iã apud
Oreſum aduerſus externos:ſic enim Perſas appellãt:ꝓficiſcentẽ exercitum eſſe.Tum Ariſtides reſponde/
re:cauillandi ac ridendi tempus non eſſe:nec ipſos amicos inimicoꝝ loco fallere ac decipere pulchrũ.Hæc
ab Idomenæo tradunt̃.In eo autem decreto quo ariſtidi aſſenſum eſt apparet non ipſum ſed Cimonem
Xantippum & Mironidem hoc legationis officio functos eſſe.Cæterum ariſtides omnium conſenſu im/
perator ad id prælium creatus cum octo milibus athenienſium militum Plateas uenit:ubi cum Pauſania
ſe coniunxit:qui quoniam græcis unus princeps erat conſtitutus:maximas undiq; tum ex Sparta tum ex
cætera græcia copias contraxerat.Barbaris uero adeo ĩnumeroſa multitudo præſto fuit:ut nullus penes
Aſopum fluuium collatis caſtris terminus eſſet.Sarcinas autem & impedimenta cæteraſq; p̃cioſas res in
medium coniectas muro quadrato circũuenierunt:cuius latera quaqua uerſum denum Stadium lõgitu
dine procedebant.Pauſaniæ græciſq; comiter Tiſamenus Elienſis augurali ſcientia præditus portendi ui/
ctoriam prædixit ſi ſcuto potiuſquã enſe uterent̃:præſagiebat enim eos uictores fore ſi in hoſtem non ꝓ/
grederent̃:ſed ultores Barbaroꝝ impetum exciperent.Cum autem ariſtides Delphos miſiſſet reſpõſum
hoc relatum eſt:Hoc in prælio athenienſes ſuperiores futuros:ſi uouerent Ioui Iunoni Cithæroniæ Pani
Nymphis Sphargiticis:ſi Semideis quoq; androcati Leuconi Piſandro Damocrati Hypſioni Actæoui Po
lyido ſacra facerent:& in campo Cereri Eleuſinæ atq; Proſerpinæ:dicato periculum intra fines ſuos face/
rent.Hoc oraculo renunciato ariſtidis anceps cura fuit. Heroes quibus facere imperatum erat auctores
Plateenſium fuere.Sphargiticarumq; nympharum antrum in altero Cithæronis uertice extat: quod ad
æſtiuum ſolis occaſum uergit:in eoq;:ut aiunt:reſponſa ſuperiori tempore dari ſolebant:ubi accolarum
multos numine afflatos aſſeuerẽt:quos Nympholeptos ideſt a nymphis captos appellabãt. Campus au/
tem Cereris Eleuſinæ uictoriæ ſignificatio:ſi ſuos intra terminos cum hoſte pugnarẽt:iterum Athenien
ſes in Atticã reuocabat ac traducebat bellum.Interim Arimneſtus Plateẽſium dux per ſomnum a Ioue
conſeruatore:quod græci facturi eſſent:interrogari uiſus:ad iouem conuerſus hunc in modum reſpõdit
Die craſtina ſumme rex motis caſtris apud Eleuſinam conſidebimus: quo in loco Pythio fræti cõſilio ui
& armis manus cum Barbaris cõferemus:Cui tũ iuppiter eos pœnitus falli ac decipi monuit:ea ſane quæ
Pythius iuſſiſſet prope Plateenſem agrum ſi quærerent inuenturos.iis per quietem manifeſte uiſis Arim/
neſtus ſomno exitus & prudentiſſimos ciues & ætate maxime ꝓfectos cõfeſtim accerſit.qbus cum mul/
tis uerbis ultro citroq; congreſſus ſub Cithæronem penes Nyſeos uetuſtiſſimum templum ſtare depre/
hẽdit:qd̃:ut fama eſt:ipſi Cereri Eleuſinæ atq; Proſerpinæ dicatum eẽt.id ut ꝓſpexit: aſcitum Ariſtidem
ad locũ deducit:qui natura ſua ad inſtruendam ac diſponendã pedeſtrem phalangẽ iis : qui equitatu infe/
riores eſſent:cõmodiſſimus erat.Quoniã pars una cithæronis cõterminos & contiguos agros campo : in
quo ſacellum edificatũ eſſet:equitibus inuios & inacceſſos aditus efficiebat : haud longe hinc Androcatis
herois delubꝝ fuit:quod nemoꝝ denſitate & arboꝝ umbra quaſi quadã corona cingebatur:utq; nihil ad
uictoriæ ſpem deeſſet:quã oraculũ ſibi portendiſſet:Plateenſes Arimneſto legem ferẽtes fines ſuos qui ad
terram Atticam uergunt e medio ſublatis græciæ cauſa Athenienſibus dono dare decreuerunt:ut iter ſu/
um agrum:quẽadmodum reſponſis admoniti ſunt:cum hoſte ſigna conferrent. Hæc Plateẽſium animi
magnitudo ac magnificentia tanta omnium gentium prædicatiõe celebrata eſt:ut Alexãder multis poſt
annis aſia potitus plateas mœnibus cinxerit:& in Olympicis ludis per præconẽ ſic edixerit : Rex Plateen/
ſium fortitudini ac magnitudini animorum hanc in præſentia gratiam refert:quoniã bello medico agros
græcis adiecerunt:& promptiſſimis animis atq; corporibus omni ex parte in cõmunem græciæ ſalutem
ſe contulerunt.Deinde inter Athenienſes:ut ad inſtitutum reuertar:& Thegeatis de inſtruendis aciebus
orta cõtentio eſt.Athenienſes enim dignum eſſe cenſere:ut nihil extra ordinem decerneretur:ſed ex mo/
re dextrꝝ cornu Lacedæmonii ipſi ſiniſtrum haberẽt.Thegeatæ uero multis uerbis de magnitudine reꝝ
diſſerere:quas maiores ſui ſuperiori tempore geſſiſſent.id cum Athenienſes æquo aĩo ferre non poſſent:

Ariſtides aſſurgens tali oratione uſus eſt:De nobilitate atq; fortitudine Thegeatis reſpondere mihi ꝑ hoc
tempus nō licet:uobis aūt & Lacedæmonii & reliqui græci:qui nunc adeſtis:dicimus:quoniam locus nec
uirtutem p̄ſtat:nec adimit:quā uos nobis in acie partē dederitis:eā inſtruere ac tueri conabimur:ne rebus
antea fortiſſime geſtis dedecori ſimus.Venimus.n.huc nō ut ſeditionibus cum ſociis cōflectemur:ueꝝ ut
ſocioꝝ cā cum hoſte ſignis collatis decertemus:nec ut parētes ueſtros ſolum ſed ut noſipſos laudibus cele
bremus:& græciæ hodierna die ſtrenue nauemus operā.In hoc certamen deſcēdimus ī quo talē ciuitatē
īmpatoꝝ militem p̄ſtaturi ſumus:qualem græco noīe dignum putare debemus.Secūdum Ariſtidis ora
tionē impatores & q in cōcione aduocati erāt ad athenienſes inclinauere:& eis alterm cornu contulerunt.
Per id tempus cum rex græciæ fluctuaret & athenienſium ſtatutis multis obnoxius periculis eſſet: hoīes
locupletiſſimi & clariſſimo loco nati:cum belli cā ī ægeſtatem incidiſſent:nouaꝝ reꝝ cupidi facti ſunt:in
dignabanť enm:cum gloriā & potentiā qbus in ciuitate aliquādo floruiſſent abſumptis ac exhauſtis opi
bus ſuis periſſe:& ad nouos hoīes ſpectatiſſimos deferri magiſtratus cernerent. Quāobrem Plateis quo
dam in domicilio frequētes occulte cōueniētes in populi ꝑniciem coniurauerunt:q; niſi ad ſuum ſenſum
ſuccederet:res diſturbare & Barbaris ꝓdere cōſtituerant.Dum hæc in exercitu agunť:& huius mali conta
gio latius ſerperet:ad ariſtidem eoꝝ oīum quæ acta erant indicium delatum eſt.Qui ubi hunc nuncium
accepit:tp̄is cōditione ſolicitus nec rem tam fœdā negligere.Nec prorſus detegere cenſuit:ut ad multitu
dinem quoq; ītestina hæc diſcordia deferreť:iuſtā magis q̄ utilē rōnem ueſtigauit. Ex multis octo tantū
cōprehēſis ſolū in Eſchinē lambreū & Agiſiā acarnanium duos cōiuratiōis pŕicipes iudicium latum eſt;q
raptim ex caſtris diffugiebāt.Cæteros qui in ea noxa erant dimiſſos bono animo eſſe uoluit:eis quoq;:ut
q erratum ſuum obſcuꝝ eſſe crederēt:pœnitēdi locum reliquit:adiecitq; hoc p̄lium iudicem futuꝝ:quo
ipſi bene de patria meriti ab eis ſic accuſationibus recte ac iuſte liberarenť.Poſt hæc Mardonius: qui pluri
mum græcis p̄ſtare uidebať:collectum equitatum in hoſtes immittens eoꝝ animos tentabat:qui oēs ra
dicem Cithæronis munitum ac petroſum locum p̄ter Megarenſes inſederant.Ii tribus milibus militum
fræti cāpeſtri loco caſtra poſuerāt:quo factum eſt:ut temeritatis ſuæ pœnas darēt:nā frequentē ī eos igru
entem eqtem & īpetum undiq; faciētem cum ſuſtinere nō poſſent.Pauſaniam ꝑ nūcium orāt:ut integris
ſubſidiariis copiis in p̄lium ſubmiſſis pulſos ac cedentes & Barbaroꝝ multitudine turbatos tuereť.Pauſa
nias ea re audita anceps fuit:cernebat ſiqdem megarēſium caſtra ob miſſilium ac ſagittaꝝ denſitatem q̄ſi
e ꝓſpectu adempto:eoſq; cōfertos paꝝ in orbem coactos:qbus phalāge Spartiatum q̄ grauis arma curæ
eſſet equitibus hoſtium incumbētibus opem ferre nō poſſet.Quocirca cohortum ꝓfectos & duces:mul
tis enim ſtipatus erat:uirtutis & honoris cupiditate incēdit:ut tunc ſponte cum hoſte certarent:& reinte
grata pugna recenti milite ad auxilium Megarenſibus ferendum ꝓcurrerent:cæteris ob diſcriminis ma
gnitudinem certamē decertātibus.Ariſtides athenienſes id facturos in ſe recipit.Olympiodoꝝ igiť ultra
oēs cohortum p̄fectos manu promptiſſimum ſtatim mittit:q trecentis lectiſſimis militibus & ꝑmixtis
ſecum ſagittariis præpoſitis erat.Iis mature paratis ad ſeruandos ſocios curſu properantibus: Maſiſtius in
ter Barbaros præfectus equitum uir fortitudine admirabili & magnitudine ac pulchritudīe corporis ſin
gulari:ut animaduertit:in eos uerſus ſubditis calcaribus q̄ cōcitatiſſimum equum immittit.cuius impe
tum excipientibus collato marte pertinaciter pugnatum ē.Acrius ēt nitebāť:quia hoc præſenti certamīe
de ſumma rei experimētum erat.Ruens aūt equus ſagitta ſaucius Maſiſtium p̄cipitem ad terram dedit:q
onere armoꝝ iacēs amoueri nequibat:& incūbentibus athenienſibus ac manu cedentibus uix contrecta
ri poterat :adeo pectus caput pedes auro ære ac ferro munierat.Hunc tamē cū quis eā Galeæ partē quæ ſu
per eminet oculo aduerſa lancea percuteret occidit cæteri perſæ dimiſſo cadauere fugā cæpere .Tum dep
henſum eſt rē egregie geſtā eſſe non multa hoſtiū occidione:pauci enī ceciderāt:ſed luctu ac clamore Bar
barorum audito.Nam maſiſtii obtrūcati dolore ſeipſos & equos ac multos tondere:& eiulatu ac plātibus
campos implere :quibus tēperare nō poterant:cū poſt Mardoniū uiꝝ uirtute ac potentia præſtātiſſimum
tumultuario illo prælio ꝑdidiſſent.Poſt equeſtrē pugnā multos dies utrinq; nihil actū eſt.Vates enī ex ſa
cris & Perſis & Græcis uictoriā quidē pollicebantur:ſi ſe defendendo rē trāſigerent: laudē autem ſi primi
certamē inirent Sub idē pene tempus mardonius cū paucoꝝ dieꝝ commeatus ſuper eſſent :quibus ale
ret tantū exercitū ac ſuſtineret:contra græcis frequens quotidie multitudo cōiungeretur:mardonius inq
hæc ſecū agitans animo nō amplius cunctādæ ſed maturandæ rei cōſiliū capit Itaq; prima luce Aſopum
tranſgrediens græcor tale nihil expectātes adoriri ſtatuit:ducibus quid facto opus erat prima ueſpera im
peratū:media uero ferme nocte magno ſilentio eques ad exercitū græcorum uenit:militibus qui pro ſta
tione caſtroꝝ cuſtodias habebant obuiam factus iubet:ut colloquendi ſibi cum ariſtide poteſtas fiat.Cui
uocato & q̄primū prodeunti dixit.Alexander macedo ſum:qui pro mea erga uos beniuolētia maximum
diſcrimen ſubire nō timui:ne ſubito hoſtiū inſultu uos perturbati minuns ītegris uiribus dimicetis:mar
donius cras de ſumma rei nobiſcū ſignis collatis dimicabit:nec ut rem maturet ulla bona ſpes aut auda
cia facit:ſed ulterius prorogādi tēpus reꝝ inopia nō ſinit.Vates etiā diris oraculis ne præliū ineat cohibēt:
& exercitus omnis mœrore ac ſtupore cōfeſtus eſt:ſed eo neceſſitatis uentū eſt:ut uel audendo fortuna tē
tanda uel diutius ſtando extrema fames expectanda ſit.Hæc cū dixiſſet alexander ariſtidem orabat.ut ipſe
cōſcius memoria teneret:& neminē participem faceret.Cui tunc ariſtides iniquum eſſe. Pauſaniam cui
ſumma rerum commiſſa erat hæc ignorare.cū cæteris autē nullū ſe ante p̄lium uerbū facturum:at ſi ui
cerint(quod dii faxint)omnibus alexandri uirtutē ac promptitudinē notā fore.Iis ultrocitroq; dictis Rex
macedonū equo reuectus eſt.Tū ariſtides ad pauſaniæ tabernaculū profectus quo in ſtatu res eſſet expoſu

it:cæteris poſt aduocatis ducibus imperatum:ut quiſqꝫ ſuos in ordiné íſtruerét:& paratos q̃ſi iá pede col/
lato cóſligendum eét cótinerent.Per id ferme tp̃s Pauſanias (ut ſcribit Herodotus) Ariſtide cóuéto dignú
putabat:mutato loco atheniéſes dextro loco cóſtitui:& aduerſus perſas obiici:melius enim cú ipſis decer/
taturos:cum & eoꝝ belligerádi arte experti & recenti uictoria audaciores eſſent.Se aút ſiniſtro í cornu fu/
tuꝝ quo ex loco græcos q medoꝝ partes cóſectarent exciperet.Reliqui atheniéſiú prícipes ualde ſupfluis
in rebus occupatú & difficilé Pauſaniá dictitabant:ſi cúctis ſuis í locis dimiſſis ſolus atheniéſes uelut ilotes
ſupra & íſra collocaret:& arbitratu ſuo núc pugnaciſſime genti obiectaret:Ariſtides aút eos magno in er/
rore uerſari docuit.Nam ſi pauloante cótendere cum Thegeatis inq̃t ut ſiniſtrum cornu haberetis ad ue/
ſtram amplitudiné pertinere credidiſtis:& eis iudicio p̃lati uos honeſtatos céſuiſtis:in p̃ſentia Lacedæmo
niis ſpóte nobis ex dextro cócedentibus & quodámodo ſummú nobis prícipatum cóferentibus:cur glo
riá nobis ꝓpoſitá nó amatis?p̃ſertim cum in lucro ponere debeatis:ſi nó aduerſus tribules & neceſſarios
ueſtros ſed Barbaros hoſtes nobis a natura datos dimicádum ſit.Hæc cú diſſeruiſſet:atheniéſes ſiniſtrá
Lacedæmoniis acié ſummo ſtudio dare:in dextrá ipi cócedere:plurimæ ſe inuicé exhortátiú uoces diſpſæ
hoſtes aduentare:q nec armis nec animis ſupiores illis eént:quos apud Marathona ꝓfligaſſent.Aſt eoſdé
artus maioré eandé ueſtis uarietaté eundé aureú circa mollia corpora & uiles aíos apparatú:nobis eadem
arma & corpora & plæriſqꝫ ſecúdis p̃liis maioré audaciá.Certamen uero nó agroꝝ aut urbis cá:ut maio/
res noſtri:ſed ꝓ trophæis q̃ Marathone ac ſalaminæ cóſtituims:ut nó Milciadis aut fortunæ ſed athenié/
ſium potius eé uideant.Interea mutato loco acié íſtruere:& ſe íuicem cóponere ſoliciti.Hæc Thebani per
tráſfugas explorata mardonio renúciant.Qui extéplo ſiue athenienſes timeret:ſiue có Lacedæmoniis ma
iori cú laude cógredi uellet:dextro cornu Perſas aduerſus lacedæmóios íſtruxit:cæteros uero græcos q ſe/
cum erát aduerſus athaniéſes ſtare iuſſit.Palá aút mutatióe acieꝝ facta:Pauſanias iteꝝ in dextrum cornu
ſe recepit:& mardonius ſicut initio habuerat:ut manú cú Lacedæmoniis cóſereret in ſiniſtrú reuertit.Eo
die nihil actum:græcis in cóciliú uocatis lógius caſtra mouere uiſum:atqꝫ locú ídagare unde opportunæ
aquatióes eſſent ꝓpinqua enim oía fluenta Barbari fœdauerát:& maxío eq̃tatu occupauerát.Sequéti no/
cte cum duces ad deſtinatú caſtris locú ſuos agerét:multitudo uix cóſtare ac difficile ſubſequi.Vt enim ex
prioribus exceſſerút munimétis:magno numero uerſus plateéſium urbé paſſim diſcurrere.Vnde cú ſine
impio palati diſpergerét:& tabernacula nullo ordine cóponerent:nó mediocré tumultum fecere:Lacedæ
moniis aút ſolis íuitis obtigit:ut poſtremi cæteris ꝓcurrentibus relinquerent.Amon pharetus uir animo/
ſus ac in adeundis p̃iculis temerarius iádiu pugnádi cupiditate ardere:& diſcrutari animo:quádo huiuſce
modi tarditate ꝓrogari pugnæ tempus intelligeret:caſtrorumqꝫ mutatióe latentem fugam uociferás ex/
probrare:& aperte dicere nó tergiuerſabor:acié deſerés:ſed meis cómilitonibus hic p̃ſtás mardoniú effu/
ſo impetu ꝓperátem excipiá.Cui cú Pauſanias occurriſſet:iuſſiſſetqꝫ ut ípigre faceret:q́d cóuocata cócio/
ne græci faciédum eſſe decreuiſſent:Amon pharetus ante pedes eius ingens manibus ſaxum attollés iecit
Et hoc inquit qui timida conſilio ac decreta repudio:ut pugnandi copia fiat:meum ſuffragiú eſt.Præſens
hic ſtatus pauſaniæ dubitationé incuſſit.Itaqꝫ athenienſes abſcendentes miſſo nuncio rogat:ut manerent
& una ſecú iter agerét:alias ipſe copias plateas ductabat:ut Amon pharetum íde ſummoueret.Dum hæc
gerunt:diluceſcente iam die mardonius aduentans:non enim fugerat:græcos uacuis relictis caſtris exiſſe
cauto agmine ingenti clamore Barbaroꝝ ac ſtrepitu in lacedæmonios repente ferebatur:ꝙ in græcos fu/
ga per agros palantes nó dimicaturus ueꝝ ſpoliaturus irrueret:quod ut cótigeret paruo momento opus
erat.Id ut Pauſanias animaduertit iter continuit:& ſuos í ordiné redire quaſi præliú inituros íperauit:cæ/
teꝝ uel iracundiam in Amompharetú concitus uel repentino hoſtis aduétu perturbatus græcis ſignú da
re oblitus eſt.Quo facto nec ſtatim nec cóferti ſed rari & ſparſi in ipo ferme certamíe auxilio ueniebát:Vt
uero primis hoſtiis litare nó poterat:ſpartiatos ſcutis ante pedes poſitis quietos cóſidere iuſſit:nec iniuſſu
eius certaminis ſtudio in hoſtem exire:ueꝝ animum adhibere ſiquid imperaſſet.Eo rurſus immoláte cú
equites iactis cominus telis irruiſſent:unus Lacedæmonius ictus eſt.Inter hæc Callicrates q anguſtia for/
ma & corporis magnitudine cæteros græcos qui in eo exercitu fuerunt:ſuperaſſe traditur ſagitta percul/
ſus ac propemodum exanimatus.Ego quidé inquit morté non lugeo:quádo domo proficiſcés:ut ꝓ græ
cia morerer huc uenerim:ſed angor animo.ꝙ nec ſtrenue nec fortiter dimicans oppeto.Hic caſus etiá atqꝫ
etiá grauis erat:ubi tanta illorum hoíum cótinentia fuit:ut admiratione digniſſima ſit:adeo ut irrumpen
tes hoſtes minime propulſarint:ſed eorum impetú ab deo atqꝫ eoꝝ duce dimicádi tépus expectátes ſuſtie
runt.Cum tamé interim hoſtis obnoxius aggrederetur:ac pertinacius acié ſuá confundere ac diſſipare ni/
teretur:monumentis proditum eſt:dum Pauſanias pauliſper extra militum ſtationes rem diuiná faceret
ac adoraret:nónullos repente lydos irrumpentes ſacrificioꝝ apparatum dirripuiſſe ac diſieciſſe:quos ipſe
& qui latus eius cingebant cum íermes eſſent uirgis ac loris ꝑcuſſerunt.Ideoqꝫ nunc lacedæmoniæ in hu
ius excurſionis memoriá in ephebos plagis circa ará ſeuiunt:& deinceps lydoꝝ celebritaté ſeruant.Quæ
cú ita eſſent:mæror ac grauior cura Pauſaniá inceſſit.Ceteꝝ ubi uates ſacrificia inſtaurauit collachrymás
cóuerſus ad téplum oculis & manibus ad cælum ſublatis Iunonem Cithæroniá & reliquos deos í quoꝝ
tutela Plateenſis ager poſitus eſſet:obſecrauit:ſi græcos uictores fore fatatum nó erat:ſaltem factis ipſis re
ſtrenue geſta hoſtibus oſtendant:aduerſus fortes uiros bellicis artibus íſtructos bellum geſſiſſe.Poſt Pau/
ſaniæ orationé qua auxiliares ſibi deos inuocarat:cum ſacrificia & augures in manu uictoriá eſſe portéde/
rent:omnibus deinde iuſſis:ut aduerſus hoſtem ſtarent.Phaláx unanimati ſimilis uiſaqꝫ ferox & horrens
tota in audaciá ac uigoré conuertitur.Tum Barbarus cum uiris certamé fore ſenſit:qui nó minus acriter

q̃ pertinaciter uel immote pugnaturi eſſent. Quãobrem multis factis ſacras ſagittas ĩ Lacedæmonios co/
niiciũt:q ſimul ad teſtudinẽ ĩſtructi hoſtẽ aggreſſi ꝑſicis repulſis miſſilibus gradum acrius ĩtulere Perſaꝝ
uultus ac pectora pilis feriẽtes cõpluris nõ impigre nec ĩ caſſum cadentes ꝓſtrauerunt. Nã cõprehenſis nu
da manu lanceis plurimos cõfringere:& ĩtrepide nudato ferro ꝓcedentes gladiis & acinatibus diutius ex
aduerſo rem geſſere. Atheniẽſes uero lacedæmonios expectãtes qetem agere:donec magno pugnantium
clamore & pauſaniæ nũcio cognita re mature ad ſubſidiũ ferẽdum ĩpetum fecerũt. Eis ꝓperãtibus græci
q medis fauebãt ſeſe obuios intulerunt. Id ut ariſtides cernit:cæteris relictis primus ꝓcedit: & Græcienſes
Deos teſtatus ipſos magna uoce rogabat:ne ſecum ꝑlium cõferrent:neq; ſibi ĩpedimento forẽt:neq; ꝓhi/
berent laborãtibus auxilium ferre:q ꝓ ſalute græciæ dimicarẽt. Poſtq̃ aũt eos ab huiuſcemodi cõſiliis alie
nos & ſtructis ĩ ſe aciebus ĩfeſtius iter ĩtendere ſenſit:hinc ĩ modũ ab ĩferendo ꝑſidio reuocatus cum iſtis
cõgreſſus eſt:q ferme qnquaginta milia fuerũt. Hoꝝ pars maxima cum magis tẽtaſſent ꝑlium:q̃ iniſſent.
Inclinauerunt:& ꝑinde ac Barbaris effuſim iam ĩ fugã uerſis abſceſſerũt. Pugna uero ĩ primis anceps fuit:
ubi Thebani prõtiſſime pugnabãt:quoꝝ multitudo nõ ex ſua ſñia ſed potẽtiſſimos ac primarios uiros ſe
cuta medoꝝ partes tuebat̃. Sic itaq; diuiſis copiis collato marte lacedæmonii primum cõnixi perſas cede/
re coactos auertunt. Mardonius ab Arimneſto ſpartiata ſaxo caput ſaucius:ut ab Amphiarai oraculo ſibi
ꝑdictum erat:occidit̃. Illuc enim lydum hoĩem Carẽ aũt alteꝝ ad Trophoniũ emiſit. Cui carica lingua ua
tes reſpõdit. Lydo uero in Amphiarai templo dormienti qdam dei miniſter per qetem aſtitit:a quo illinc
lydus abſcedere iuſſus cum dicto nõ audiſſet:magno lapide caput ictus nulnerari deinde mori iuſſus eſt.
Hæc ita prorſus eueniſſe tradunt̃. Lacedæmonii lignea intra mœnia fugientes perſas incluſere. Paulopoſt
Athenienſes dare terga Thebanos coegerunt:ubi trecẽtos qui primi aduerſus ſe irruerant: interprælıãdũ
obtruncarunt. His fuſis iam & fugatis Barbaros intra uallum incluſos circũſederi nunciat̃. Sic ſalutis oc/
caſione græcis relicta pleno gradu ad hoſtiũ caſtra ſuccedere:& lacedæmoniis opem ferre pergunt:q circa
monumentoꝝ expugnationẽ ꝓ imperitiã tꝑs terebant. Aduenientes itaq; athenienſes magna cum ſtrage
hoſtiũ uallum ceperũt. Ex trecẽtis enĩ milibus q̃dragena dũtaxat milia cum Artabazo fugiſſe traditũ eſt.
Eo ꝑlio ex iis q ꝓ græcia pugnauerunt mille trecẽti & ſexagita ad ſummum cæſi quoꝝ atheniẽſes duo &
qnquaginta ex Eantide tribu fuerunt:quæ (ut Clidemus auctor ẽ) acerrimã pugnã ediderat. Quocirca te/
nuit cõſuetudo:ut ſacra uictoriæ cã Pythio reſponſo Spargiticis Nymphis ſtata Eantidis tribules facerẽt:
qbus ĩpenſam reſp. daret. Lacedæmonii unus & nonagita: Thegeatæ uero ſex & decem periere. Mirãdum
igit̃ eſt illud Herodoti:quo pacto ſolos iſtos omiſſis cæteris græcis manus cum hoſte cõſeruiſſe ſcripſerit
cum eſſet deſideratoꝝ multitudo:& monumẽta rem cõmuniter magnifice geſtã eẽ teſtimonio ſint. Nec
enim arã ſic ĩſcripſiſſent:ſi cæteris ĩtra caſtra qetis tres tãtum ciuitates decertaſſent. Victores danai ꝑ mar/
tia geſta fugatis Perſaꝝ ducibus generi cõmunia græco iſta Ioui ſtatuunt altaria libera patri. Hoc ꝑlium ſe
cundum athenienſes quartadecima Boedromonis ſecundum Boetios aũt ſexta & uigeſima Panemi mẽ
ſis factum eſt. Quo die noſtra ẽt ætate Plateis frequẽs græcoꝝ cõſilium habet̃:ubi uictoriæ huius cã Ioui
liberatori ſacrificat̃: Hanc dieꝝ uarietatem nemo miret̃:cum eos qui diligentiſſime aſtroꝝ rationem te/
nere hoc tꝑe ꝓfitentur:aliud & aliud menſis principium & exitum agant. Subinde momento ferme tꝑis
fortuna græcoꝝ uerſa. Nam cum athenienſes Lacedæmoniis nec fortiſſime rei geſtæ ꝑmium darent:nec
trophæum erigere ꝑmitterẽt:ſed utrinq; armati diſceptarẽt:magno ĩ ꝑiculo res fuiſſent:niſi Ariſtides ex/
ercitus duces collegas ſuos mitigãs ac cõmonefaciens præcipue Leocratẽ & Mironidẽ cõtinuiſſet:eiſq; ſua
ſiſſent:ut eã rẽ diiudicandã græcoꝝ arbitrio dimitterẽt. Hoc loco græcis ad deliberãdũ ĩtentis Theogiton
Megarẽſis alteri dixit ciuitati præmium dandum:niſi hoc iudicio inteſtinum bellum cõcitare uelint: Poſt
quẽ Cleocritus corinthius aſſurgens quaſi Corinthiis præmiũ poſtulaturus ſuſcipionẽ iniecit:quoꝝ ciui/
tas poſt Lacedæmonẽ atq; Athenas ſumma dignitate nitebatur. Hic autẽ grauiſſiuã pro plateenſibus ora/
tionẽ dixit:quæ uniuerſis placuit. Conſuluit enĩ ut ei optimæ geſtæ rei præmium decernentes quoꝝ ho
nores utriq; bonã in partẽ acciperẽt graues littes ac controuerſias e medio tollerent. His expoſitis primus
Athenienſium nomine Ariſtides deinde Lacedæmonioꝝ Pauſanias in hanc ſententiã iuere. Hunc igitur
in modum conciliati ex manibus exempta octuaginta talenta Plateenſibus dono dederunt. Quibus æde
Mineruæ locata & ſimulacro conſtituto picturis delubrum exornarunt:quæ in hoc uſq; tẽpus ĩtegre ui/
ſunt̃. Trophea ſeorſum Lacedæmonii ſeorſum Atheniẽſes poſuerunt. Poſtea cum de faciũdo ſacrificio ꝑ
cunctarentur. Pythius reſpondit Ioui. in cuius tutela libertas eſt:aram dicato:ne prius rẽ diuinam faciũto:
q̃ uniuerſæ regionis huius ignẽ quaſi a Barbaris uiolatum extinxeritis:tum purũ ex Delphis uelut a com
munibus laribus accenſum capiunto. Ea de cauſa græcoꝝ principes e ueſtigio circũeuntes oẽ ignes reſtin
gui coegere. Euchidas plateenſis pollicitus ignẽ ab deo quanta fieri celeritate poſſet delaturum uelociſſi/
me Delphos perrexit ubi:expiato ac reſperſo corpore laurea corona redimitus ex ara igne ſumpto citato
gradu ante ſolis occaſum uno die mille ſtadiũ iter emenſus Plateas reuertitur. Hic ubi ciues comiter com
plexus ſalutauit reddito igne ſtatĩ ĩ terrã prolapſus haud multopoſt expirauit:cuius cadauer ſublatũ hoc
epigrãmate in Eucliæ Diane templo a Plateenſibus ſepultum eſt. Id Pythium euchidas & luce reuertitur
una. Eucliã multi ſunt qui Dianã putẽt appellẽtq;. Nonnulli autẽ Herculis & Mirtæ filiã:quæ patrocli ſo/
ror menetio patre nata eſt. Hæc cum uirgo e uita migraſſet:magno in honore penes Boetios & Locros fu
it:eiq; ara & ſtatua in omni foro dicata:ſponſæ ſponſiq; priuſq̃ nuptiæ conficiantur ex more ſacra faciunt
Subinde cum frequentes græci cõmuniterq; conueniſſent: Ariſtides decretũ ſcripſit: ex cuius auctoritate
edictum eſt:ut græciæ principes & legati ad ſacras celebritate publice miſſi quotãnis apud plateenſes con/

cilium haberēt:quo in loco liberalia qnquēnali certamine celebrarent. Expēſam q̄ ad hāc rē neceſſaria foret cōmuni collatiōe græcia ſuppeditaret:ſcutoꝝ decē milia mille equos naues cētū eius qd̄ aduerſus Barbaros geſtum eſt belli memoria ad hæc Plateēſes q ꝓ græcia deo ſacrificarēt ſacroſanctos eē. Is p̄cone referente auctoritate publica cōfirmatis Plateēſes ꝓmiſerunt ſe græcis:q hic ceciderūt & humati eſſent:ī ppetuum parētaturos:qd̄ ēt nūc in amacterione mēſe.quē Alaleſmeniū Boetii noīant:ſeruari uidemus. Celebrem.n.cœtū ſexto & decimo die:ut primū illuxit:emittunt:cui tibicina bellicū canēs itineris dux ē uehicula Mircho:& coronis paſſim cōpleta Laurus deīceps colore fuſco:ſubſequūt lactis & uini libatiōes ī amphosis: olei quoq; ac ungēti croſſos(id enim uaſis nomē eſt)liberi adoleſcētes deferūt. Ná cū uiri qbus parentatiōes fiunt defendēdæ libertatis cā uita exceſſerūt:nulli ſeruo fas eſt qcq̄ cōtrectare:qd̄ ad hoc ſacroꝝ miniſteriū ꝑtineat. Sūmus deīde Plateēſium prīceps:cui nec alio tpe ferrū tāgere:nec niſi candidā ueſtē induere ius eſt:puniceā nunc ueſtitus tunicā e tella litteraria uas aquaꝝ attollēs nudato pugione p mediam urbē ꝓcedit:aqua dehīc ex fonte ſupra colūnas abluēs unguēto aſpergit:poſtea mactato ante pyrā tauro:ubi Iouē & Mercuriū īfernum adorauit:fortes uiros q ꝓ græcia mortē obierūt:ad cœnā & cruētum hoc miniſteriū īuitat:Suppoſitū meꝝ cratere temperās libāſq;:uiris inqt ꝓpino:q ut fortiter græcoꝝ libertatem tuerenť fato functi ſunt. Plateēſes hāc cōſuetudinē a maioribus acceptā adhuc retinēt:Ariſtides poſtq̄ Athenienſes ī urbem regreſſos:ut ciuitatis ſtatū ad popnli ditionē trāſferrnet:ſtudioſos aīaduertit:plæbis ob res bene geſtas mēte curā ſuſpicere nō iniquū ratus ē. Cum igiť haud facile populū armatū & uictoria exultantē coercere poſſe uideret:illius ſnīæ auctor fuit:q̄ remp.cōem fore & ex oī Atheniēſium ordīe magiſtratus delectum iri decernebat. Cum Themiſtocles aliquādo cū populo agēs aſſeueraſſet ſibi cōſilium ī mētem ueniſſe:qd̄ ſi ſecreto trāſigereť ad ciuitatis utilitatē & ſalutē plurimū cōferret:Ariſtidi ſoli populus negociū dedit:ut & ad hāc rem diligēter aīum ītenderet:& ſi e rep.uidereť ꝓbaret. Cui ubi Themiſtocles uerſare aīo dixit nauale græcoꝝ ſuccēdere:quo pacto atheniēſes uniuerſæ græciæ prīcipes futuros ſperabat:Ariſtides cōcionem habēs expoſuit Themiſtoclis cōſilio nihil cōmodius eē:ſed nihil iniuſtius. Hæc cum audiſſent athenienſes:tātum apud eos æqtatis cā & ītegerrimi uiri cōſtātia pōdus habuit:ut Themiſtoclem hac de re nullum deīceps uerbum facerer iuſſerit. Poſtq̄ ariſtides belli gerendi cā cū Cimone īperator miſſus eſt:Pauſaniā ac cæteros Lacedemonioꝝ prīcipes ob difficiles mores ac ferociā ī ſocii noīs militem plurimū ī ſe maliuolētiæ ac ſimultatis cōflaſſe cōſpicatus benigne clæmēter humaniter māſuete cū ſociis uerſatus eſt:& Cimonem multa dexteritate ad hoīum cōſuetudines cōcinum & in expeditionibus æquabilem p̄ſtitit. Quibus ex rebus latuit Lacedæmonios cum eos nō armis nō claſſibus nō equeſtribus copiis:ſed comitate placabilitate atq; clæmētia prīcipatu græciæ ſpoliabat. Nam cum ariſtidis æqtas & Cimonis facilitas:quæ apud oēs cōmendabilia erant:Atheniēſes græcis caros feciſſent:Pauſaniæ auaricia ac difficultas adhuc cariores reddidit:haud iniuria quādo ſocium primores ſemp iracūde ſemp aſpere ſemper cōtumelioſe alloquereť:ac multitudinem plagis caſtigaret:& ferream ancoram ceruicibus ſubnectēs uniuerſum diem ludibrio ſtare cogeret:nemini p̄terea fas eſſe uellet ut ante ſpartiatas legēdi ſtramēta pabulādi aut aquandi poteſtas eſſet. Quod ne cuiq̄ obſcure foret p ſuos lictores loris ueniētes arcebat. Quapropter Ariſtidi qd facto opus eſſet docere ac increpare uolenti:Pauſanias cōtracto uultu ocium ſibi non eſſe reſpōdens aūt minime p̄buit. Quocirca nauium p̄fecti & græcoꝝ duces in primis autem Chii Samii Leſbi cum Ariſtide egerunt:ut ſocioꝝ cām ſuſciperet eoſq; ſibi deuinceret:quia iamdiu a Lacedæmoniorū īpetio liberari & ad Athenienſes transferri cuperēt. Quibus cū Ariſtides inieoꝝ quidē oratiōibus neceſſitatem ac æquitate mēſe facile intueri reſpondiſſet:cæteꝝ ad id cōficiendū fide opus eſſe: qua deuicti de integro inceptū irritum relinquere nō poſſent. Vliades Samius & Antigoras Chius coniuratione inter ſe facta primo incurſu Pauſaniæ triremē a ſe circa Bizantiū roſtris incuſſam (reliq̄ enī claſſem præcedebat) inter ſuas intercæperūt. Percuſſus ea re Pauſanias etiā atq; etiā iracunde ſe breui demonſtratuꝝ īterminatus eſt:eos nō in prætoriā nauē uerum in patriā ſuā impetū feciſſe. Hūc fortuna:qua frætus fœliciter apud plateas rē geſſiſſet:contentū abire iuſſerunt:quia tamē ſibi uenerationes græci tribuant:ut ne æquā ac parem meritis pœnā ab eo exigere uelint. Hoc deniq; pacto ad Atheniēſes defecerunt. Qua in re admirabilē Lacedæmonioꝝ animi magnitudinē intelligere licet. Nā ut principes ſuos per ſummā peccandi licētiam magis atq; magis corrūpi:ac deprauari ſenſere:ſponte principatu cedentes īperatores ad bellū gerendum mittere deſtiterunt:ſuis rationibus cōducibilius eſſe rati:ciues moderatos:qui ſanctiſſimis maioꝝ ſuoꝝ legibus audirent:q̄ totius græciæ principatū habere. Sub idē tēpus græci principe quoq; Lacedæmone belli adminiſtrandi cauſa pecunias cōferebāt. Ab Athenienſibus Ariſtidē petunt: ut eo auctore ſingulis ciuitatibus iuſtus cenſus deſcriberetur:eiq; ne muneris cura rei familiaris detrimēto eſſet:fundum ac fructus quos ipſe redimeret:cōſtituere:ut quaſi quadā in ſpecula poſitus quantū uniuſcuiuſq; dignitas & facultas pateretur æſtimaret. Hic tantæ licētiæ creatus dominus(quodāmodo enī græcia oīum ſuaꝝ reꝝ ſibi liberū ius permiſerat)cū ad hoc munus obeundum tenuis exiſſet:tenuior ea quoq; exiſtimatione reuerſus ē:ut nō modo iuſtiſſime ac integerrime officio ſuo ſatiſfaceret:ſed apud oēs quoꝝ cenſum deſcripſit caritatis facilitatiſq; ꝑpetuū monumētū reliquerit. Quippe ut uetens ætatē Saturni:ſic Athenienſium cenſum ab Ariſtide ſtatutū diuinis laudibus celebrantes:quandā græciæ fœlicitatē appellabant præſertim cū paulopoſt duplex deinde triplex factus ſit. Quē.n. Ariſtides quater centies & ſexagies talentum expleuit:huic Pericles tertiā ferme partē adiecit principio belli. Tuchidides auctor eſt:a ſociis ſexcenta talenta ad Athenienſes perueniſſe pericle uero uita functo duces populi cenſum urgentes ad mille & tricentū ſummā talentum retulerunt:non quia uel belli diuturnitas uel aduerſa prælia tantū ſumptum tātum diſpendiū po

ſtularent:ſed ut in plæbem publicum æs diuiderẽt:& ſtatuas & ſacras ædes magnificẽtiſſime appararẽt:
ciuitates exauriebãt.Quocirca cum Ariſtides pp cenſus coaptionem ingentem & admirabilem eſſet glo/
riam cõſecutus:mognope Themiſtocles irriſiſſe fert̃:quaſi id in quo exiſtimationis ſuæ fundamẽtum ie/
ciſſet:nõ uiri ſed ſcrinii tuto auꝝ ſeruãtis laus eſſet:Quo in loco Ariſtidem paꝝ appoſite ulciſci uiſus eſt:q
ſua loquẽdi libertate frætus ſic pauloãte Themiſtoclem ĩcrepuerat.Hic enim cum hoſtium cõſilia ſcire ac
ꝑſagire ſummã imꝑatoris uirtutem eſſe diffiniret:Ariſtides hoc neceſſarium eſt ĩquit o Themiſtocle:ſed
manus abſtinentes habere pulcherrimum & ueri imꝑatoris munus eſt.Ariſtides athenienſium nõ re iu/
ratus cæteros græcos ſacramẽto adegit:utqꝫ rectum fœdus firmaret poſt exacratiões:quas ĩ perfidos fieri
mos erat:ignitos ferreos orbes in mare cõiecit.Magna poſtea ut apparet cõuerſione reꝝ facta:Athenien/
ſes tenatiorem imperãdi rõnem ordiri coactos ipſe ut perierationem in caput eius uerterẽt iuſſit:& q̃cũqꝫ
ad ſalutem & publicã utilitatẽ cõducerẽt facere nõ dubitarẽt.itaqꝫ nõ ab re Theophraſtus ſcriptum reliq̃t:
in cunctis quæ uel at ſuã rem familiarem uel priuatĩ ad ciues ꝑtinerent:nunq̃ eum ab eq̃ſſimi hoĩs officio
defuiſſe:In his uero quæ ad remp.ſpectarent aliquãdo:ut patriæ rõnem haberet:quæ ſalua honeſtate nõ/
nunq̃ ſaluari nõ poterãt:a uitæ ſuæ curriculo deflexiſſe.Nam cum uiolatis cõuẽtis quæ cum Samiis habe
rent:ex Delo theſauꝝ athenas delatum iri decerneret:principio oratiõis affirmaſſe dicit̃:id de quo uerba
facturus erat:tametſi nõ equũ cõmodũ tñ eſſe.Ciuitate deniqꝫ tot moraliũ ab eo principe cõſtituta:inops
eſſe ꝑſeuerauit:nec minori ſtudio ex paupertate q̃ ex trophæis gloriam aſſequi contendit.Quod uel hinc
facile demonſtrauit:Callias daduchus(id autem ſacerdotii nomen eſt)ſibi neceſſitudine cõiunctus inimi
corum poſtulatione capitis reus factus eſt.Qui poſtq̃ ſatis multa de accuſatione dixiſſent:extra cauſam ta
li oratiõe uſi ſunt:Ariſtidem Lyſimachi filium:cuius ſummã dignitatẽ uniuerſi græci admirant̃:ſeueriſſi
mi iudices plane cognoſcitis:Eius quatenus res domeſtica ſit:certo ſcio:ꝓ ueſtra prudẽtia cogitatis:cũ ip/
ſum trita adeo lacerna ĩdutum in luce oĩum in oculis ciuitatis uenire ĩ tueamini.Quis tam male de rebus
ſentit:ut nõ ĩtelligat:eum q aperte frigus patiat̃:domi fame ac multis quæ ad uitam neceſſaria ſunt etiam
atqꝫ ẽt laborare.Hunc tamen ſummum uirum patruelem ſibi a natura datum uxore ac liberis & egregia
paupertate grauatũ Callias athenienſium oĩum ſine cõtrouerſia ditiſſimus cõtẽnit.Cuius tamẽ oꝑa fide
ac diligentia ſæpenumero:& intra hos cãcellos patrocinio fructum eſt ãpliſſimũ cõſecutus.Hãc orationẽ
cum ĩgẽti acerbitate:ut ex murmure Callias aĩaduertit:iudices accepiſſent:Ariſtidẽ uocat:rogat ut grauiſ
ſimo ſuo teſtimõio iudicibus certum ac exploratum faciat:cũ ei multas dediſſet:& ut acciperet oraſſet:ut
caperet nunq̃ adduci potuiſſe.Tum ariſtides ſe magis ĩopia q̃ Calliã maximis opibus gloriari par eẽ.Com
pluris enim uidere eſt q fortunas q̃bus abundãt uel turpes uel inhoneſtos in uſus collocent:qui uero pau/
pertatem generoſe ferãt pauciſſimos.Quocirca paupertatem uelut malũ obiectare mihi deſinãt:quæ niſi
q̃bus inuitis accedit ĩdecora eſſe nõ debet.Hæc cum ariſtides ſumma cum dignitate Calliæ teſtificatus eſ/
ſet:ex his q aderãt nemo fuit:quin eo conſilio diſceſſerit:ut inops quemadmodum ariſtides q̃ locuples ut
Callias eſſe mallet.Hæc ex monumentis litteraꝝ quæ Eſchines Socraticus cõmendauit accepimus.Plato
uero tãtum Ariſtidi tribuit:ut ꝑcæteris cunctis clariſſimis uiris:q athenis floruerũt:eum ſolum exiſtima
tione laude admiratiõe dignum demõſtrauerit:Cum Themiſtoclem Cimonẽ Periclẽ porticibus pecũiis
multis deniqꝫ deliramentis ciuitatem cõpleſſe:hũc unũ ſolida & exꝑſſa uirtute ad remp.ſe cõtuliſſe cõtẽ/
derit:q ſuæ mãſuetudinis & moderationis erga Themiſtoclem grauiſſimũ ſæpe ꝑiculum fecit.Nẽ cum in
cunctis publicis muneribus eo uno omnium inimiciſſimo uteretur:& exul ipſius artibus eum oꝑa calũ/
nia ciuitate ceſſiſſet:oblata ſibi eadẽ malefaciẽdi occaſione officium ſuum tamẽ & decorẽ ſeruauit.Themi
ſtocli ſiquidem maieſtatis ad populũ arceſſito quaſi triſtem ſuoꝝ tempoꝝ memoriam oblitus nullo loco
aduerſatus eſt:quin potius:tametſi Cimon & Alcmon aliiqꝫ q̃plures accuſationi ſtudioſe ac diligenter in/
cũberent:ſolus Ariſtides inuentus eſt qui nec re nec uerbo quicq̃ fecerit:unde afflictis inimici rebus uolu/
ptatis fructum capere uideretur:ſicut & priſtinæ illius fœlicitati nunq̃ inuidiſſet.Ariſtidem cum in Põtum
reip.cauſa traieciſſet nonnulli ultimum ibi uitæ diem obiiſſe:quidam aũt admodũ grãdem natu magno
in honore ac admiratione ciuium habitum.Athenis fato functum eſſe prodiderũt.Cæterum Cratherus
Macedo de eius morte quædam huiuſmodi refert.Secundum Themiſtoclis exilium contumelioſo facto
populo ubertima inſimulatorum multitudo pullulauit:qui cum potentiſſimis ac optimis uiris diem di/
cerent:eos plæbis inuidiæqꝫ potentia & ſecundiſſimis rebus inſolẽtes eſſe obiectabãt.Ex hoc fuiſſe nume/
ro Ariſtidem ſcribit.Qui Diophanto Amphitropei populi accuſatore ſubiecto repetundarum cõuictus
eſt:q cum tributa redimeret ab ionibus magnã argenti uim recepiſſet.Hic condẽnatione aduerſus eũ la/
ta cũ quinquaginta minas ſoluendo non eſſet:tranſfretauit:deinde circa Ioniam uita exceſſit.Cratherus
nullum ad hanc rem ſcriptorum argumẽtum adhibuit:nec curioſiſſime more ſuo ullũ decretum uel iudi
cium attulit:nec auctores qui hanc ſententiã probarent:ut ipſe conſueuit in ſuis libris adiecit.Reliqui au/
tem:ut ita dicam:omnes qui plæbis aduerſus imperatores errata litteris mandauerunt.Themiſtoclis exi/
lium Miliciadis uincula periclis mulctam & Pachetis miſerabilem caſum:qui in forenſis ſubgeſto cõſtitu
tus:ut ſe conuictum iri conſpicatus eſt:ſibi ipſi mortem conſciuit.Plæraqꝫ id genus in unum locũ collecta
in uulgus efferunt.Ex Oſtraciſmo quoqꝫ Ariſtidem urbe exactum:nulla autẽ huiuſcemodi dãnatione af/
fectum eſſe commemorant.Apud Pharæos etiã ſepulchrum eius oſtenditur:quod ſibi publice cõſtructũ
ferunt.Hic adeo inops mortuus eſt:ut ſuo ſumptu ſummo die efferri non potuerit.At eius filias perhibẽt
ex curia traductas maritis datas eſſe:& ciuitatẽ ut eas publice deſpõdit utriqꝫ dotem tria milia drachmaꝝ
decreuiſſe.Lyſimacho quoque filio argenti minas centum & totidem conſiti agri iugera populus eroga/

nit:& quotidie quattuor drachmas adiecit:quod plæbiſcitum Alcibiade referente factum ē:Lyſimachus uita functus:ut Caliſtenes auctor eſt:Polycritā filiā ſupſtitem reliqt.Huic tātum alimēti qtum Olympionicis populus decreuit.Demetrius Phalerius Hieronymus rhodius muſicus Ariſtoxenus :& Ariſtoteles: ſi librum q de nobilitate ſcriptus eſt īter ueros eius codices recenſuerimus:Myrthā neptē ariſtidis Socrati illi ſapienti:q aliā oxorem habebat:matrimonio iunctā eſſe memoriæ tradiderunt:Cum illā ea potiſſimū ratione cæperit:qa ob fortunaꝝ tenuitatem nō mō in uiduitate relinq ueꝝetiā rebus ad uitā neceſſariis carere pcepiſſet.His auctoribus Panetius in his quæ ab eo de Socrate ſcripta ſunt cōmode ac grauiter cōtradixit.Cæteꝝ Phalerius in Socrate Lyſimachum ariſtidis ex filia nepotem eximie pauperē fuiſſe memoria tenere ſe refert:q penes Lachium:ſic enim appellāt reſidens ex q̄dam tabella ſomnia cōiectans alimēta ſibi ſuppeditabat.Quo rogationē ferente populus matrem ipſius matriſq ſororem quot diebus triobolo donauit.Cæteꝝ lege a Demetrio lata decretū factum eſt:utriq mulieri publice drachmā dari.Nemini miꝝ uideri debet:populū tantā eoꝝ q aſſidue ī urbe uerſarent̄ curā egiſſe.Qui cum audiſſet apud Leranon Ariſtogionis ex filia neptē īfimo ſtatu eē:& anguſtia rei domeſticæ marito collocari nō poſſe: athenas reuehi iuſſerit:& hoīem honeſtiſſimo loco natū ſibi maritali copula deuinxerit:eiq pdium:quod Potamico populo adiacet dotis noīe dederunt.Quapropter ciuitas multis humanitatis & benignitatis monumentis: quæ nec ætate noſtra intermittit:ab oībus optimo iure & diligit̄ & admiratione digna iudicat̄.

M.CATONIS SENIORIS VIRI ILLVSTRIS VITA EX PLVTARCHO GRAECO PER FRANCISCVM BARBARVM IN LATINVM VERSA.

MARCVM AVTEM CATONEM GENERE TVSCVLANVM Fuiſſe & priuſq̄ ad militiam atq remp.ſe cōferret:in agro paterno circa ſabinos uixiſſe memoriæ traditū eſt.Cuius cum maiores prorſus ignobiles eſſe uiderent̄:ipſe Cato Marcum patrē: ut uirū bonū fortē ac ī re militari uerſatum efferret laudibus: Catonē ēt pauum ſæpenumero p pmioꝝ onera ab impatoribus laudatum & qnq bellātium equoꝝ: quos interdimicādū amiſerat:pcium fortitudinis ſuæ teſtimonium a populo ſibi reſtitutū refert.Cum ex more Romani eos qui generis gloria carentes a ſeipſis initium caperent noīs ſui:nouos hoīes queadmodum & ipſum Catonem appellarēt:ipſe ad gloriā qdem ac magiſtratus ſe nouum eſſe rebus uero geſtis ac uirtute maioꝝ uetuſtiſſimum pdicabat.Principio aūt tertio noīe nō Cato:ſed priſcus uocabatur: cōſequenti tempore Cato ei uirtutis cognomentum extitit.Nam Romani eum:in quo multaꝝ reꝝ uſus ac experietia ſit.Catonem nomināt.Fuit hic de quo uerba facimus cato ſpecie ſubrufus & glaucus: ut poeta quiſpiā haud amice ſcribens his uerſibus expreſſit:Portius hic mordax glaucis ſubruffus ocellis Interiens herebo ſedes non comperit ullas.Verumenimuero corporis habitum a puero & a laboribus & moderate uiuēdi ratione ex rei militaris cōſuetudine ad robur & bonā ualitudinem cōſtātiſſimum nactus eſt. Orationem tanq̄ alteram pſonam magno ſtudio magna cura cōponebat:quaſi oībus q grauibus in rebus nō p ſecordiam ſed cum dignitate uerſarent̄ neceſſarium id inſtrumentum eſſet.Quocirca paſſim p accollaꝝ uicos & caſtella ſe dicēdo exercebat quiqſua īdigeret opa deerat nemini.Qua in re tātum ualuit:ut primū prōptiſſimus diſceptator poſtea eloquētiſſimus orator iudicatus ſit.Omnes pterea qbus cum uiuebat:tātam in eo moꝝ grauitatem & animi magnitudinem animaduertebāt:ut magnis operibus & magnificentiſſima qdam rep.dignum arbitrarent̄:nō ſolum enī forēſibus in cauſis ab opera mercenaria ſe liberauit ſed nec eā gloriā maximi facere uiſus eſt:quā ex huiuſcemodi contentionibus conſequi poſſet.Lōge uero magis cū adhuc eſſet adoleſcens ex pugnis quibus cū hoſte manū confereret & bellicis artibus laudē uendicare ſibi cupiens multis aduerſis uulneribus cōfoſſum corpus habuit: ipſe enī ſe ſeptē & decē annos natū prima tū meruiſſe ſtipendia dicit:cū Hannibal ſecundis prælius uſus incēdebat Italiā.Interdimicādū autē talē ſe præſtitit ut manu quidē pugnator egregius:in ſtataria uero pugna īmobilis ac coſtans oculis fronte uultu terribilis uerbis minax eſſet.Aſperiate præterea uocis utebat̄:cum etſi recte ſuaſiſſet & cæteros admoneret:plærūq huiuſcemodi res hoſtibus maiorē terrorē inferre q̄ enſes:cū iter faceret : ipſemet arma uno ſubſequente miniſtro ferebat:qui ſecū ea quæ uitæ neceſſaria erāt comportaret.Huic uel prādiū uel cœnā miniſtranti nunq̄ catonē ſuccenſuiſſe aut male dixiſſe:qui eū plurimū iuuiſſe & una minima quoq parraſſe:cum res ipſa militaris uacationē ſibi liberā conceſſiſſe proditū eſt.In exercitu quaſi ſemper aqua utebatur:q ſi quando magis atq magis calore percitus ſitiret:aceti frequēter hauſtu ſitim ſædare:uel ſiquādo uires priſtinas deſideraſſet:uegetandi corporis cauſa Leuiuſculi non nihil uini delibare cōſueuerat.Penes agꝝſuū ciuis.M.curii uilla fuit:qui tertium triūphauit.Hanc cū ſæpenumero peteret & tenuitatē agelli & domicilii frugulitatē cōtemplaretur cœpit eū illius uiri cogitatio:qui tāetſi princeps īter Romanos eſſet:& ferociſſimas gētes ſubegiſſet.Pyrrhūq de poſſeſſione Italiæ reieciſſet:agellū tamen hunc federet: & poſt tres honeſtiſſimos triumphos ædiculā hanc incoleret:ubi cū illum ad focū ſedentem & rapas coquētem legati Samnitiū offendiſſent:magnū auri pondus dabāt.Quo q̄primū repudiato illius auro minime opus eſſe inquit:quibus cœna huiuſcemodi ſatis eſſet:quiq auꝝ habentes uincere longe pulcherius q̄ aurū habere iudicarēt.Hæc ſecū animo uerſans cato diſcedebat domū ſuama:gros ſeruos &uitæ formulam diligenter intuens in opere faciundo ſtudioſior erat & luxū etiā atq etiā oī ex parte circuncidebat.Cato cū adhuc admodū adoleſcens ſub Fabio maximo qui tarentum recepit militaret Nearcho Pythagoreo philoſopho & hoſpite familiariter uſus eſt:cui ut honeſtiſſimoꝝ ſtudioꝝ ſocietate coniungeretur ſummope cōtendit:a quo & cōplura accæpit:quæ & a Platone:qui uoluptatem maximā maloꝝ eſcā appellat:uſurpatur:& primariā animo noſtro calamitatē accedere cū corpori cōiūgitur:depurationē autē & diſſolutionē

aſſequi cum cogitationes eam a corporis cupiditatibus ſeparát atq; diſiungunt.His ab ıp̃o plane perceptis
Cato longe magis frugalitatem ac cõtinentiá aío complexus eſt:eum fero græcas litteras didiciſſe plæriq;
auctores ſunt.In ſumma enim ſenectute græcos libros ĩ manu ſumẽs breues ex Tuchidide cõmẽtariolos
plures autem ex Demoſthene cõfecit:quos in cauſis orandis magno ſibi uſui fuiſſe conſtat.Scripta quoq;
ſua græcis & ſententiis & hiſtoriis diſtincta etiam atq; etiam exornauit.Plæraq; grauiter & ſapiẽter dicta
ad uerbum e græco in latinum traduxit.Erat per id tempus Romæ Valerius Flaccus cum patricio gene-
re tum poteſtate primarius:qui cum uirtutem a natura datam ſagaciſſime adoriri poſſet:magna beniuo-
lentia libaraliter ĩſtitutos educebat:& ad gloriam ꝓmouebat.Hic fundo.M.Catonis uicina p̃dia nactus a
ſeruis & familiaribus ſingularis cum admiratiõe moderatiſſimũ ac operoſum eius uiuendi genus accepit
Catonem ut primum illuxiſſet in forum deſcendere aiebát:quiſq; ſua fide ac induſtria uti uellent præſto
eſſe.Cum aũt domum reuerteref:hyeme q̃dem tunica demptis manicis ĩdutum æſtate uero nudũ labor̃
cũ ſeruis certare:q̃bus cum ſedere ſolitũ eodẽ pane eodẽq; uino ueſci.Eius cũ multis in rebus æq̃tatẽ mo-
deratioinẽ graues cõmemorãtibus illis ac ſapiẽtes ſnĩas p̃cepiſſet:ad cœnam uocari hominem iuſſit:quo
deinceps uſus mãſuetis atq; urbanis ipſius moribus ſicuti uirgulto cultura & p̃clara loci conditione opus
eſſe animaduertit.Quãobrem Catonem induxit:animauitq;:ut rem Romaná attingeret.Eo igitur pro-
fectus nonnullos ſtatim adeptus eſt:quos & uirtutis ipſius admiratiõe & forenſi patrocinio ſui ſtudioſos
fecit.Cumq; Valerius multum dignitatis ac poteſtatis in Catonem cõtuliſſet:Cato primũ tribunus mili-
tum deĩde q̃ſtor factus eſt.Poſtero autẽ tp̃e cum iam late clarus eſſet & cognitus foris maximis in magi-
ſtratibus:Valerio comes fuit.Ex maioribus natu Fabium maximũ delegit:cui quoniá gloria rebus geſtis
potentia primoribus urbis anteiret ſe totũ dedicauit.Illius mores & uitá uelut pulcherrimũ bene uiuendi
exẽplum ſibi ꝓponẽs eius ueſtigia ingreſſus eſt.Hac de cauſa Scipionis illius maioris qui cum necdum ex
adoleſcẽtibus exceſſiſſet:p quãdá æmulationem aduerſus maximi auctoritatem obſiſteret: inimicitias &
ſimultates paruifecit.Cum quo bello punico quæſtos miſſus:ubi ſplẽdidos illius ſumptus & largitiões in
exercitũ aĩaduertit: ĩ Scipionẽ multa cum grauitate locutus eſt:nõ q̃ impẽſam plurimi faceret:ſed q̃ ma-
iorem cõtinentiá corrũpi q̃reref:cum militem ad uoluptates ad delitias affluẽti reg̃ uſu cõuerſum cerne-
ret.Ei cum Scipio ſe q̃ſtore nimiũ diligẽti neq̃q̃ egere reſpõdiſſet:ſed q̃ plenis ad bellum uelis agereſ:& ci-
uitati reg̃ geſtag̃ nõ pecuniag̃ rõnem deberet:Cato Sicilia excedes una cum Fabio magnis ĩ ſenatum cla-
moribus uenit:Scipionem incõſulte publicum æs effundere:& in palæſtris ac ſpectaculis iuueniliter exer-
ceri:q̃ſi nullum iſtic impium gerat:ſed ludos feſtos agitet.Quãobrẽ ſenatui tribunos plæbis ad eũ dimit-
ti placuit:q̃ ſi uera fuiſſe accuſationũ capita reſciſſent:ip̃m Romá reducerẽt.Cæteg̃ Scipio uictoriam ĩ ap-
paratu belli ſignificás:per ocium quidem cum amicis cõſuetudine comis ac iocundus in re autem feria &
magna propter munifice aut liberaliter expendendi ſtudium nunq̃ ſegnis uiſus eẽt:enauigauit ad bellum
Cato quoniá eloquentia plurimum poterat:uulgo Romanus Demoſthenes dicebaf.At ipſius uita longe
clarior ac ſpectatior erat.Fuit per id tempus eo in loco propoſita dicendi facultas ut ad hanc iuuentus ipſa
magno ſtudio uelut ad cõmune certamẽ ferref.Qui uero priſtinũ illud & laborioſum uitæ genus ſuſtine-
ret:& tenuẽ cœná incoactũ prádium hirtam ueſtem plæbeiam domũ libẽter amplectaref.quiq; ſupuaca-
neis rebus nõ indigere:q̃ hác minime neceſſariam ſuppellectilem poſſidere præclarius putaret:ea tempe-
ſtate rarus erat.Nam imperii magnitudine priſcam illá ſeueritatem ac puritatẽ minime reſpublica retine-
bat:quæ ditionis amplitudine multas & conſuetudines uariis ex gentibus exẽpla uiuẽdi ſuſciperet.Quo-
circa iuſtis ex cauſis uniuerſa ciuitas in Catonem uerſa uehemẽter admirabaf:cũ reliquos uel laboribus
fractos uel uoluptatibus eneruatos hũc utrinq; inuictũ eſſe intueretur.Nec id ſolum adoleſcens laudis &
honoris cauſa feciſſe credif:ſed poſt conſulatũ & triũphum iá grandeuus ut uictor athleta cõſuetas exer-
citationes perpetuo ſeruauit:a quibus non prius deſtitit q̃ e uita migrauit.Nunq̃ enĩ ueſte maiore cẽtum
drachmag̃ ſumptu uſum ſe refert.Et imperator & cõſul eodẽ uino quo & operarii defunctus pulmẽtum
ad cœnam ex foro aſſibus triginta comparare: ſolebat nec id uoluptatis ſuæ ſed cõmunis uoluntatis cau-
ſa fecit:ut rei militari corporis uigor ſufficeret.cũ Babylonia ſupplex hæreditatis iure fortunis ſuis acceſ-
ſiſſet:ut q̃primũ uænundaref:curauit:nullá eius uillá tectoriũ habuiſſe:nec ullũ mancipiũ ultra mille qui-
gentas drachmas emiſſe:dicit quaſi nõ delicatis & formoſis ſed colonis ac robuſtis:ut ſtabulariis & bubul-
cis ſibi opus eſſet:quos deinde ſenectute cõfectos nõ paſci ſed in utiles uendi oportere iudicauit.Præterea
nihil bene cõſtare:quod nequaq̃ neceſſariũ eſſet:quin ne a ſe huiuſcemodi quippiá emeretur : pluris q̃ par
eſt cõſtituiſſe aſſeuerabat.Paſcuũ & ſeminariũ ag̃ q̃ floreũ & irriguum maluit.Hæc nonnulli nimiæ par-
uis in rebus diligẽtiæ tribuunt:quæ plæriq; in eá partẽ accipiũt ut:ĩ æmuládis ac moderádis cæteris factũ
putẽt.Veg̃ illud inſtitutũ nimis rigidũ:quo ſeruos ſenio eog̃ debilitatos quẽadmodũ mutos aĩantes eiice-
re ac uẽdere cõſueuerit:q̃ſi commoditate e medio ſublata nihil humanitatis ipſis hoĩbus debeamus:quá-
q̃ latiorem benignitati q̃ iuſticiæ locũ cõcedi uideamus.Natura nãq; nobis datũ eſt ut in homĩes dũtaxat
iuſticia legitime utamur:in eos autẽ quibus aut gratia aut beneficio deuincti ſumus etiam ſi rationis uſu
priuati ſunt manſuetudo uelut ex habundanti quodá fonte plærumq; defluat.Equis enĩ & canibus cũ cõ-
fracte labore uires ſunt:nõ mõ pabula ſed etiam quædá ſenectutis indulgẽtia a bono uiro debẽtur.Athe-
nienſes cum Heccatompedon exædificarent: quotquot ex mulis egregie laborem toleraſſent:uinclis ſo-
lutos libere paſci ſinere:quibus quodãmodo libertate donatis cum ſponte quiſpiam ad operá deſcẽderet
& iumentis quæ currus ad arcẽ urbis uectarent exhortantis ſpecie ducis præcurreret:ut publice ad extre-
mum uitæ finẽ nutriref:decreuerũt.Adhæc equag̃ Cimonis ſepuchra:q̃bus olympia tertiũ uicit:penes

ipſius monumentũ uidenť.Quid canes familiares ac domeſticos & alii multi & Xantippus ille priſcus di
ligentiſſime humandos curauerunt?Is.n.canem qui eo tẽpore quo ciuitas urbe relicta Salamina trãſmit/
tebat triremi ſecũ enatauerat:ĩ arce ſepeliuit:cui loco ẽt ætate noſtra Cintaphium cognomentũ ẽ.Indeco/
rum.n.nos animãtibus uelut calceis aut uaſis uti:q̃ ubi uſu fracta & atrita ſunt abiicimus.ꝙ ſi nulla alia ra
tione ſaltẽ exercẽdæ humanitatis cã noſmetipſos cõſuefaciamus oportet:ut ĩ hoc genere manſueti faciles
iocundiq̃ ſimus.Nã ut de meipſo dicã nec bouẽ laboribus ſociũ ſenectutis iã uirgentis gratia uẽderem:ne
dum hoiem grandẽ natu ex loco in quo educatus ẽ:& ex inſtituta uiuendi cõſuetudine uelut ex patria re/
legatũ:iis pariter q emunt & iis q uendũt inutilem factũ:parua pro ſtirpe uænire oportere cenſeã.Cato ue/
ro huiuſcemõi rebus gloriari ſolitus:equũ quo conſul in rẽ militarẽ uſus ẽ i hiſpania reliquiſſe ſe dicit: ne
uecture illius reip.rationẽ redderet.Quæ ſiue magnitudine animi ſiue tenuiſſime diligẽtiæ tribui debeãt
iudicio diſputari licet.Inter cætera uero cõtinentia Cato magnopere admiratiõe dignus fuit: nunq̃.n.im/
perator & ſui cõtubernaliũ cõmeatus cãm nunq̃ inq̃ amplius q̃ tres tritici mẽdinos Atticos & in ſingulos
dies iumentis unicũ & dimidiũ hordei mendinũ cæpit.Hic cũ Sardiniã ꝓuinciã obtinuiſſet:ſua parſimo/
nia plurimũ a cæteris:q ante ipſum p̃turam illã adminiſtraſſent:differre ſe demonſtrauit.Nã ut illi publi/
cis tabernaculis lectis ueſtimẽtis magnifico apparatu numeroſa ſeruoꝝ ac amicoꝝ multitudine cõuiuiis
graues erant:ſic ipſi nullã ad rẽ publico ſumptu opus fuit. Cũ urbes adiret ſine ræda ꝓficiſcebať:unus aũt
publicus miniſter ueſtẽ & turibiũ ferens:quo cũ ſacrificaret:ſequebať.In his adeo tenuis adeo facilis ſubdi
tis uiſus:alia ex parte grauẽ & elatũ ſe gerebat.Nã & ad ea quæ ad iuriſditionẽ ſuã ꝑtinerent inexorabilis:
& in his q̃ ad imperiũ ſpectarent adeo ſeuerus & integer fuit:ut nunq̃ populi Romani maieſtas illis terri/
bilior nunq̃ carior extiterit.Ipſius orationis genus haud ſane diſſimile fuiſſe ꝑſpicuum ẽ.In eius.n.ſermo/
ne comitate grauitas terrore iocunditas & ſalubris auſteritas condiebať.Qui ſi exterius ĩ congreſſus ſpe/
ctareť:nullius dignitatis imaginẽ:ſed ſatyricũ carpendi ſtudium p̃ ſe ferebat:ſin interius ſeriis & dignitate
reꝝ refertus erat:ut iis q̃bus cũ loquereť lachrymas mouere:& aium quo uellet trahere poſſet.Quocirca
haud ſatis ſcio ꝙ nõnullis ĩ mentẽ uenerit:ut genus dicẽdi q̃d a Catone uſurpatũ ẽ: Lyſiæ cõferrent. Veꝝ
hæc uiderint q uarias orãdi formas diiudicare ſuũ eẽ officiũ putãt.Nos uero breuia q̃dã ſcribemus: q̃ me/
moriæ ꝓdita ſunt:cũ lũge ſignificãtius ac apertius ex ſermonibus q̃ ex liniamẽtis oris(ut plærique arbitran
tur)de moribus hoium cẽſeamus.Hic aliquãdo cũ populũ Romanũ ĩportune tumultuãtẽ a partiẽdo ac
diuidẽdo frumẽto auertere ſtatuiſſet:hunc ĩ modũ orſus ẽ.Difficile q̃dẽ ẽ Quirites ad carentẽ auribus uen
trẽ uerba facere.Ciuitatis rurſus mores ĩcrepãs inq̃t:Laborioſum ẽ illã rẽ publicã ſaluã fore:ubi piſciculus
pluris q̃ bos uænit.Romanos ẽt mutis pecudibus cõferre ſolebat.nã ut illæ ſingulæ nemini obtemperant
uniuerſæ aũt gregis principẽ ſequunť : ſic & uos ab iis:quos priuati nequaq̃ cõſiliarios habere uelletis: hic
frequẽtes coacti agi æq ũo aio ꝑmittitis.De uxoria poteſtate ſic eũ locutũ accæpimus:Oẽs hoies uxoribus
imperant:nos oibus hominibus:nobis autẽ uxores.Hoc enim ẽ ex eoꝝ genere:quæ a Themiſtocle graui/
ter ac prudenter dicta ſunt.nam cũ ſibi filius matris interceſſione plæraq̃ iuberet.O uxor inquit Atheniẽ
ſes Græcis imperant:ego Athenienſibus:tu mihi:tibi filius:Quare licentiã moderetur qua fretus impru/
dens plus poteſt q̃ uniuerſa græcia.Populũ Romanũ Cato nõ modo purpuræ:ſed ſtudiis atq̃ exercitatio
nibus conferre magiſtratus dixit:queẽadmodũ enim tinctores eũ maxime colorẽ ĩducunt:quo paſſim de/
lectari mortales intuentur:ſic adoleſcentes ea magno ſtudio diſcunt:& conſequi cupiunt.quæ uos hono/
re ac laude digna iudicatis.Eos exhortabatur:ut ſiquidem uirtute ac moderatione magni facti eſſent : ne
ad deteriora ſe conuerterent.Sin incontinentia ac improbitate amplitudinem eſſent conſecuti ad melio/
ra ſe referrent.Satis enim exploratũ habebat:ſuperioribus illis rationibus eos nõ mediocres honores ade/
ptos eſſe:qui ſumma cura ac diligentia ſæpe magiſtratus ambirent:eos uelut ignaros uiæ dicere ſolebat:
ne errarent Lictores quibus cũ incederent ſemper:quæritare ciues grauiter ĩcrepebat:qui eoſdem frequẽ
ter publicis muneribus præficerent:ſic enim uel nõ multi facere pricipatum uidemini:uel nõ multos qui
principatu digni ſint exiſtimatis.Ex inimicis cum q̃ſpiam turpiter ac ignominioſe uiueret:huius mater ĩ/
q̃t:cũ deos ĩmortales præcaretur:ut hic ſibi uita functæ ſuperſtes ſit execrari non orare ſe putat.Paternũ q
dam fundum maritimum uænundederat:quo facto Cato magis atq̃ magis ſe mirari ſimulauit:ꝙ longe
amplius ipſe q̃ mare potuiſſet:nã quæ uix pontus alluebat:iſte facile abſorbuit.Cum Eumenes rex Romã
ueniſſet:& a ſenatu comiter ac honorificentiſſime ſuſceptus eſſet:& clariſſimoꝝ circa eum ciuium frequẽ
tia certatim uerſaretur.Cato non obſcure tantum erga regẽ ſtudium ſuſpectum habens eum declinabat:
dehinc cum ipſi diceretur Eumenẽ frugi uiꝝ amiciſſimo aio in remp.Romanã eſſe:Eſto inquit cæterum
hæc ipſa bælua rex ſilicet natura ferox canis eſt.Neminẽ ex regibus qui perbeati putantur inuenies:quem
Epaminundæ Themiſtocli Marco Curio & Amilcari cognomento Barcæ optimo iure cõferre poſſis ini
micos inuidia ſibi affectos dictabat: quia quotidie noctu exurgens rei ſuæ familiaris rationes negligeret:
ut reipub.dignitati ac commodis omni cura uigilantiaq̃ conſuleret.Is quoq̃ dicere conſueuerãt:ſe gratia
quam ex benefactis expectaret priuari male:q̃ penã non dare:quæ ex malefactis ſibi deberetur. Omnibus
qui ab officicio deſtitiſſent ſe duntaxat accepto facile ignoſcendum eſſe indicabat.Poſtea q̃ tres in Bithyni
am legati Romæ delecti ſunt:quoꝝ unus podagra alter capite uulneribus confoſſo tertius uecordia labo
rare uidebatur:ridens Cato populus Romanus inquit legationẽ emittit:quæ nec pedes nec caput nec cor
habet Scipio Polybii gratia ſuper iis qui ex Achaia relegati fuerant cũ Catone collocutus ẽ.poſtea cũ mul/
tus ſermo de illoꝝ reditu ĩ ſenatu habereť:& plæriq̃ accuratius q̃ par erat:cõtradicerẽt:hunc ĩmodũ Ca/
to diſſeruit.Quaſi nihil habeamus q̃d dignũ factũ ſit:uniuerſũ diẽ de græculis ſenibus altercãdo cõſumi/

mus:ac ſi multum interſit utrum penes nos an in Achaia ſepeliant̃.Quibus ſimul ac ex ſenatuſcõſulto do
mum reuerti conceſſum eſt.Polybius ĩ ſenatũ ĩtroduci moliebat̃:ut exulibus illis q grauiſſimi ordinis de
creto in patriã redibant:priſtinos honores & magiſtratus reſtitueret.q̃ de re cum Catonis ſnĩam rogaret:
ſubridens Cato reſpõdit.Polybiũ quẽadmodũ Vlixem ſpeluncã Cyclopis ſubire uelle:ut pileũ & cingulũ
quæ illic oblitus erat repeteret.Affirmabat p̃terea ſtultos prudentibus uiris maiori emolumẽto eẽ q̃ pru/
dentes ſtultis.Nã qui prudentia ualent illoꝝ errata facile deprehendere ac uitare:ſtultos uero q̃ a pruden/
tibus recte facta ſunt imitari non poſſe.Se quoq꜓ lõge plus adoleſcentibus delectari: quoꝝ uultus rubore
priuſq̃ pallore p̃funderetur.Eo milite ſibi opus non eſſe q intereundũ manus intercõfligendũ pedes agita
re:quiq꜓ ſtertendo q̃ hoſtibus ĩclamitando longius ſentiret̃.Cum in pinguẽ quẽpiã acerbe maledictis ĩue/
heretur:quibus in rebus huiuſcemodi corpus ciuitati fructuoſum ac cõmodũ futuꝝ rogauit:cuius inter
guttur & ignẽ cuncta ſub uentris ditione poſita forẽt.Libidinoſo cuidã inter familiares ſuos eẽ cupienti cõ
ceſſuꝝ ſe negauit:quoniã cũ eo uiuere non poſſet:q melius ac ſubtilius palato q̃ corde ſentiret. Aĩum eius
q amoribus teneret̃:in alieno corpore uiuere dicebat.Tribus itẽ in rebus p̱ oẽs uitæ ſuæ partes penitentiã
ægiſſe:primũ ſi mulieri quicq̃ arcanũ aliquãdo crediſſet:ſecundũ ſi aliquo naui tranſmiſiſſet:quo pede/
ſtri itinere ſibi ꝓficiſci licuiſſet:tertiũ ſiqua dies ei per incuriã inanis effluxiſſet.Deprauatũ quoq꜓ quãdoq꜓
ſenẽ conſpicatus:te magnopere inq̃t rogo:ut cũ plæraq꜓ turpia ſenectutẽ circunueniant:des operã ne te au
ctore malignitatis acceſſio fiat.Ad tribunũ plæbis:q ĩ ſuſpitionẽ ueneficii uenerat:iniquã legẽ ferentẽ ado/
leſcens ait:Nedũ ſcio utꝝ haurire quod tẽperas:an approbate ꝙ ſcribis:deterius ſit.Cato cuiuſpiã qui mul
tis intẽperãtiæ ac ĩpotẽtiæ notis iniuſtus erat ꝓbris uexatus:Impar mihi tecũ ait certãdi cõditio ẽ.Nã ut &
male audire & male dicere tibi facillimũ ſimul & ꝓmptiſſimũ ẽ:ſic & mihi & maledicer̃ ĩſuaue & male au
dire ĩſuetũ eſt. Quæ uel ab ipſo dicta prudẽter uel reſpõſa acute mãdata litteris extant:huius generis ſunt.
Verũenimuero cũ Valerio Flacco:cuius amicitia & cõſuetudĩe familiariſſime utebat̃:cõſul deſignatus cite
riorẽ Hiſpaniã ſortitus eſt.Huius ubi cõplures populos ĩ ptẽtẽ redigiſſet:cõplures dexteritate atq꜓ humani
tate ſibi uẽdicaſſet aduẽtantibus multis ac maximis barbaroꝝ copiis eo ĩ diſcrimĩe res erat: ut turpiter ui
inferri poſſe putaret̃.Quãobrem celtiberos finitimos ad belli ſocietatẽ accerſiuit:q̃bus ducẽta ſubſidii gra
tia talenta ſtipendii nõie depoſcẽtibus cæteri quidẽ minime tolerandũ eſſe cenſebãt Romanũ auxilia bar/
baroꝝ tutelæ ſuæ cauſa mercede conducere.Tũ Cato nec graue nec duꝝ eſſe reſpondit:nã ſi uiciſſent non
ſuis opibus ſed mãibus hoſtiũ factuꝝ ſatis:ſi uicti eẽnt:nec eos q repeterẽt: nec a q̃bus repeti deberet:ſupſti
tes relictũ iri.Hanc pugnã:cũ ſumma ui conflictũ eſſe:uicit:magnoq꜓ cum ſplendore reliqua procedebãt.
Omniũ urbiũ muros quæ intra Betin amnẽ ſunt:a Catone uno die ſolo æquatos fuiſſe : Polybius auctor
eſt Has plurimas & multitudĩe & genere militũ munitiſſimas extitiſſe conſtat.Ipſe Cato plura ſe oppida
cæpiſſe:q̃ in Hiſpania dies egiſſe cõmemorat:eãq꜓ haud ſane iactantia ẽ:ſi re uera q̃draginta numero fue/
runt.Multi itaq꜓ ex ea expeditione locupletati:ſingulas etiã argẽti libras uiritĩ diuiſit:illud adiiciẽs melius
eſſe:multos ex romanis argentum q̃ paucos auꝝ habentes ĩ urbẽ reuerti.Ex captiuis hoſtiũ rebus præter
cibũ & potũ nihil ad ſe perueniſſe dicit.Quod ab ipſo factũ eſt:tãetſi nemini uicio daret:ſi huiuſcemõi ob
lata occaſiõe cõmodis ſuis fortuniſq꜓ ſeruiret:quia cũ uiris optimis mallet de uirtute q̃ cũ ditiſſimis de pe/
cunia & auariſſimis de lucri quæſtuſq꜓ cupiditate certamẽ inire. Nec ſeipſum mõ ueꝝ ẽt & miniſtros ſu/
os ab omni p̃de noxa liberos ſeruabat.In caſtris quinq꜓ ſecũ ſeruos habuit:quoꝝ uni pacho nomen fuit:is
tres puellas ex captiuis q ſub haſta uæniebãt emit.qđ cũ reſciſſet:Cato prætimore pachus anteq̃ ad eius cõ
ſpectũ ueniret:ſibimetipſi mortẽ conſciuit:ſic ſeruis deinde uenditis p̃cium eorum Cato in ærariũ rettulit
Hunc cũ adhuc in Iberia eſſet Scipio maior inimico animo inſectabatnr:& rebus ipſius fœliciter geſtis im
pedimẽto eſſe cupiens:ut in illa prouincia ſibi ſuccederet perfecit: Subinde ut q̃primum Cato magiſtratu
decederet:magno ſtudio contendit ipſe uero cũ quinq꜓ militum cohortibus & q̃ngentis auxiliaribus equi
bus Lacentanos ſubegit:ſexcentos trãſfugas in manũ ſuam redactos ultimo ſupplicio affecit:quiqus ex re/
bus infeſtum ſibi Scipionem mordens Cato ſic Romam maximã fore per ſimulationẽ dicebat.ſiquidem
claro loco nati primas uirtutis partes ignobilibus minime concederent:& plæbi ordinis homines quoꝝ
in numero ipſe eſſet:cũ genere & gloria primariis de uirtutis laude certarent.Quocirca cũ plæraq꜓ aduer/
ſus eum Scipio moliretur:ſenatus decreuit.nequid eorum quæ a Catone conſtituta eſſent ꝑmutaret aut
abrogaret.Huius magiſtratus initio Scipionis potius q̃ Catonis amplitudini ac auctoritati detractum.eſt
Nã ita quitæ res fuere:ut cũ nihil memorabile gereretur:per ocium mora ſegnis militibus eſſet.Cato ubi
triumphans urbẽ inuectus eſt:aliud uiuendi genus q̃ cæteri ſolent ĩſtituit.Qui nõ uirtutis ſed gloriæ cau/
ſa magno ſpiritu contendunt:cunque triumphos conſulatus ac ſpectatiſſimos honores adepti ſunt:ad uo
luptatem atque ocium deinceps ſe conuertunt:& ea uicia quæ a reipub.dignitate & cõmuni utilitate ſeiũ/
cta ſunt.Non ſic Cato.non ſic uirtutis neruos remiſit:ſed tanta cura & uigilantia.quanta qui primũ reipu.
procurationẽ ſuſcipiunt:& honores & magiſtratus ſitiunt:cupiditate incredibili quandã aliã rationẽ dei/
tegro ingreſſus eſt.Vt enĩ amicis & ciuibus uſui eſſet:neq꜓ patrocinii neq꜓ militiæ labores unq̃ repudiauit
Tyberiũ ſiquidẽ Semproniũ conſulẽ:qui circa Hiſtrum & Thraciã ductabat exercitum legatus iuuit:dei/
de cum Mannio Acilio tribunus militum aduerſus Antiochum illum magnum in græciam uenit:q tan
tum Romanis terrorem quantum nullus alter poſt Hannibalem iniecit.Aſiam ſane quantuncunq꜓ Nica
nor Seleucus habebat uniuerſam ferme ſub nutum ditionemq꜓ ſuã recipiens: ſimul ac plurimas feroces
ac pugnaciſſimas barbaras nationes domuit:elatus animo cũ Romanis belligerare cogitabat:quoniã eos
ſolos dignos ratus eſt:quibus cum de imperio armis decerneret.Is nequaq̃ iddcorã belli cauſam cõmenta

tus:ut græcos ſcilicet Romanoꝝ beneficio iam a Philippo & Macedonibus liberatos ac ſuis priſtinis legi/
bus uiuentes uano titulo liberaret:cũ copiis in græciá tranſmiſit:q̃ per id tẽpus icertis fluctibus iactabant:
ꝙ partiũ duces regiis pollicitationibus aíos innouandaꝝ reꝝ cupiditate ſuſpẽſos in deteriorem partẽ exci
uiſſent.Quãobrem Mánius ad ciuitates legatos mittere:Titus quoqꝫ Flaminius(ut í eius uita ſcripſimus)
multa q̃ res nouas moliebantur ſine tumultu cõtinere ac ſedare.Cato Corinthios & patrenſes ac Agienſes
Romanis aſciuit.Permultũ etiá temporis Athenis conſumpſit:cuius adhuc oratio q̃dam extare fertur:q̃
græce ad populũ habuit:quaſi miro quodá amore ueteꝝ Atheniẽſium uirtutibus affectus ſingulari cum
uoluptate urbis pulchritudinẽ ac ciuitatis amplitudinem ſpectatũ ueniſſet:id aũt falſum eſt:ꝑ iterpretem
enim cũ illis locutus eſt:quanq̃ ita græce ſciret:ut interpretis officiũ minime ſibi neceſſarium eſſet:latinis
litteris adeo cõtentus fuit:ut eos non magnopere ꝓbaret:qui græca admirarentur:& Poſthumius Albi/
nus qui græce ſcriberet hiſtoriá ueniam deprecatus:morſibus eius uacuus non fuerit.Sibi enim ignoſcen/
dum fuiſſe ſi amphitionum decreto coactus illas res geſtas ſcribere adortus eẽt.Acerrimam eius in dicen/
do celeritatem magnæ Athenienſibus admirationi fuiſſe traditũ eſt.Ná quæcũqꝫ ipſe breuiſſima oratiõe
expediret:interpres multo uerboꝝ ambitu uix renuntiabat.Quocirca rati ſunt græcis quidem ſermonẽ
ex labiis:Romanis autẽ ex corde proferri Antiochus ubi Termophilaꝝ anguſtiis ualido preſidio firmatis
uallo & muro locũ:qui natura ſui iniquus & difficilis erat:ſtationibus etiam armatoꝝ obiectis cõmuniſ/
ſet:quaſi opinione ſua iam bellum exploſiſſet conſidebat.Quo factum ẽ ut a fronte q̃dem fauces expugna
re Romanus penitus deſperaret.Illum uero ꝑarum circuitum uerſans aío Cato noctu quibuſdá acceptis
copiis ire pergit.Cæteꝝ cum ſuperiorem ſemitá primi tenuiſſent:captiuus q̃dam itineris dux errore uiæ
captus militi dubiis í locis ac ꝑcipitibus conſtituto mœrorem ſimul ac pauorẽ iniecit.Conſpicatus hoc di
ſcrimen Cato cæteris oíbus quiete iuſſis manere & L.Manlio uiro ad cõſcendendos montes aptiſſimo co
mite aſcito per loca confragoſa laborioſum & multis obiectum ꝑiculis iter ingreſſus eſt.nocte enim í tem
peſta nihil lucẽte luna proficiſcentibus oleaſtris ſaxis aſpretis late diſperſis ſingularis incertitudo & obſcu
ritas ꝓſpectum ademerat:donec in tramitẽ incidere:cuius ut aſſequebatͬ coniectura in hoſtium caſtris fi/
nis erat.Tum ubi ſigna nõnullis apertis ac cõſpicuis truncis appoſuere:quæ ſupra Calidromũ(id enim ca/
cuminis nomen erat)eminerent ad ſuos reuerſi ſunt.Mox ad inſignis illas notas copias adducẽtes eam in/
greſſos calem:cum paulum ꝓceſſiſſent:eo deficiente conuallis quædam excepit.ubi denuo uniuerſi metu
ac trepidatione uix metu conſtabant:ignari qꝫ ꝓpe hoſtem eſſent:dilucеſcente iam die & uox quædá audi
ri uiſa & repente græcoꝝ uallum deſpici cœptum:qui præcipites illas rupes cuſtodes ſeruabant.Hoc loco
firmatis cohortibus Cato firmianis ad ſe uocatis:quoꝝ perpetua fide ac prompta opera uſus erat:hiſqꝫ ex
templo dicto parentibus:hunc maxime in modum loquitͬ.Vnum ex hoſtibus ut uiuũ í manũ meá addu
catis opus eſt:qui me doceat:quibus hæc prima cuſtodia data ſit:quanta hoſtium multitudo quæ omniũ
diſpoſitio quis ordo quis apparatus quo nos excepturi ſunt:ad eum corripiendum tota in celeritate ac au
dacia ſpes eſto:eodem modo leones inermes fiducia & ſpe ſpleni horreda ímanium feraꝝ luſtra ígredi ſo/
lent.Quæ cum dixiſſet Cato.Firmiani ut erant ꝑ montes ad ſpeculatorias cuſtodias diſcurrunt.q̃bus irru
entibus omnes tale nihil expectantes tantus undiqꝫ pauor circunuaſit:ut quid í rem eſſet ignari paſſim fu
ga diſperſi ſint Ex is unus ipſis cum armis prenſus in manus Catonis deferͭ:a quo explorat cum reliquæ
copiæ í anguſtris cũ rege ſedeant:ſexcentos Aetholos ibi delectos eſſe:qui extremas colliũ partes ꝓſtatione
tenerẽt.Hoꝝ ſimul negligentia Cato & paucitate cõtẽpta:extẽplo iuſſit canere tubis ingẽti clamore ac ſtre
pitu:primus ſtricto pugione ſuos admonuit.quos cum ꝑruptis montibus repente inuectos cernerẽt in re
gia caſtra fugientes oía tumultu ac terrore cõplent.Manius interí munimenta quæ fauces illas tutabantͬ:
uniuerſo admoto exercitu ex inferioribus oppugnat.Tũ Antiochus os lapide ictus excuſſis dentibus do/
loris acerbitate equũ auertit.Exercitus nulla ex parte ui Romanoꝝ ac impetũ ſuſtinere:ſed effuſa fuga ter
ga dare:& ꝑ ancipites ſaltus paluſtri limo & uoraginibus inuios ac præruptos & lubricos colles iter habe
re.Ad hæc intra anguſtias illas inuicẽ occurrentes ita circũfuſo undiqꝫ terrore ac hoſtili ferro obtorpeſce/
re:ut romanus eos paſſim cæderet.Cato uſqꝫ quaqꝫ minime parcus ſuaꝝ laudũ ꝓdicator a iactantia:quæ
res magnifice geſtas ſequeretur:nõ abhorrebat.Tũ hiſce præclaris factis ſuis magnũ cumulũ adiecit.ſ.n.
qui eũ íſectantẽ accedẽtẽ hoſtes uiderát:dixit nullo pacto tantũ populo ro.Catonẽ:q̃tũ Cato í populũ ro.
debere.Ipſe quoqꝫ Manius cõſul ardentẽ adhuc ex uictoria Catonẽ aliquádiu cõplexus:ſingulari cũ lætitia
clara uoce teſtatus:ẽ neqꝫ ſe neqꝫ uniuerſum populũ ro.maximis ac ímortalibus Catonis beneficiis meritá
laudẽ & grãm referre poſſe.Haud multo poſt Cato certus reꝝ geſtaꝝ nũcius Romá miſſus:ꝓſpera naui
gatiõe Brunduſium traiectus eſt.Illinc autẽ ſoluens uno die Tarentũ delatus:quattuor cõſequẽtes iter ha
bens:quinto Romá ab ora maritima ꝓfectus:primis uictoriá nunciauit.quare gaudio & ſacrificiis ciui/
tatẽ referſit:eiqꝫ magnos ſpiritus iniecit:ut maria ut terras ſuo uendicare poſſet imperio.Hæc ferme belli/
cis artibus egregie a Catone acta ſunt.Accuſationes ac uituperationes in improbos reip.partes ſingulari
quidem ſtudio dignas eſſe ratus:& accuſationibus aliis opem tulit:& quoſdá qui in iudicium uocarent:ut
Petiliũ in Scipionẽ comparauit.quem cum amplitudine familiæ & uera animi magnitudine calũnias cal
care percepiſſet.Miſſum fecit:quoniá quod in eius pernitiẽ conſtituiſſet conſequi deſperaret.Luciũ au/
tem fratrem inito cum accuſatoribus conſilio grandi ære in publicum referendo mulctauit.Quod cum
luere non poſſet:niſi ipſum prouocatio ad tribunos plæbis ægre liberaſſet:in uincla coniectus eſſet cum
adoleſcens:quidam patris iam uita functi ignominia inimicum affeciſſet:cum deĩde per forum de ambu
lantem obuium ſibi factum Cato comiter cõplexus:æquũ ẽ íquit nõ agnis nõ hædis ſed æmuloꝝ lachry

mis ac damnationibus ſic exequias parentū celebremus. Quæ quāuis ita ſe haberent: calumniaꝝ tamē in rep. expers nō fuit: nam ubicunqꝫ inimicis accuſatiōis argumentum accuſationēqꝫ p̄ſtabat: in cauſa dicēda magno cum diſcrimine uexabatᷣ. Ferme. n. quinquagies ei diem dictam eſſe ferunt. poſtremo ſex & octua ginta natus annos accuſatus: uulgatum illud dixiſſe aiunt: Difficilimum eē: cū inter alios hoīes uixeris: pe nes alios de his criminibus reſpondere: quæ ab aduerſariis obiecta ſunt: nec in ea ætate forenſibus cauſis ac cōtentiōibus modum ſtatuit. Nonageſimo. n. anno Seruilium Galbā ad populi iudicium adduxit: ex quo ſatis conſtat ipſum uelut Neſtorē patriæ operā nauaſſe: dum tertiā uiueret ætatem. Is. n. ut diximus Scipio ni maiori infenſior ſuis in rep. conflictationibus in Scipionē uſqꝫ minorem perrexit: eius quidē Pauli filiū qui perſeum & Macedonas bello uicit: illius autē adoptionis iure nepotē. Annos decem Cato poſt conſu latum cenſuram ambiuit: quæ cum oīum magiſtratuum facile prīceps ſit: uniuerſe reip. ſup̄mum & pfe ctiſſimum locum hēt. Hæc cū alias res tum uero ut mores uitaſqꝫ diſcutiat: plurimo imperio ac ptāte eſt: utiqꝫ de nuptiis de liberoꝝ procreatione de uiuendi ratiōe de cōuiuiis diligenter inqrat. Nullā deniqꝫ om nium cupiditatū ac inſtitutionum eē: quā adoriri ac īdagare non oporteat. His. n. putabant lōge facilius q̄ publicis muneribus: aut iis quæ in oculis oīum fiunt: hoīum mores eum poſſe dep̄hendere qui ſeuerita te diſciplinæ: ne quis ad uoluptatē uerteretur: cuſtodiret: & accerrime coerceret: ne qs patriā a conſuetā ui uendi diſciplinā trāſgrederetur. Ad hoc igitur munus alter Patritius alter uero Plæbius deligebantᷣ: quos cenſores appellabant: His licebat: & integrum erat: e ſenatu eos eiicere: & illis equum adimere: qui flagitio ſe ac intēperanter degerent. Ipſi quoqꝫ ſacrificioꝝ præcia curabant: & deſcriptionibus genera & reip. officia diſtinguebāt: multas præterea poteſtates hic magiſtratus habet. Quapp in petitione cenſuræ nobiliſſimi & primores patrum Catoni obſtiterunt: Patricii quidē inuidia ſtimulari: cū hoc pacto nobilitati maxime detractum iri putarent: ſi ignobili loco nati q̄primum ſummū honoris gradū obtinerent. Hac re ēt uehe menter eos cōmoueri: qbus ex multoꝝ malefactoꝝ conſcientia & priſci moris tranſgreſſione uiri auſteri tas terrori erat. q̄ difficilē & inexorabilē fore ſibi ſuadebant: ſi cenſorii muneris ius & auctoritas acceſſiſſet. Iccirco ſtudiis partiū ex compoſito paratis ſeptē candidati in cāpum deducti cū Catone magna contentio ne petierunt. Hi qdem bona ſpe multitudinē colere. ut quæ mollem & uoluptuoſum iā magiſtratū expe teret Contra Cato aliā petendi rationē ingredi: nullā facilitatis aut comitatis ſignificationē præ ſe ferre: Ve rū potius ex ſuggeſto īprobis minitabūdis aperte & palā teſtari: ciuitati maxima expiatione opus eē. Hunc in modū populū rogare: ut ſi prudentes eēnt: non blandiſſimū ac aſperrimū medicū deligerēt. Se qdē illū eē: alteꝝ āt ex patriciis Valeriū Flaccū: quo uno collega delitias ac mollitiē uelut hydrā excindēs atqꝫ cōcre mans: ut opinio ſua ferebat: plæraqꝫ q̄ in re eſſent: facturus erat. Cū cæteris uero minime ſibi libeꝝ fore: p dignitate reip. adminiſtrare: quoniā optimos p̄cæptores formidarent. Qua qdē in re populus Romanus magnis ſane principibus dignus: ſic excelſo aīo fuit: ut nec rigidos nec elatos Catonis mores extimeſceret: ueꝝ cæteris oībus popularibus & q cuncta ad gratiā facturi uidebantᷣ: repulſis cū Catone Flaccū cēſorem deſignarit: cui nō uelut cādidato ſed iā principi & īperitāti paruit. Cato. L. Valeriū flaccū collegam amiciſſi mum ſenatus principē deſcripſit: e quo cū alios cōplures: tū Lutium Quintiū flaminiū eiecit: q ſeptem an nos antea cōſul fuerat: & qđ lōge ſibi glorioſius fuerat. T. Flaminii frater q armis philippum debellauerat. Cām autē cure ſenatorio loco motus ſit: hanc accæpimus: Lutius adoleſcentē liberali forma ſcortū deperi bat: quē ſemp ſecū habuit. Hic cum īperator rē gereret & honore & gratia apud ſe tātū potuit: quātum q cunqꝫ ſuperiori tempore beniuolentia & familiaritate ſibi deuinctus eſſet. penes ipſum igitur conſulari p uinciæ præfectum aliquando in conuiuio ex more diſcumbens: multis blandimentis Lutiū: qui uino fa cile uincebatur: alliciebat quem cum a ſe diligi plurimis uerbis oſtenderet: hoc teſtimonio uſus: eſt Om nibus domi gladiatorio ſpectaculo intentis: cuius tametſi uiſendi deſiderio afficerer: qꝫ obtruncari nun quam hominem uiderim: tamen ſub ipſum ſpectaculum ad te properaui. Lucius autē indulgēs amator cum parem ſibi gratiam referre uellet: huius īquit rei cauſa ne mecum ſub triſtis ſis: hoc enim mœrore te quāprimum liberabo. Extemplo igitur unum ex iis qui rei capitalis crimine dānati erant: ad ſe in cōuiui um adduci imperat: & accerſito cum ſecuri carnifice amaſiolum denuo: rogitat utrum hominem pcuti ſpectare cuperet: qui cum ſe uelle reſpondiſſet: collo caput eximi iuſſit: ad hæc quæ plurimi tradiderūt: ac cedit. Ciceronis teſtimonium: apud quem in dialogo de ſenectute Cato talia diſputat. Liuius autem eum qui interfectus eſt Gallum tranſfugam fuiſſe: nec Lutium feriendi negocium carnifici dediſſe. Sed pro pria manu in corpus illius: ſæuiſſe commemorat: idqꝫ in oratione Catōis ſcriptum extare. Moto itaqꝫ Lu tio ex ordine ſenatorio. Titus frater id ægre paſſus ad populum confugit. rationē offerre iubens: cur adeo ignominioſe fratrem eieciſſet. At ille cum conuiuii turpitudinem expoſuiſſet: &. L. negaret ad iuſiurandū a Catone reuocatus: tergiuerſatus eſt. Id ubi multitudo perſpexit dignas dediſſe pœnas ſciuit. Deinde cū ſpectaculo ciuitas frequens intereſſet: Lutius conſularē locū prætergrediēs p̄cul conſedit: qua re populus uehementer miſericordia cōmotus magno plauſu reuerti: & ī honeſtiore ſede collocari coegit: quaſi quo ad ſibi liceret: quod ī eum factum eēt emēdaret: & uulnus quod īflixerat: hoc ſtudio hoc beniuolētiæ teſti monio mitigaret. Māniliū quoqꝫ uiꝝ clariſſimū cōſulē futuꝝ e ſenatorio loco mouit: qui īterdiu præſen te filia diſſuauiaſſet uxorē: quæ cū īcreparet teſtatus ē: ſe nūq̄ niſi cū aliqū tonaret a ſua cōplexū: unde p io cū dixiſſe fertur. tonante Ioue ſe beatum eſſe. Lutius etiam Scipionis Aphricani frater Catoni cauſam at tulit ex qua ſibi ſingularē inuidiā contraxit. haud. n. equitatæ cauſæ: ſed Aphricani cōtumelia potius a Lu tio Scipione uiro triumphali equū ademiſſe creditus eſt. Ad hæc moleſta magnopere multos eius ſeueri tas affecit: q̄ ſumptuoſos apparatus: quos nemo pēitus reſcīdere potuiſſe: circūcidebat: quoniā plurimos i